

Pjesëmarrja e grave të komunitetit në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut

**Pjesëmarrja e grave të komunitetit
në jetën politike dhe publike
në Maqedoninë e Veriut**

Titulli: Pjesëmarrja e grave të komunitetit në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut

Përgatiti: Instituti për Demokraci “Societas Civilis” – Shkup (IDSCS)
Aleksandra Jovevska Gjorgjevikj
Vlora Reçica

Botuesi: Misioni i OSBE-së në Shkup

Përkthimi: EUROLINGUA SHPKNJP Shkup

Dizajni grafik: POLYESTERDAY

Nëntor 2024

Materialet në këtë botim janë vetëm për referim. Edhe pse Misioni i OSBE-së në Shkup ka përkushtuar kujdesin më të madh në zhvillimin e tij, i njëjti nuk pranon asnjë përgjegjësi për saktësinë dhe plotësinë e informacioneve, udhëzimeve dhe këshillave të ofruara, apo për ndonjë gabim shtypi. Përmbajtja e këtij botimi, pikëpamjet, mendimet, gjetjet, interpretimet dhe konkluzionet e shprehura këtu nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare ose qëndrimin e OSBE-së. Për këto arsye, asnjë pretendim nuk mund të bëhet kundër OSBE-së lidhur me pasojat e mundshme nga besueshmëria e informacioneve ose konkluzioneve të përfshira në këtë botim.

ISBN: 978-92-9271-410-9

 Organizata për Siguri dhe
Bashkëpunim në Evropë
Misioni në Shkup

PËRMBAJTJA

I. Përmbledhje e përgjithshme	5
1. Hulumtimi dytësor: Përmbledhje	5
2. Hulumtimi kryesor: Përmbledhje	6
2.1. Pjesëmarrja politike – gjendja e përgjithshme në lidhje me nivelin e angazhimit, ambicieve dhe motivimit	6
2.2. Perceptimi mbi komunitetin e grave në politikë – perceptimet etnike dhe kulturore, perspektivat dhe sfidat	8
3. Rekomandime	9
II. Metodologjia	11
III. Hyrje	15
IV. Hulumtimi dytësor: Një përmbledhje e pjesëmarrjes politike të grave nga komunitetet jo-shumicë	16
1. Konteksti	16
2. Mekanizmat normativ dhe institucional që adresojnë barazinë gjinore në Maqedoninë e Veriut	19
3. Pjesëmarrja e grave të komunitetit në jetën politike	25
V. Hulumtimi parësor	35
1. Pjesëmarrja politike – gjendja e përgjithshme në lidhje me nivelin e angazhimit, ambicieve dhe motivimit	35
2. Perceptimi mbi komunitetin e grave në politikë – perceptimet etnike dhe kulturore, perspektivat dhe sfidat	65
VI. Përfundime	100
VII. Rekomandime	104

Jam krenar të aprovoj këtë publikim për pjesëmarrjen e grave të komunitetit në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut, një raport që hedh dritë mbi barrierat, kontributet dhe aspiratat e grave që, shumë shpesh, mbeten të nën përfaqësuara në hapësirat e vendimmarrjes. Ky hulumtim është më shumë se një eksplorim i të dhënave; është një dëshmi e guximit dhe qëndrueshmërisë së grave të komunitetit dhe thekson domosdoshmërinë e krijimit të rrugëve që zëri i tyre të dëgjohet dhe udhëheqja e tyre të lulëzojë.

Gjetjet në këtë raport janë si kthjelluese ashtu edhe frymëzuese. Pavarësisht sfidave të shumta me të cilat përballen, këto gra vazhdojnë të japin kontribute të paçmueshme brenda komuniteteve të tyre dhe më gjerë. Megjithatë, ato përballen me pengesa në pothuajse çdo hap, nga diskriminimi dhe paragjykimi deri te kufizimet në burimet dhe strukturat mbështetëse. Ky publikim parashtron këto realitete me qartësi dhe ofron një udhërrëfyes për adresimin e tyre. Kujtojmë se pjesëmarrja dhe përfaqësimi kuptimplotë nuk janë vetëm ideale, por përbërës thelbësorë për një shoqëri demokratike dhe të drejtë.

Gratë e komunitetit meritojnë mundësi të barabarta për të ndikuar në jetën politike dhe publike dhe është detyra jonë të punojmë drejt një shoqërie ku këto mundësi janë normë, jo përjashtim. Ky raport është një thirrje për veprim për politikëbërësit, shoqërinë civile dhe komunitetet për t'u bashkuar rreth vizionit për një shoqëri gjithëpërfshirëse që fuqizon të gjitha gratë të marrin pjesë plotësisht.

Ky publikim duhet të shërbejë si burim dhe si katalizator për ndryshim. Njohuritë dhe rekomandimet brenda këtyre faqeve do të frymëzojnë veprim, do të nxisin bashkëpunimin dhe do të na sjellin më pranë një bote ku kremtohet diversiteti në udhëheqje dhe ku të gjitha gratë fuqizohen për të formuar të ardhmen tonë të përbashkët.

Me këtë raport, Misioni i OSBE-së në Shkup, riafirmon angazhimin e tij për të mbrojtur të drejtat e grave në komunitet. Jemi të përkushtuar për të amplifikuar zërin e tyre dhe për të hequr barrierat që qëndrojnë në rrugën e tyre. Rruga drejt barazisë së vërtetë kërkon përpjekje të qëndrueshme ndërsa ne jemi këtu për një kohë të gjatë, duke punuar me partnerët dhe komunitetet tona për ta bërë këtë vizion realitet.

Ambasadori Kilian Wahl,
Shef i Misionit të OSBE-së në Shkup

I. Përmbledhje e përgjithshme

Gratë kanë pozicione politike dukshëm më të dobëta se burrat për sa i përket angazhimit dhe ndikimit politik si në vendet e pasura ashtu edhe në rajonet në zhvillim. Gratë nga komunitetet jo-shumicë shpesh përjetojnë diskriminim të dyfishtë në bazë të gjinisë dhe etnisë së tyre.¹ Ky pozicion i pafavorshëm vërehet në mënyrë të ngjashme midis grave nga komunitetet jo-shumicë në Maqedoninë e Veriut. Rrjedhimisht, ky studim synon të ofrojë një shqyrtim gjithëpërfshirës të niveleve dhe rrethanave që rrethojnë pjesëmarrjen politike të grave nga komunitetet jo-shumicë në Maqedoninë e Veriut, duke theksuar pabarazitë e shumanshme me të cilat përballen gratë e komunitetit në përpjekjet e tyre për t'u bashkuar me jetën politike dhe publike. Studimi përdor një përzierje të metodave kërkimore sasiore dhe cilësore, duke përfshirë mbledhjen e të dhënave parësore përmes një sondazhi në terren që përfshin 1002 të anketuar dhe gjashtë intervista dhe analizë dytësore të të dhënave.

1. Hulumtimi dytësor: Përmbledhje

Përfshirja e kufizuar e grave në jetën publike është një rezultat i drejtpërdrejtë i normave patriarkale të rrënjosura dhe roleve tradicionale gjinore dhe stereotipave. Jeta publike ka tendencë të dominohet nga burrat, ndërsa gratë kryesisht pritet të përmbushin rolet e përkujdesjes brenda shtëpisë dhe familjes.² Megjithatë ky model është një karakteristikë e përhapur në vend, ai është më i theksuar brenda komuniteteve rome dhe shqiptare sesa në komunitetin me shumicë maqedonase.

1 qasur UNICEF, 'Promoting the Rights of Minority Children and Women: A Review of UNICEF's Policies and Practices - Minority Rights Group', 2010, më 11 dhjetor 2023 Në dispozicion në: <https://www.refworld.org/pdfid/4d8ae7782.pdf>

2 '2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence Against Women in the Western Balkans and Turkey', UN Women | Europe and Central Asia, accessed 11 December 2023, Available at: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey-0>. <https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey>,"plainCitation":"2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence Against Women in the Western Balkans and Turkey", UN Women | Europe and Central Asia, accessed 9 December 2021, <https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey>,"noteIndex":56},"citationItems":[{"id":"UH8qxrD/f18xxxMj","uris":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"uri":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"itemData":{"id":865,"type":"webpage","abstract":"The \"2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence against Women\" Infosheets provide insight of current and dominant attitudes and perceptions (and the factors that influence them

Për sa i përket kornizës legjislative, Maqedonia e Veriut posedon një kornizë normative dhe institucionale relativisht të fuqishme dhe të shtrirë që synon promovimin e barazisë gjinore. Progres i rëndësishëm filloi pas vitit 2000, i nxitur nga faktorë të ndryshëm si futja e kuotave për gjininë e nën përfaqësuar në listat e kandidatëve për deputetë (2002) dhe gratë këshilltare në vetëqeverisjen lokale (2004); arritja e statusit të vendit kandidat për anëtarësim në BE (2005); dhe miratimi i Ligjit për mundësi të barabarta të grave dhe burrave (2006). Megjithatë, sfidat vazhdojnë në zbatimin dhe avancimin e kësaj kornize normative.³

Zbatimi i një kuote të detyrueshme për të siguruar përfaqësimin e gjinisë më pak të përfaqësuar në listat e kandidatëve të partive politike për postet parlamentare dhe të këshillave në qeveritë lokale ka çuar në një rritje të pranisë së grave në politikë. Sidoqoftë, shumica e këtyre pozicioneve mbahen nga gra maqedonase, me gra nga komuniteti shqiptar që ndjekin nga afër. Në të kundërt, gratë nga komunitetet më të vogla janë kryesisht të përjashtuara nga mundësi të tilla, veçanërisht të dukshme kur vlerësohet përfaqësimi i grave rreth në pozicione vendimmarrëse. Në të kundërt, përfaqësimi i grave në role politike pa kuota të caktuara, si në qeveri ose në vendet e kryetarëve të komunave, është dukshëm më i ulët ose mungon plotësisht.

Treguesit ndërkombëtarë për barazinë gjinor tregojnë një çekuilibër në përfaqësimin e grave dhe pabarazitë në shumë fusha në Maqedoninë e Veriut. Indeksi Global i Hendekut Gjinor (IGHGj), i cili monitoron boshllëqet me bazë gjinore në katër dimensione, të tilla si pjesëmarrja ekonomike dhe mundësia, arritja arsimore, shëndeti dhe mbijetesja dhe fuqizimi politik, renditet në vendin e 73-të midis 146 vendeve, me një hendek gjinor 71.1%.⁴

2. Hulumtimi kryesor: Përmbledhje

2.1. Pjesëmarrja politike – gjendja e përgjithshme në lidhje me nivelin e angazhimit, ambicieve dhe motivimit

Pjesëmarrja politike e grave në të gjitha komunitetet është kryesisht e barabartë me votimin në zgjedhje. Rrjedhimisht, 72% ose më shumë e grave nga të gjitha komunitetet nuk kanë përfshirje të drejtpërdrejtë dhe ambicie personale për t'u përfshirë në politikë. Arsyeja mbizotëruese për vendimin e tyre për të mos hyrë në politikë është mungesa e interesit nga të gjithë të anketuarit. Politikanët e intervistuar deklaruan mirëkuptim në këtë drejtim dhe theksuan në mënyrë specifike se politika është “e pistë”, veçanërisht

³ Vlerësimi i të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit gjatë presidencës së OSBE-së. Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. Prill 2023.

⁴ Raporti Global i Hendekut Gjinor 2023, Forumi Ekonomik Botëror (weforum.org). Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>

për politikanet femra. Nga ana tjetër, dy motivimet kryesore për gratë që janë të përfshira ose aspirojnë të përfshihen në politikë nëpër komunitete të ndryshme janë dëshira për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në shoqëri dhe nevoja për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në komunitetin e tyre. Nevoja për të përmirësuar shoqërinë është gjithashtu motivi kryesor midis politikanëve të intervistuar, ndërsa nevoja për të përmirësuar komunitetin e tyre u theksua në mënyrë specifike nga politikanët e intervistuar nga komuniteti rom.

Ushtrimi i së drejtës së votës në zgjedhjet e fundit ishte më i ulëti midis grave romë, me një pjesëmarrje prej 63%, krahasuar me komunitetet e tjera ku pjesëmarrja ishte midis 73% dhe 95%. Kur votoni, bindja politike personale dhe vlerat politike të qëndrueshme janë baza e vetme për shumicën e grave në të gjitha komunitetet, megjithëse kjo përqindje është më e ulët midis grave shqiptare (47%). Disa nga politikanët e intervistuar e përshkruan nivelin e lirisë që gratë kanë në shprehjen e besimeve të tyre politike si të ulët, veçanërisht në mesin e grave nga mjedise më të vogla dhe më të mbyllura, pavarësisht nga përkatësia etnike.

Angazhimi me partitë politike është rreth 10% për gratë nga të gjitha komunitetet, me përjashtim të grave boshnjake dhe maqedonase (përkatësisht 25% dhe 17%). Sidoqoftë, angazhimi i grave në partitë politike në përgjithësi është i kufizuar vetëm në anëtarësim. Kur diskutuan se si politikanët e intervistuar hynë në politikë, pesë nga gjashtë deklaruan se ishin njohur nga udhëheqësi i partisë, pa asnjë angazhim të mëparshëm aktiv ose të rëndësishëm brenda partisë politike.

Rreth gjysma ose më shumë e grave nga të gjitha komunitetet duan që interesat e tyre të merren parasysh kur merret një vendim politik, me një përqindje më të ulët midis grave romë (44%). Megjithatë, gratë romë dhe vllahe tregojnë shkallën më të lartë të mosinteresimit në këtë drejtim (përkatësisht 54% dhe 52%). Përqindja e grave që deklaruan se nuk kishin interes për të reaguar nëse një vendim politik shkon kundër interesave të tyre është më e larta midis romëve (65%). Politikanët e intervistuar theksuan rëndësinë e njohjes së grave me të drejtat e tyre politike dhe inkurajimin e tyre për t'u ngritur për të drejtat e tyre.

Gratë besojnë se aftësitë dhe njohuritë që ato posedojnë nuk janë të mjaftueshme në mënyrë që ato të mbajnë pozita të larta politike. Besimi më i lartë vihet re për pozicionin më lokal të propozuar, atë të këshilltarit komunal, ku gratë nga të gjitha komunitetet janë të ndara nëse posedojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme. Gratë romë janë një përjashtim; vetëm 6% besojnë se i plotësojnë kërkesat për këtë pozicion politik. Kjo pasiguri rritet me pozicionin më të lartë politik të propozuar në sondazh; prandaj gratë romë dhe vllahe ndjehen të pakualifikuara për role të tilla si Kryeministre ose Presidente e vendit. Politikanët e intervistuar gjithashtu besojnë se grave u mungon besimi në aftësitë dhe njohuritë e tyre, por mjedisi ynë kulturor u mëson atyre përlulesi dhe nuk inkurajon ambicie.

2.2. Perceptimi mbi komunitetin e grave në politikë – perceptimet etnike dhe kulturore, perspektivat dhe sfidat

Një përqindje e konsiderueshme nga të gjitha komunitetet (duke filluar nga 10% e serbëve deri në 36% të grave shqiptare) perceptojnë se komuniteti rom trajtohet në mënyrë më diskriminuese krahasuar me të tjerët. Ky perceptim ndahet edhe me 92% të grave rome. Të gjithë politikanët e intervistuar pretenduan se ata u përballën ose ende po përballen me disa nga diskriminimi, kryesisht i lidhur me gjininë e tyre, por në disa raste, një kombinim i gjinisë dhe prejardhjes etnike.

Shumica e grave pajtohen se gratë janë të nën përfaqësuara në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut. Ky perceptim pasqyrohet në mënyrë të ngjashme në lidhje me përfaqësimin e grave nga komunitetet jo-shumicë në jetën politike, me shumicën që deklaroi se ato janë praktikisht të padukshme. Gratë në të gjitha komunitetet pothuajse njëzëri bien dakord se do të ishte më mirë për vendin nëse do të kishte më shumë gra të përfshira në jetën politike. Nga ana tjetër, shumica e grave në të gjitha komunitetet gjithashtu ndajnë mendimin se gratë duhet, para së gjithash, të jenë gra dhe nëna të mira dhe të kujdesen për shtëpinë, duke filluar nga 41% e grave serbe në një nivel të lartë prej 84% të grave rome. Politikanët e intervistuar pajtohen se gratë janë të nën përfaqësuara në politikë, duke identifikuar mungesën e ambicies dhe këmbënguljes për përfshirje në këtë sferë dhe qasjen e pakët në burime që gratë në politikë kanë si disa nga arsyet kryesore. Një deputet gjithashtu arriti në përfundimin se politika dhe shoqëria jonë barazojnë diversitetin etnik me përfaqësimin e vetëm komuniteteve maqedonase dhe shqiptare, duke përjashtuar kështu pjesën tjetër. Të gjithë ata gjithashtu vërejnë se shoqëria pret që gratë të mbajnë të gjithë peshën e përkujdesjes për shtëpinë dhe familjen, dhe gratë tradicionalisht u binden këtyre pritjeve, duke i dekurajuar kështu nga angazhimi aktiv politik.

Gratë në të gjitha komunitetet janë të ndara në mendimin nëse gratë nga komunitetet jo-shumicë në politikë kanë fuqinë për të ndikuar në vendime. Përqindja më e lartë e përgjigjeve pozitive është shënuar midis grave serbe (40%) dhe më e ulët midis grave vllahe (26%). Politikanët e intervistuar ranë dakord që fuqia për të ndikuar në politikë, jo vetëm për gratë nga komunitetet jo-shumicë, por për gratë në përgjithësi, është më e ulët në krahasim me burrat. Ata më tej argumentojnë se kjo ndikohet ndjeshëm nga mënyra e ndryshme e jetesës dhe rolet tradicionale gjinore të praktikuar nga burrat dhe gratë në shoqërinë tonë, të lidhura drejtpërdrejt me praktikën e vendimmarrjes.

Gratë në të gjitha komunitetet besojnë se gratë politike do ta bënin jetën politike më pak të korruptuar, më pak të dhunshme dhe do të forconin mirëqenien sociale në vend. Shumica e grave nuk besojnë se gratë politike nuk mund të jenë aq me ndikim sa burrat në zbatimin e politikave të tyre, me përjashtim të grave shqiptare ku 51% e tyre besojnë të kundërtën. Për më tepër, shumica e grave rome (47%) dhe maqedonase

(37%) nuk pajtohen që burrat në politikë të vendosin në emër të grave në politikë, në kundërshtim me shumicën e grave nga komunitetet e tjera.

Kur u pyetën për të emëruar një udhëheqës politik, stilin e udhëheqjes së të cilit ata e shohin pozitivisht, një shumicë e madhe e grave nga të gjitha komunitetet emëruan një burrë. Për më tepër, gratë politike nga komunitetet jo-shumicë rrallë, nëse ndonjëherë, dëgjohen nga publiku. Gjegjësisht, midis pesë nga shtatë komunitete, më shumë se 83% e grave deklaruan se gjatë javës së kaluar nuk kanë dëgjuar ose lexuar ndonjë fjalim në politikë nga një grua nga komuniteti jo-shumicë. Një deputete pranoi se gratë politike janë më pak të dukshme për publikun dhe e lidhi këtë çështje me burimet e kufizuara në dispozicion për qëllimet e tyre promovuese.

Gratë janë gjithashtu skeptike në lidhje me gjasat që gratë nga komunitetet jo-shumicë do të mbajnë poste të larta politike në të ardhmen e afërt. Më shumë se gjysma e grave (54%) besojnë se nuk ka gjasa që gratë e komunitetit jo-shumicë të bëhen Presidente të vendit, 40% e të cilave ndihen shumë të forta se kjo nuk do të ndodhë fare.

Më shumë se dy të tretat e grave treguan se kurrë nuk do të deklarohen si anëtare të një komuniteti tjetër, nëse përmbushja e kuotës për një komunitet të caktuar është i vetmi kusht i nevojshëm për punësim në ndonjë institucion publik. Në të njëjtën kohë, gratë në komunitete të ndryshme besojnë se kjo praktikë përdoret shpesh brenda komunitetit të tyre.

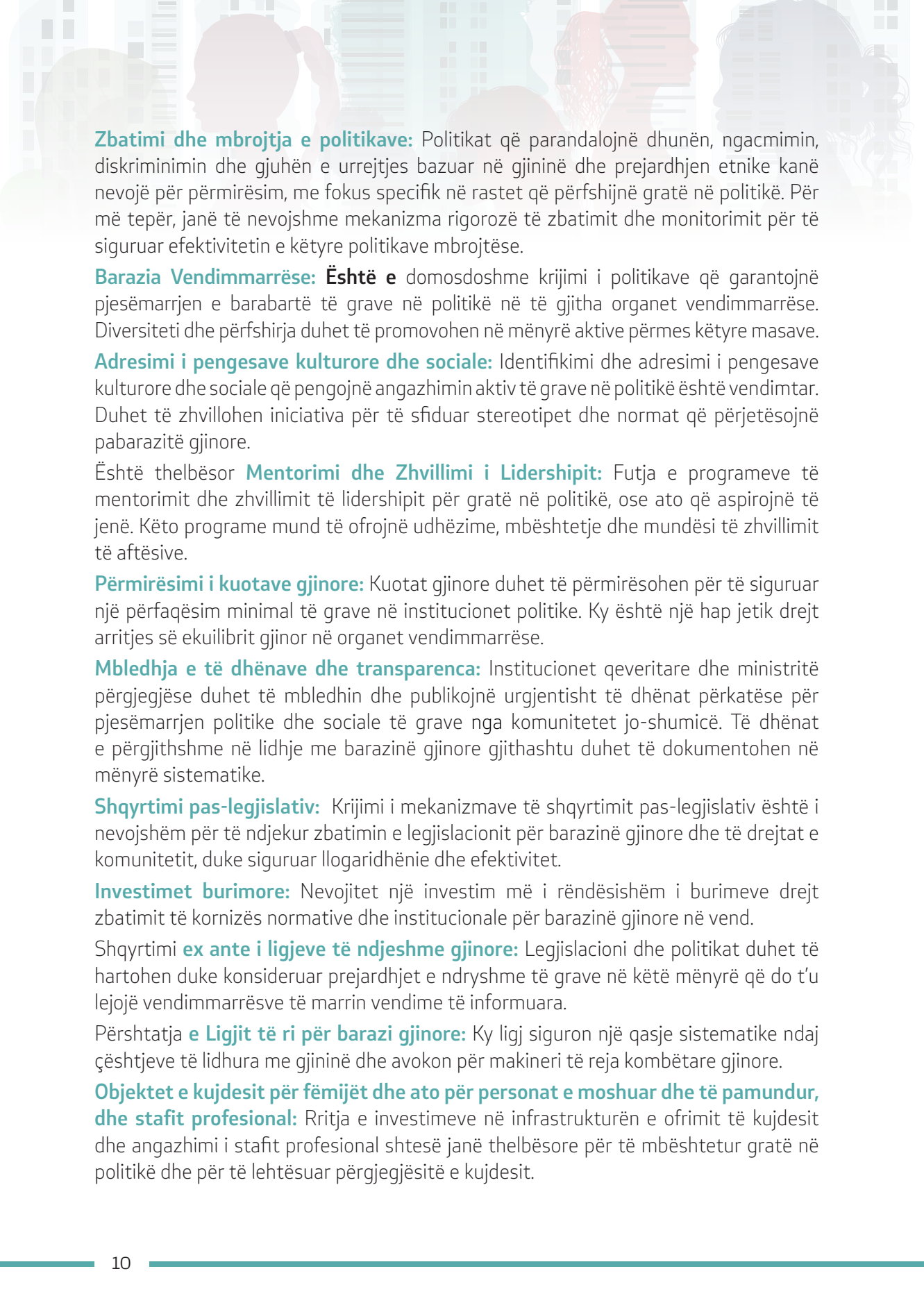
3. Rekomandime

Duke njohur deficitin aktual në përfaqësimin e grave nga komunitete të ndryshme në sferat politike, veprimet urgjente dhe gjithëpërfshirëse janë të domosdoshme për të korigjuar këtë pabarazi. Janë propozuar strategjitë e mëposhtme të shumanshme për të nxitur një peizazh politik më gjithëpërfshirës dhe për të fuqizuar gratë me prejardhje të ndryshme:

Partitë politike dhe përfaqësimi: Partitë politike duhet t'i japin përparësi urgjente rritjes së përfaqësimit të grave nga komunitete të ndryshme brenda radhëve të tyre. Mbështetja dhe burimet e barabarta duhet të sigurohen për burrat dhe gratë në politikë për të siguruar një fushë të barabartë dhe për të promovuar barazinë gjinore.

Edukimi dhe ndërgjegjësimi: Promovimi i edukimit dhe ndërgjegjësimin në lidhje me të drejtat e grave dhe pjesëmarrjen politike është vendimtar. Kjo përfshin përpjekjet për të informuar dhe fuqizuar gratë, duke nxitur një kulturë të angazhimit dhe aktivizmit politik.

Mundësimi i mjedisit: Krijimi dhe ushqyerja e një mjedisi mundësues për përfshirjen aktive politike të grave është thelbësore. Kjo përfshin çmontimin e barrierave dhe paragjykimëve që pengojnë pjesëmarrjen e tyre.

Zbatimi dhe mbrojtja e politikave: Politikat që parandalojnë dhunën, ngacmimin, diskriminimin dhe gjuhën e urrejtjes bazuar në gjininë dhe prejardhjen etnike kanë nevojë për përmirësim, me fokus specifik në rastet që përfshijnë gratë në politikë. Për më tepër, janë të nevojshme mekanizma rigorozë të zbatimit dhe monitorimit për të siguruar efektivitetin e këtyre politikave mbrojtëse.

Barazia Vendimmarrëse: Është e domosdoshme krijimi i politikave që garantojnë pjesëmarrjen e barabartë të grave në politikë në të gjitha organet vendimmarrëse. Diversiteti dhe përfshirja duhet të promovohen në mënyrë aktive përmes këtyre masave.

Adresimi i pengesave kulturore dhe sociale: Identifikimi dhe adresimi i pengesave kulturore dhe sociale që pengojnë angazhimin aktiv të grave në politikë është vendimtar. Duhet të zhvillohen iniciativa për të sfiduar stereotipet dhe normat që përjetësojnë pabarazitë gjinore.

Është thelbësor **Mentorimi dhe Zhvillimi i Lidershipit:** Futja e programeve të mentorimit dhe zhvillimit të lidershipit për gratë në politikë, ose ato që aspirojnë të jenë. Këto programe mund të ofrojnë udhëzime, mbështetje dhe mundësi të zhvillimit të aftësive.

Përmirësimi i kuotave gjinore: Kuotat gjinore duhet të përmirësohen për të siguruar një përfaqësim minimal të grave në institucionet politike. Ky është një hap jetik drejt arritjes së ekuilibrit gjinor në organet vendimmarrëse.

Mbledhja e të dhënave dhe transparenca: Institucionet qeveritare dhe ministritë përgjegjëse duhet të mbledhin dhe publikojnë urgjentisht të dhënat përkatëse për pjesëmarrjen politike dhe sociale të grave nga komunitetet jo-shumicë. Të dhënat e përgjithshme në lidhje me barazinë gjinore gjithashtu duhet të dokumentohen në mënyrë sistematike.

Shqyrtimi pas-legjislativ: Krijimi i mekanizmave të shqyrtimit pas-legjislativ është i nevojshëm për të ndjekur zbatimin e legjislationit për barazinë gjinore dhe të drejtat e komunitetit, duke siguruar llogaridhënie dhe efektivitet.

Investimet burimore: Nevojitet një investim më i rëndësishëm i burimeve drejt zbatimit të kornizës normative dhe institucionale për barazinë gjinore në vend.

Shqyrtimi **ex ante i ligjeve të ndjeshme gjinore:** Legjislationi dhe politikat duhet të hartohen duke konsideruar prejardhjet e ndryshme të grave në këtë mënyrë që do t'u lejojë vendimmarrësve të marrin vendime të informuara.

Përshtatja **e Ligjit të ri për barazi gjinore:** Ky ligj siguron një qasje sistematike ndaj çështjeve të lidhura me gjininë dhe avokon për makineri të reja kombëtare gjinore.

Objektet e kujdesit për fëmijët dhe ato për personat e moshuar dhe të pamundur, dhe stafit profesional: Rritja e investimeve në infrastrukturën e ofrimit të kujdesit dhe angazhimi i stafit profesional shtesë janë thelbësore për të mbështetur gratë në politikë dhe për të lehtësuar përgjegjësitë e kujdesit.

II. Metodologjia

Ky hulumtim shqyrton pjesëmarrjen e grave nga komunitete të ndryshme në jetën politike dhe publike, duke ofruar rekomandime për masa dhe mekanizma efektivë për të rritur përfshirjen e tyre në jetën politike dhe publike të vendit. Duke përdorur një kombinim të metodave kërkimore sasiore dhe cilësore, studimi përfshin analizën e të dhënave parësore dhe dytësore. Procesi i mbledhjes së të dhënave përfshinte:

- Një përmbledhje gjithëpërfshirëse e literaturës
- Shqyrtimi i legjislacionit përkatës
- Sondazhet ballë për ballë të kryera në një mostër përfaqësuese ose kombëtare
- Kryerja e intervistave gjysmë të strukturuar.

Hulumtime dytësore

Kjo metodologji kërkimore përfshin mbledhjen e informacionit nga burime të ndryshme, duke përfshirë studime përkatëse, dokumente politike dhe kërkimore, raporte nga organizatat e shoqërisë civile dhe subjektet ndërkombëtare, artikuj shkencorë dhe botime. Në kuadër të këtij studimi janë marrë në konsideratë të dhënat përkatëse para-ekzistuese. Këto të dhëna ekzistuese u përmbledhën dhe u organizuan në mënyrë të përmbledhur për të rritur efikasitetin e përgjithshëm të studimit. Për më tepër, u bë një shqyrtim i kornizës ligjore dhe institucionale që i përket barazisë gjinore.

Shqyrtimi përfshiu të dhëna nga subjektet qeveritare, ministrinë, Enti Shtetëror i Statistikave dhe burime të tjera përkatëse. Hulumtimi dytësor shqyrton tendencat dhe sfidat bashkëkohore me të cilat përballen gratë nga komunitetet jo-shumicë. Ai miraton një perspektivë gjatësore, duke gjurmuar nivelet e pjesëmarrjes socio-ekonomike midis grave nga komunitetet jo-shumicë gjatë viteve për të cilat janë në dispozicion të dhënat.

Hulumtimi parësor

- **Anketë**

Anketa personale e kryer në nivelin kombëtar mori të dhëna përkatëse, të cilat më pas u analizuan dhe u shndërruan në informacion gjithëpërfshirës. Pyetësi i anketës përmbante pyetje të mbyllura të dizajnuara për të vlerësuar aspekte të ndryshme të pjesëmarrjes politike të grave. Të dhënat sasiore të mbledhura iu nënshtruan përpunimit duke përdorur mjete softuerike si Statistikat SPSS dhe Microsoft Excel, duke përdorur metoda themelore statistikore përshkruese si frekuencat dhe tabelat e kryqëzuara. Para përpunimit, baza e të dhënave iu nënshtrua kontrolleve të hollësishme për të korrigjuar gabimet dhe lëshimet hyrëse të zakonshme në këtë lloj hulumtimi.

Hulumtimi i të dhënave primare analizon dhe përkthen të dhënat e dorës së parë në informacion gjithëpërfshirës që mat aspekte të ndryshme të pjesëmarrjes politike dhe publike të grave në nivelin kombëtar. Hulumtimi analizon nivelet dhe kushtet për pjesëmarrjen politike dhe publike të grave nga komunitete të ndryshme, perceptimin e tyre për angazhimin e grave në politikë dhe krahason informacionet e siguruara.

Mbledhja e të dhënave shfrytëzoi një mostër të rastësishme të shtresuar në shumë faza të grave përfaqësuese të shtatë komuniteteve në nivelin kombëtar. Metodologjia e përdorur ishte Intervistimi personal i ndihmuar nga kompjuteri (IPNK). Hulumtimi përfshiu një madhësi të mostrës prej $N = 1002$, me një gabim marginal prej 3% dhe nivel besimi prej 95%. Janë mbledhur pyetësorë të plotë dhe të vlefshëm në periudhën nga 16.06.2023 deri më 10.07.2023. Për të siguruar vërtetësinë e përgjigjeve, u zbatua një version dygjuhësh i pyetësorit, i disponueshëm në gjuhën maqedonase dhe shqipe.

Tabela 1. Struktura demografike e të anketuarve

		Mostra totale	Përqind
		Numërim	Kolona N %
Totali	Totali	1002	100
Mosha	18-29	206	20
	30-39	162	17
	40-49	257	27
	50-59	213	20
	60-69	164	16
Komuniteti	Maqedonas	564	64
	Shqiptar	258	26
	Rom	39	3
	Turk	42	4
	Serb	30	1
	Boshnjak	35	1
	Vllah	34	1
Vendbanimi	Mjedis urban	783	59
	Mjedis rural	219	41
Rajoni	I Vardarit	66	8
	Lindor	84	8
	Jugperëndimor	91	10
	Juglindor	82	8
	I Pellagonisë	101	12
	I Pollogut	129	14
	Verilindor	91	8
	I Shkupit	358	33

• **Intervistat**

Si një metodë plotësuese e mbledhjes së të dhënave, intervistat gjysmë të strukturuar u ndërmorën për të adresuar aspekte më abstrakte të hulumtimit. Këto intervista dhanë njohuri më gjithëpërfshirëse, duke u thelluar më shumë në pjesëmarrjen politike të grave nga komunitetet jo-shumicë. Diskutimet e hapura gjatë intervistave zbuluan informacione shtesë në lidhje me fenomene të ndryshme që lidhen me këtë temë. Për më tepër, pyetësi gjysmë i strukturuar i intervistës lehtësoi mbledhjen e të dhënave që shkuan përtej pyetjeve të parashikuara fillimisht në anketën në terren.

Mostra për këto intervista përfshinte 6 gra që u zgjedhën në bazë të angazhimit të tyre politik dhe prejardhjes etnike. Intervistat e zhvilluara në gusht 2023 u përqendruan në fushat e pjesëmarrjes politike dhe publike, të zgjedhura për rëndësinë e tyre të lartë për temën e hulumtimit. Këto intervista u zhvilluan pas përfundimit të hulumtimit në

teren dhe rishikimit fillestar të rezultateve të tij, duke lejuar diskutime që konsideronin informacione shtesë.

Të dhënat cilësore të marra nga intervistat iu nënshtruan përpunimit përmes analizës së përmbajtjes dhe metodave të analizës diskursive. Besueshmëria u ruajt duke përdorur kodet e zhvilluara për të përfaqësuar temat e identifikuara, të cilat u zbatuan sistematikisht në të dhëna. Analiza e intervistave përfshinte shqyrtimin e modeleve të përsëritura, duke mundësuar një interpretim të detajuar. Gjetjet nga këto analiza u integruan pa probleme në tekst për të ndriçuar aspekte të ndryshme të pjesëmarrjes politike të grave nga komunitetet jo-shumicë.

Hyrje

Ky hulumtim ka për qëllim të kontribuojë në diskursin më të gjerë për barazinë gjinore në Maqedoninë e Veriut, duke u përqendruar posaçërisht në angazhimin politik të grave nga komunitetet jo-shumicë. Qëllimi kryesor është të vlerësohet përfshirja publike e grave nga komunitetet jo-shumicë duke shqyrtuar pjesëmarrjen dhe perceptimet e tyre për jetën politike në vend. Në nivel global, gratë zënë vetëm 24% të vendeve në parlament, një përqindje dukshëm më e ulët në krahasim me burrat.⁵ Në të kundërt, Maqedonia e Veriut ka dëshmuar një rritje të vazhdueshme të numrit të grave parlamentare. Pas konstituimit të Kuvendit pas zgjedhjeve parlamentare të korrikut 2020, kishte 41 gra deputete, ose 39,1%, që ishte më pak se mandati i mëparshëm parlamentar (2016-2020), kur gratë përbënin 40% të deputetëve.⁶ Sidoqoftë, përfaqësimi i grave në rolet ekzekutive mbetet i papërshtatshëm, me asnjë grua që mban poste të larta si kryeministre, presidente ose kryetare e Kuvendit. Në përbërjen e Qeverisë 2020-2024, vetëm pesë nga 20 pozitat e Qeverisë u mbajtën nga gratë, dhe vetëm dy nga 81 kryetarët e komunave ishin gra. Në zonat pa kuota të përcaktuara, pjesëmarrja e grave shpesh varet nga kërkesa minimale ligjore, me një situatë edhe më të rëndë kur merret parasysh pjesëmarrja politike e grave të komunitetit.

Duke pasur parasysh sfidat e shumanshme me të cilat përballen gratë në jetën publike në Maqedoninë e Veriut, ky studim synon të përshkruajë nivelin dhe kushtet e pjesëmarrjes politike midis grave nga komunitetet jo-shumicë në Maqedoninë e Veriut. Hulumtimi është strukturuar për të eksploruar së pari kontekstin e pjesëmarrjes politike të grave nga komunitetet jo-shumicë, pasuar nga një rishikim i kornizave ligjore të brendshme. Më pas, hulumtimi paraqet të dhënat parësore të mbledhura përmes pyetësorëve dhe intervistave. Së fundi, ai ofron konkluzione dhe rekomandime për politika, mekanizma dhe veprime për të rritur pjesëmarrjen politike të grave nga komunitetet jo-shumicë në Maqedoninë e Veriut.

5 'SDG 5: Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls', UN Women, accessed 9 December 2023, Available at: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>,"plainCitation":"SDG 5: Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls', UN Women, accessed 9 December 2021, <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>,"noteIndex":1,"citationItems":[{"id":"UH8qxhRd/xwTdlKDI","uris":["http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"],"uri":["http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"],"itemData":{"id":"884","type":"webpage","abstract":"How can women help achieve gender equality and empower all women and girls?","container-title":"UN Women","language":"en","title":"SDG 5: Achieve gender equality and empower all women and girls","title-short":"SDG 5","URL":"https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality","accessed":{"date-parts":["2021",12,9]}}],"schema":"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}] <https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/GenderSnapshot.pdf>

6 Baza e të dhënave ndërkombëtare të parlamenteve kombëtare: | Parline: Platforma e të Dhënave të Hapura të IPU-së, qasur më 9 dhjetor 2023, Në dispozicion në: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391

IV.

Hulumtimi dytësor: Një përmbledhje e pjesëmarrjes politike të grave nga komunitetet jo-shumicë

1. Konteksti

Maqedonia e Veriut fitoi pavarësinë përmes një referendumi kombëtar më 8 shtator 1991, i shënuar nga ndarjet etnike dhe një bojkot nga shqiptarët etnikë që kërkonin njohje të barabartë.⁷ Pavarësisht mungesës së konsensusit, Kushtetuta u miratua në nëntor të atij viti, e cila në mënyrë deklarative i vendosi maqedonasit etnikë në një pozitë më të favorshme në krahasim me grupet e tjera etnike.⁸ Preambula u ndryshua në janar 2019 si pjesë e Marrëveshjes së Prespës dhe Marrëveshjes Kornizë të Ohrit, duke hequr gjuhën që favorizonte një grup etnik.⁹ Tensionet etnike, veçanërisht midis maqedonasve dhe shqiptarëve, u përshkallëzuan një dekadë pas pavarësisë, duke çuar në një konflikt të dhunshëm në vitin 2001.¹⁰ Marrëveshja Kornizë e Ohrit, e nënshkruar në gusht 2001, paraqiti shumë ndryshime institucionale në lidhje me marrëdhëniet ndëretnike, të cilat mbeten në fuqi deri më sot.¹¹ Ndërsa MKO përqendrohet kryesisht në të drejtat e popullsisë shqiptare, komunitetet e tjera janë përjashtuar kryesisht nga këto rregullime

7 Cvete Koneska, 'After Ethnic Conflict: Policy-Making in Post-Conflict Bosnia and Herze', *Southeast European Studies*, 2014;

Gëzim Krasniqi, 'The "Forbidden Fruit": Islam and Politics of Identity in Kosovo and Macedonia', *Southeast European and Black Sea Studies* 11, no. 2 (1 June 2011): 191–207, 2011.

8 Gëzim Krasniqi, 'The "Forbidden Fruit": Islam and Politics of Identity in Kosovo and Macedonia', *Southeast European and Black Sea Studies* 11, no. 2 (1 June 2011): 191–207, 2011.

9 EWB, 'Government of Macedonia Adopts Drafts of Four Constitutional Amendments', *European Western Balkans* (blog), 2 November 2018, <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

10 EWB, 'Government of Macedonia Adopts Drafts of Four Constitutional Amendments', *European Western Balkans* (blog), 2 November 2018, Accessed 11 December 2023, Available at <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

11 'Ohrid Framework Agreement | OSCE', 2001, Accessed 11 December 2023, Available at <https://www.osce.org/skopje/100622>.

dhe politika.¹² Gratë, si një kategori specifike e qytetarëve, gjithashtu janë përjashtuar nga dokumente dhe politika të tilla që rregullojnë marrëdhëniet ndëretnike.

Regjistrimi më i fundit zyrtar në vitin 2021 zbuloi se nga popullsia rezidente, 58% e të anketuarve identifikoheshin si maqedonas, 24% si shqiptarë, 4% si turq, 3% si romë, 1% si serbë, 1% si vllahë, 1% si boshnjakë dhe 8% si të tjerë. Të dhënat nga regjistrimi tregojnë se në popullsinë e përgjithshme rezidente të Republikës së Maqedonisë së Veriut, 50.4% janë gra dhe 49.6% janë burra.¹³

Kushtetuta e vendit dhe ligjet kombëtare sigurojnë në mënyrë të qartë barazinë e plotë midis burrave dhe grave dhe adresojnë të drejtat e komunitetit, megjithëse jo përmes një lenteje ndër-sektoriale që pranon natyrën e ndryshme të sfidave me të cilat përballen gratë nga komunitetet jo-shumicë. Mungesa e ndonjë dallimi ligjor për sa i përket kapacitetit midis gjinive nënkupton që gratë nuk përballen me kufizime ligjore në pjesëmarrjen politike, posedimin e pronës, fillimin e procedurave ligjore dhe më shumë. Megjithatë, pavarësisht nga dispozitat ligjore që sigurojnë barazi, gratë shpesh e gjejnë veten të marginalizuara nga aktivitetet politike dhe përpiqen të ushtrojnë të drejtat e tyre. Sfidat me të cilat përballen gratë në zonat rurale tejkalojnë sfidat që përjetojnë gratë në zonat urbane.¹⁴ Përfshirja e tyre e kufizuar në proceset e vendimmarrjes, qasja e kufizuar në shërbimet shëndetësore dhe më pak mundësi ekonomike kontribuojnë në një cenueshmëri të shtuar ndaj dhunës.¹⁵ Për më tepër, pengesat kulturore dhe sociale, veçanërisht që prekin gratë rome, i shtojnë një shtresë tjetër kompleksiteti situatës, veçanërisht duke marrë parasysh se arritjet arsimore të individëve romë janë veçanërisht më të ulëta, me gratë rome që përballen me pabarazitë më të mëdha, të cilat më vonë ndikojnë në mundësitë e tyre për t'u bashkuar me jetën politike dhe ekonomike.¹⁶ Komiteti CEDAW më tej thekson se gratë rome janë veçanërisht të

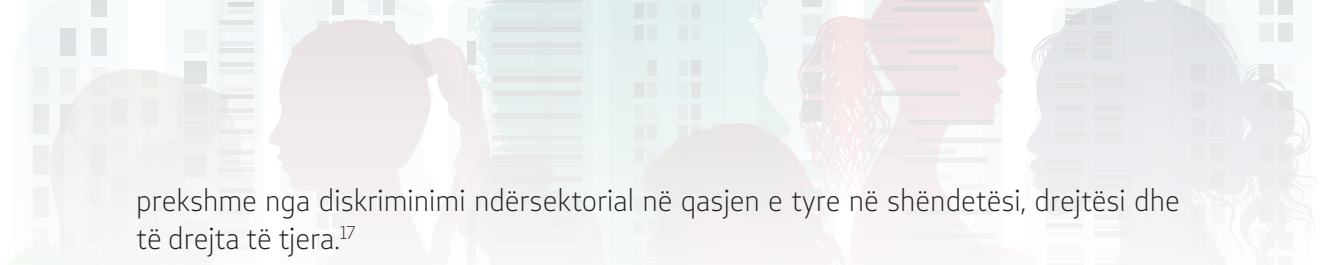
12 Bogdan Lucian Aurescu and Claire Bazy-Malaurie, 'Adopted by the Venice Commission at Its 114th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2018)', 2018, 18.

13 Regjistrimi i popullsisë, familjeve dhe ekonomive familjare në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2021. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.10Popis-mk-en.pdf>

14 Lindita Nezir dhe Abdulla Azizi: Midis Ligjit dhe Traditave: Praktika e (Mos) Pjesëmarrjes së Vajzave nga Komuniteti Shqiptar në Maqedoni në Trashëgiminë e Pronës Familjare, 2018. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në http://revistia.org/files/articles/ejis_v4_i1_18/Lindita.pdf

15 Marina Tosheska, 2021. Pozita e grave rurale në shoqërinë maqedonase, Shoqata për Zhvillimin Rural Grupi Lokal i Veprimit AGRO LIDER. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në https://lagagrolider.mk/sites/default/files/polozhbata_na_ruralnite_zheni_vo_makedonskoto_opshtestvo.pdf

16 'Leave No Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia', 2012 accessed 11 December 2023, https://www.unicef.org/northmacedonia/media/3081/file/MK_2013_SitAnChildrenFindings_Report_ENG.pdf. accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children>. "plainCitation": "Leave No Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia", accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children>. "noteIndex": 64, "citationItems": [{"id": "UH8qxhRd/N5Cctkcm", "uris": ["http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"], "uri": "http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"}, {"id": "823", "type": "webpage", "title": "Leave no Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia", "URL": "https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children", "accessed": {"date-parts": [{"2021", 12, 8}]}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]

prekshme nga diskriminimi ndërsektorial në qasjen e tyre në shëndetësi, drejtësi dhe të drejta të tjera.¹⁷

Vendi është angazhuar qartë për arritjen e barazisë gjinore dhe fuqizimin e grave duke u bërë nënshkruese e Konventës për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave (CEDAW), Platformës për Veprim të KB-së të Pekinit (BPfA), Konventës së Stambollit dhe duke zbatuar reformat e lidhura me BE-në, në përputhje me Programin Kombëtar për Miratimin e Acquis (NPAA).

Megjithatë, megjithëse ratifikimi i marrëveshjeve ndërkombëtare dhe Kushtetutës sipas nenit 9 specifikon se “të gjithë qytetarët janë të barabartë në liritë dhe të drejtat e tyre, pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra e lëkurës, origjina kombëtare dhe sociale, bindjet politike dhe fetare, prona dhe statusi shoqëror”, i mungojnë dispozita specifike për mbrojtjen e grave në komunitet. Ky mosveprim i bën gratë nga komunitetet jo-shumicë të ndjeshme ndaj niveleve dhe formave të ndryshme të diskriminimit, edhe pse neni 110 i Kushtetutës ndalon në mënyrë të qartë diskriminimin ndaj qytetarëve ‘në bazë të gjinisë, racës, fesë, kombësisë, përkatësisë sociale ose politike’.¹⁸ Për të kuptuar plotësisht ndikimin e mbrojtjes kushtetuese, duhet të rishikohet kuadri ligjor në mbështetje të angazhimeve të marra në Kushtetutë.

Studime të shumta të kryera në terren gjithashtu konfirmojnë pozicionin diskriminues që gratë e komunitetit përjetojnë në Maqedoninë e Veriut në shumë aspekte. Barometri i vitit 2023 për mundësi të barabarta i publikuar në vitin 2023 vëren diskriminimin në bazë të përkatësisë etnike si formën e dytë më të përhapur të diskriminimit të theksuar nga më shumë se gjysma e të anketuarve (53%), ndërsa diskriminimi me bazë gjinore u sugjerua nga 40% e njerëzve.¹⁹ Duke pasur parasysh këto shifra, pozicioni i grave në komunitet në shtet ku janë të ekspozuara ndaj diskriminimit të dyfishtë, bazuar në përkatësinë etnike dhe gjinore, është larg nga optimalja.

Inspektimi i mëtejshëm i bazës për diskriminim zbulon se gratë me aftësi të kufizuara janë më të prekshme në krahasim me burrat me aftësi të kufizuara në qasjen në të drejtat e tyre politike. Një analizë mbi pjesëmarrjen politike të personave me aftësi të kufizuara tregon se 69% e qytetarëve pa aftësi të kufizuara do të votonin për një burrë me aftësi të kufizuara fizike për t’u bërë deputet i Kuvendit, dhe por kjo përqindje bie me 11% kur merren parasysh gratë me aftësi të kufizuara. Ky perceptim publik pasqyron se stereotipet vazhdojnë jo vetëm në lidhje me aftësinë e kufizuar, por edhe në terrenin

17 Komisioni për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave, KEDKG (2020) Pikëpamjet e miratuara nga Komiteti sipas nenit 7 (3) të Protokollit Opsional, në lidhje me komunikimin nr. 143/2019. Qasur më 25 qershor 2024. Në dispozicion në: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/344/18/pdf/n2034418.pdf?token=8Qcmtxc6gHuyfCe-bXr&fe=true>

18 Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspk>

19 Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi (KPMĐ), Qendra Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar (QMBN) (2023) Raporti: Barometri i Shanseve të Barabarta. Qasur më 25 qershor 2024. Në dispozicion në: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/560037.pdf>

e gjinisë të kombinuar me aftësinë e kufizuar. Për më tepër, hulumtimi gjithashtu vëren se ngjashëm me publikun e gjerë, partitë politike gjithashtu kanë më shumë gjasa të mbështesin burrat me aftësi të kufizuara sesa gratë me aftësi të kufizuara.²⁰

Duke rishikuar gjendjen e përgjithshme nga aspekte të ndryshme, indeksi i Barazisë Gjinore 2022 thekson se megjithëse ka një trend në rritje në Maqedoninë e Veriut në lidhje me barazinë gjinore, me një rritje të pikëve prej 2.5 pikë për një periudhë tre vjeçare, përparimi ka një ritëm të ngadaltë (2022 - 64.5 pikë dhe 2019 - 62 pikë; nga një maksimum prej 100). Lidhur me rezultatin e indeksit të domenit të Pushtetit, vihet re gjithashtu një përmirësim i caktuar për shkak të përmirësimeve në pothuajse të gjithë treguesit në nënfushat e pushtetit politik, ekonomik dhe shoqëror. Megjithatë, ky domen është domeni i dytë në të cilin Maqedonia e Veriut regjistron rezultatet më të ulëta, duke treguar pabarazinë më të lartë gjinore.²¹

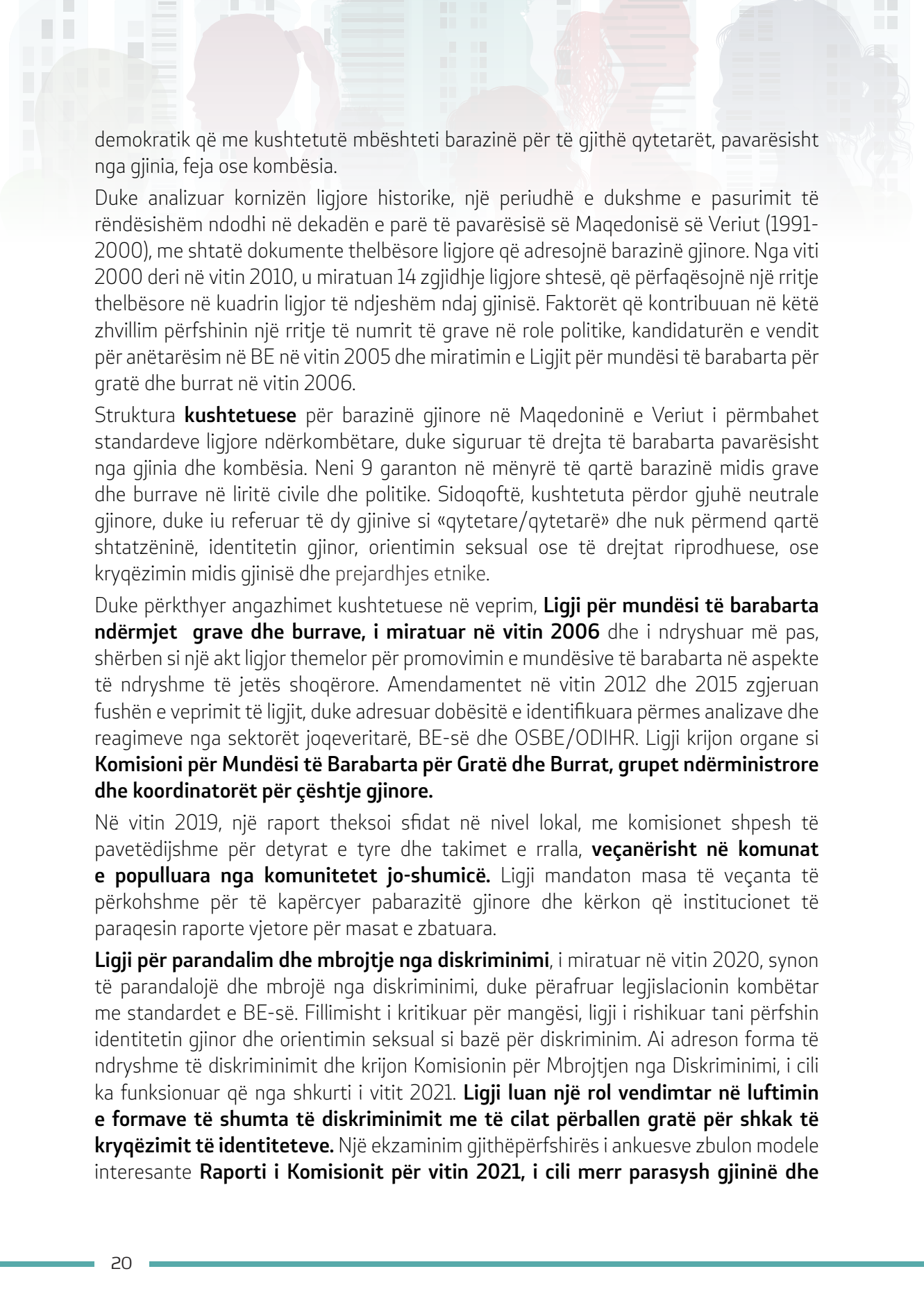
2. Mekanizmat normativ dhe institucional që adresojnë barazinë gjinore në Maqedoninë e Veriut

Gjatë viteve 1920 dhe 1930, gratë filluan të bashkohen dhe të bashkëpunojnë në shkallë globale për të avancuar të drejtat e grave dhe për të avokuar për barazi gjinore në fusha të ndryshme. U krijuan iniciativa mbi kombëtare, duke përfshirë institucionet dhe mjetet ndërkombëtare që synojnë arritjen e barazisë gjinore dhe rritjen e situatës së komuniteteve jo-shumicë. Këto përpjekje globale ndikuan ndjeshëm në miratimin e ligjeve kombëtare dhe në trajektoren e normave të barazisë gjinore dhe mekanizmave institucionalë. Në përputhje me tendencat ndërkombëtare, Maqedonia e Veriut ka zhvilluar në mënyrë progresive kornizën e saj ligjore dhe institucionale në lidhje me barazinë gjinore ndër vite.

E trashëguar nga sistemi i mëparshëm politik i RSF Jugosllavisë, zgjidhjet ligjore të ndjeshme ndaj gjinisë për të drejtat e grave dhe barazinë gjinore në Maqedoninë e Veriut fillimisht ishin të kufizuara. Politikë-bërësit në shtetin e sapoformuar sovran duhej të zhvillonin dhe promovonin këto zgjidhje. Në vitin 1991, gjatë referendumit për shkëputje nga Jugosllavia, Presidenti i parë, Kiro Gligorov, përdori gjuhë të ndjeshme ndaj gjinisë në fjalimin e tij, duke shënuar hapat fillestarë drejt ndërtimit të një shteti

20 Elena Koçoska (2018) Analizë e Pjesëmarrjes Politike të Personave me Aftësi të Kufizuar. Misioni i OSBE-së në Shkup. Qasur më 25 qershor 2024. Në dispozicion në: https://www.osce.org/files/Analysis%20of%20the%20Political%20Pjesemarrja%20of%20PwDs_ENG.pdf

21 Marija Bashevska (2022) Indeksi i Barazisë Gjinore për Maqedoninë e Veriut, 2022. Qasur më 25 qershor 2024. Gjetet në: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender%20Equality%20Index%20for%20North%20Macedonia%20%282022%29.pdf>

demokratik që me kushtetutë mbështeti barazinë për të gjithë qytetarët, pavarësisht nga gjinia, feja ose kombësia.

Duke analizuar kornizën ligjore historike, një periudhë e dukshme e pasurimit të rëndësishëm ndodhi në dekadën e parë të pavarësisë së Maqedonisë së Veriut (1991-2000), me shtatë dokumente thelbësore ligjore që adresojnë barazinë gjinore. Nga viti 2000 deri në vitin 2010, u miratuan 14 zgjidhje ligjore shtesë, që përfaqësojnë një rritje thelbësore në kuadrin ligjor të ndjeshëm ndaj gjinisë. Faktorët që kontribuuan në këtë zhvillim përfshinin një rritje të numrit të grave në role politike, kandidaturën e vendit për anëtarësim në BE në vitin 2005 dhe miratimin e Ligjit për mundësi të barabarta për gratë dhe burrat në vitin 2006.

Struktura **kushtetuese** për barazinë gjinore në Maqedoninë e Veriut i përmbahet standardeve ligjore ndërkombëtare, duke siguruar të drejta të barabarta pavarësisht nga gjinia dhe kombësia. Neni 9 garanton në mënyrë të qartë barazinë midis grave dhe burrave në liritë civile dhe politike. Sidoqoftë, kushtetuta përdor gjuhë neutrale gjinore, duke iu referuar të dy gjinive si «qytetare/qytetarë» dhe nuk përmend qartë shtatzëninë, identitetin gjinor, orientimin seksual ose të drejtat riprodhuese, ose kryqëzimin midis gjinisë dhe prejardhjes etnike.

Duke përkthyer angazhimet kushtetuese në veprim, **Ligji për mundësi të barabarta ndërmjet grave dhe burrave, i miratuar në vitin 2006** dhe i ndryshuar më pas, shërben si një akt ligjor themelor për promovimin e mundësive të barabarta në aspekte të ndryshme të jetës shoqërore. Amendamentet në vitin 2012 dhe 2015 zgjeruan fushën e veprimit të ligjit, duke adresuar dobësitë e identifikuara përmes analizave dhe reagimeve nga sektorët joqeveritarë, BE-së dhe OSBE/ODIHR. Ligji krijon organe si **Komisioni për Mundësi të Barabarta për Gratë dhe Burrat, grupet ndërministrare dhe koordinatorët për çështje gjinore.**

Në vitin 2019, një raport theksoi sfidat në nivel lokal, me komisionet shpesh të pavetëdijshme për detyrat e tyre dhe takimet e rralla, **veçanërisht në komunitet e populluara nga komunitetet jo-shumicë.** Ligji mandaton masa të veçanta të përkohshme për të kapërcyer pabarazitë gjinore dhe kërkon që institucionet të paraqesin raporte vjetore për masat e zbatuara.

Ligji për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi, i miratuar në vitin 2020, synon të parandalojë dhe mbrojë nga diskriminimi, duke përafuar legjislacionin kombëtar me standardet e BE-së. Fillimisht i kritikuar për mangësi, ligji i rishikuar tani përfshin identitetin gjinor dhe orientimin seksual si bazë për diskriminim. Ai adreson forma të ndryshme të diskriminimit dhe krijon Komisionin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, i cili ka funksionuar që nga shkurti i vitit 2021. **Ligji luan një rol vendimtar në luftimin e formave të shumta të diskriminimit me të cilat përballen gratë për shkak të kryqëzimit të identiteteve.** Një ekzaminim gjithëpërfshirës i ankuesve zbulon modele interesante **Raporti i Komisionit për vitin 2021, i cili merr parasysh gjininë dhe**

prejardhjen etnike, tregoi se midis ankuesve maqedonas, 61% ishin burra, ndërsa 39% ishin gra. Veçanërisht, ankesat e paraqitura nga shqiptarët burojnë ekskluzivisht nga burrat. Në të kundërt, brenda komunitetit rom, ankuesit mbizotërues ishin gratë rome. Analiza e ankesave gjithashtu tregoi se gratë më shpesh raportuan diskriminim në bazë të arsimit, ndërsa burrat raportuan diskriminim në bazë të besimeve të tyre politike dhe përkatësisë etnike.²² Raporti i vitit 2022 tregoi se 42% e ankesave u paraqitën nga gratë, me bazën më të zakonshme për diskriminim që ishte përkatësia kombëtare ose etnike, karakteristikat personale dhe statusi shoqëror, bindjet politike dhe gjinia.²³

Për të adresuar nën përfaqësimin e grave në politikë, **Ligji për zgjedhjen e deputetëve** në vitin 2002 fillimisht paraqiti një kuotë prej 30% për gjininë më pak të përfaqësuar në listat e kandidatëve të partive politike. Sidoqoftë, për shkak të mungesës së saktësisë, gratë shpesh zinin pozicione më të ulëta në lista, gjë që pengonte suksesin e tyre zgjedhor. Dispozita në **Kodin zgjedhor** në vitin 2006 përcaktonte që një në çdo tre vende në listën e kandidatëve për deputetë ose këshilltarë komunalë, duhet të rezervohej për gjininë më pak të përfaqësuar, përkatësisht gratë, duke siguruar një shpërndarje më të barabartë. Me hyrjen në fuqi të Kodit zgjedhor në vitin 2006, Ligji për zgjedhjen e deputetëve pushoi së qeni i vlefshëm. Ndryshimet e mëtejshme në Kodin zgjedhor në vitin 2014 siguruan garanci për mbajtjen dhe rritjen e numrit të grave deputete dhe këshilltare, duke lejuar që kandidatja tjetër grua të zëvendësojë një grua që largohet. Ndryshimet e vitit 2015 mandatuan që të paktën 40% e kandidatëve në lista t'i përkasin gjinisë më pak të përfaqësuar, me kërkesa shtesë për pozicione specifike.

Në vitin 2014, miratimi i Ligjit për parandalim dhe mbrojtje nga dhuna në familje shënoi një hap të rëndësishëm në adresimin e dhunës në familje. Megjithatë, ligji u përball me kritika për mungesën e ndjeshmërisë gjinore, dështimin për të përcaktuar dhunën në familje si të bazuar në gjini dhe dispozitat joadekuate për trajtimin e çështjes. **Duke njohur këto mangësi, në vitin 2021 u prezantua një Ligj i ri për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje.** Qëllimi kryesor i këtij ligji është parandalimi dhe luftimi i dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe dhunës në familje, duke siguruar mbrojtje efektive të viktimave. Në përputhje me parimet e barazisë dhe eliminimin e stereotipeve të rolit gjinor, ligji është në harmoni me marrëveshjet dhe konventat ndërkombëtare.

Në vitin 2017, Kuvendi ratifikoi **Konventën e Këshillit të Evropës për parandalimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje – Konventa e Stambollit**, e cila hyri në

22 Raporti vjetor 2021, Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/CPD-Annual-Report-2021.pdf>

23 Raporti vjetor 2022, Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. Qasur më 25 qershor 2024. Në dispozicion në: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2023/05/%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BD-%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-2022.pdf>

fuqi në vitin 2018. Konventa kërkon që vendet të zhvillojnë ligje, politika dhe shërbime mbështetëse për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Në këtë drejtim, Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje i prezantuar në vitin 2021 është plotësisht në përputhje me Konventën e Stambollit.

Ky legjislacion rregullon veprimet e institucioneve në parandalimin e dhunës me bazë gjinore dhe dhunës në familje, si dhe masat për mbrojtjen e grave. Ai thekson koordinimin midis institucioneve, organizatave, shërbimeve për mbrojtjen e viktimave dhe mbledhjes së të dhënave në lidhje me dhunën me bazë gjinore ndaj grave dhe dhunën në familje. Fjalori i ligjit është i ndjeshëm ndaj gjinisë, duke ofruar qartësi për terma të tillë si “Dhuna ndaj grave”, “Dhuna me bazë gjinore ndaj grave”, “Gjinia”, “Seksi” dhe “Person transgjisor”. Ligji mandaton masa parandaluese dhe mbrojtëse për institucionet dhe organizatat për të mbrojtur viktimat në mënyrë efektive. Për më tepër, ai përfshin dispozita për riintegrimin e viktimave, duke përfshirë strehimin e përkohshëm, këshillimin psikologjik, ndihmën financiare, mundësitë arsimore dhe masat e punësimit.

Ligji krijon një Grup Koordinues Kombëtar për të zbatuar Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje. Ky organ ka për detyrë të përgatisë dhe monitorojë strategjinë dhe planet kombëtare të veprimit, të koordinojë përpjekjet institucionale dhe të mbikëqyrë zbatimin e konventës dhe politikat kombëtare për dhunën me bazë gjinore ndaj grave dhe dhunën në familje. Në vitin 2023, gjatë seancës plenare në Kuvendin që shënoi Ditën e Gruas më 8 mars, deputetët diskutuan **nevojën për miratimin e Ligjit për barazi gjinore dhe arritën në** përfundimin se ky ligj duhet të miratohet deri në fund të vitit. Qëllimi i propozimit të ligjit është të promovojë barazinë gjinore në shoqëri dhe të forcojë mekanizmat institucionalë që merren me çështjet gjinore si në nivelin qendror ashtu edhe në atë lokal. Ligji parashikon qasje ndër-sektoriale dhe transformuese gjinore që janë vendimtare në trajtimin e stereotipeve dhe paragjyqimeve. Megjithatë, ky propozim - ligj hasi në rezistencë që u promovua dhe u organizua nga komunitetet fetare dhe është ende pret të miratohet.²⁴

Përveç kësaj, disa ligje, akte nënligjore dhe instrumente të tjera ligjore rregullojnë aspektet e barazisë gjinore dhe komuniteteve etnike përmes dispozitave specifike. Për më tepër, Qeveria dhe organet e saj përgatisin strategjinë për barazinë gjinore dhe planet shoqëruese të veprimit.

Në përputhje me Ligjin për mundësi të barabarta për gratë dhe burrat, Qeveria përgatit **Strategjinë për barazi gjinore**, e cila më vonë miratohet nga Kuvendi. Qëllimi kryesor i strategjisë është të promovojë shanse të barabarta për gratë dhe burrat në të gjitha aspektet e jetës shoqërore. Strategjia përbëhet nga disa segmente, duke përfshirë

²⁴ Deutsche Welle (2023) Barazia gjinore - në një vizë midis tabuve dhe realitetit. Qasur më 25 qershor 2024. Në dispozicion në: <https://www.dw.com/mk/rodova-ednakvost-vo-mengeme-megu-tabuata-i-realnosta/a-67362052>

kornizën normative dhe institucionale për çështjet gjinore, analizën e situatës aktuale në këtë fushë dhe përcakton përparësitë kombëtare, udhëzimet dhe masat për të arritur qëllimet dhe prioritetet.

Strategjia e Barazisë Gjinore për periudhën 2022-2027 u miratua në korrik të vitit 2022.²⁵ Kjo strategji është dokumenti i katërt strategjik në këtë fushë dhe bazohet në Strategjinë kombëtare për barazi gjinore 2013-2020, Planin kombëtar të veprimit për barazi gjinore 2007-2012 dhe Planin kombëtar të veprimit për barazi gjinore nga viti 1999. Strategjia e re (2022-2027) parashikon tre qëllime të përgjithshme, të tilla si krijimi i një sistemi efektiv dhe efikas për promovimin e barazisë gjinore në nivel qendror dhe lokal; përmirësimi i pozitës së grave në të gjitha fushat e jetës publike dhe private; dhe shtypja e stereotipeve gjinore dhe ndërtimi i një kulture të mos dhunës dhe mosdiskriminimit bazuar në seks, gjini dhe identitet gjinor. Aktualisht po zbatohet Plani Kombëtar i Veprimit për Barazi Gjinore që mbulon periudhën 2022 -2024.

Në përputhje me Ligjin për mundësi të barabarta për gratë dhe burrat, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale është e detyruar të monitorojë zbatimin e Strategjisë dhe të publikojë raporte vjetore mbi aktivitetet dhe rezultatet e zbatimit të saj. Raporti i fundit i paraqitur nga ministria në Kuvend ishte **raporti për zbatimin e Strategjisë së Barazisë Gjinore për vitin 2019**.²⁶ Sidoqoftë, raporti në hije tregoi se raporti i ministrisë për zbatimin e Planit Kombëtar të Veprimit 2018-2020 nuk ndoqi treguesit e parashikuar në Planin e Veprimit dhe stili i raportimit nuk jep një pasqyrë të qartë dhe gjithëpërfshirëse të progresit të barazisë gjinore në Maqedoninë e Veriut ose shkallën e zbatimit të Planit Kombëtar të Veprimit 2018 -2020.²⁷

²⁸ Qeveria në detyrë e Republikës së Maqedonisë së Veriut është e përkushtuar për barazinë gjinore, luftimin e stereotipeve gjinore dhe eliminimin e dhunës me bazë gjinore, siç përshkruhet në Programin e saj të Punës 2020-2024. Programi thekson një politikë aktive për të rritur përfaqësimin e grave në pozitat ekzekutive dhe të zgjedhura qeveritare. Politikat specifike përfshijnë mbështetjen e grave fermere, promovimin e barazisë gjinore në sport, zbatimin e masave të punësimit për të zvogëluar pasivitetin e tregut të punës së grave dhe fillimin e një programi për riintegrimin e grave viktime të dhunës.

25 Është miratuar Strategjia e Barazisë Gjinore 2022-2027, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në: https://www.mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-mtsp-izglasana-strategijata-za-rodova-ednakvost-2022-2027-godina.nspk

26 Annual Report on the Implementation of the Gender Equality Strategy for 2019, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në: https://www.sobranie.mk/2020-2024-aktivnosti-ns_article-prezentacija-na-evaluacijata-na-strategijata-za-rodova-ednakvost-2013-2020.nspk

27 Raporti në hije për zbatimin e Strategjisë së barazisë gjinore për periudhën 2018 dhe 2019, Reaktor, 2020. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në: <https://shorturl.at/ilF79>

28 Ky raport është hartuar gjatë vitit 2023

Për më tepër, Strategjia kombëtare për barazi dhe mosdiskriminim (2022-2026), e miratuar nga qeveria, përcakton qëllime, masa dhe tregues për të promovuar të drejtat dhe mundësitë e barabarta. Strategjia parashikon realizimin e të drejtave të njeriut, mundësive të barabarta dhe mosdiskriminimit për të gjithë, me një mision për mbrojtje nga diskriminimi bazuar në karakteristikat personale, veçanërisht duke synuar grupet sociale të cenueshme siç janë komunitetet etnike dhe gratë. Strategjia përfshin fusha të ndryshme, përfshirë punën, punësimin, arsimin, shkencën, sportin, kulturën, sigurimet shoqërore, gjyqësorin, administratën dhe qasjen në mallra dhe shërbime.

Strategjia Kombëtare e Qeverisë për Zvogëlimin e Varfërisë dhe Përrjashtimit Social (2010-2020) adreson varfërinë dhe përrjashtimin social, me fokus të fortë në fuqizimin ekonomik të grave. **Strategjia prezanton masa afirmative për të zvogëluar përrjashtimin social dhe nivelet e varfërisë së grave, veçanërisht ato nga zonat rurale, komunitetet etnike dhe viktimat e dhunës në familje.** Strategjia pranon nevojën për të rritur kapacitetin institucional për përmirësimin e shëndetit, veçanërisht për grupet e cenueshme, përfshirë gratë. Rritja e barazisë gjinore është një rezultat i theksuar, me masa që synojnë rritjen e pjesëmarrjes së grave në tregun e punës dhe zvogëlimin e hendekut të punësimit dhe pagave.

Plani i Veprimit për Zbatimin e Konventës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje synon të hartojë, zbatojë dhe koordinojë një politikë gjithëpërfshirëse kombëtare për të parandaluar dhe eliminuar dhunën ndaj grave. Strategjia përfshin periudhën 2018-2023 dhe përqendrohet në harmonizimin e ligjeve kombëtare me Konventën, krijimin e shërbimeve për mbrojtjen e viktimave dhe parandalimin e dhunës me bazë gjinore dhe familjare përmes një sërë aktiviteteve.

Së fundmi, Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Konceptit një Shoqëri dhe Interkulturalizëm (2020-2022) synoi të ndërtojë një shoqëri me ndërkulturalizëm të zhvilluar, duke njohur të gjitha dallimet dhe duke siguruar barazi, drejtësi sociale dhe mundësi të barabarta për gratë dhe burrat. Strategjia përfshiu një perspektivë gjinore dhe një parim mosdiskriminimi bazuar në gjininë dhe prejardhjen etnike në qëllimet e saj prioritare, me qëllim të dedikuar të përqendruar ekskluzivisht në promovimin e kohezionit social dhe integritit me barazi gjinore të garantuar, mosdiskriminim dhe mundësi të barabarta për të gjithë.

Seksioni tjetër thekson se si legjislacioni gjithëpërfshirës dhe strategjitë e miratuara nga Kuvendi dhe Qeveria përkthehen në pjesëmarrjen aktuale të grave në jetën politike të vendit dhe nëse ky kuadër i gjerë normativ siguron në mënyrë proaktive pjesëmarrjen e grave në komunitet.

3. Pjesëmarrja e grave të komunitetit në jetën politike

Gratë në vend janë përjashtuar kryesisht nga sferat publike dhe politike, duke mbetur anonime në ngjarje të rëndësishme politike. Pavarësisht fitimin e të drejtës së votimit dhe zgjedhjeve në vitin 1946, përfshirja e tyre politike ka qenë minimale. Që nga pavarësia në 1991, pozicionet kryesore drejtuese si kryeministri, presidenti dhe kryetari i parlamentit janë mbajtur ekskluzivisht nga burrat. Dy qeveri kalimtare në Maqedoninë e Veriut kishin kryeministre femra, secila duke shërbyer periudha të shkurtra në vitin 2004, njëra që zgjati 21 ditë dhe tjetra 24 ditë.²⁹ Midis viteve 1991 dhe 2002, përfaqësimi i grave në Kuvend u luhet midis 3% dhe 8%. Në vitin 2002, vendosja e kuotës prej 30% të grave në listat për deputetë, rriti përfaqësimin e grave në Kuvend në 20% për mandatin parlamentar 2002-2006.³⁰ Të dhënat nga viti 1996 deri në vitin 2021 tregojnë se nga 660 kryetarë të zgjedhur të komunave, vetëm 18 ishin gra.³¹ Ky nën-përfaqësim sugjeron që legjislacioni për çështjet e grave dhe barazinë gjinore nuk ishte prioritet.

Sidoqoftë, gratë mbrojtën me sukses kuotat gjinore, duke çuar në një rritje të konsiderueshme të deputeteve femra. Aktualisht, ka 51 gra deputete, që përfaqësojnë 42.5%, më e larta ndonjëherë.³² Rritja e mandateve filloi pas zgjedhjeve parlamentare të vitit 2020, pasi burrat deputetë morën role ekzekutive për shkak të riorganizimeve në përbërjen e Qeverisë, ose u bënë kryetarë të komunave në vitin 2021, duke lejuar gratë të plotësojnë pozicionet e tyre të lira të deputeteve përmes “sistemit sandviçi”.

Lidhur me komisionet, të cilat shërbejnë si forume fillestare për debatin parlamentar dhe procesin legjislativ, një studim i kryer nga Instituti Parlamentar (IP) i Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut zbulon se nga gjithsej 21 komisione, tetë shfaqin përfaqësim më të ulët të grave, duke rënë nën 27%. Në anën tjetër, vetëm një komision - Komisioni për Financim dhe Buxhet - ka përfaqësim të barabartë gjinor. Nëntë komisione demonstrojnë përfaqësim më të lartë të grave, duke tejkaluar 50%, me Komisionin për Mundësi të Barabarta Ndërmjet Grave dhe Burrave Vlen të

29 UN Women, 'Gratë dhe Burrat në Maqedoninë e Veriut: Një portret statistikor i tendencave në barazinë gjinore', 2022, Qasur më 22 dhjetor 2023, Në dispozicion në: [EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf \(unwomen.org\)](https://www.unwomen.org/en/regions/europe/publications/2022/09/maqedonia-the-republic-of-north-macedonia-women-and-men)

30 Aleksandra Jovevska Gjorgjevikj and Sara Janeska, 'Substantive or Sterile: Parliamentary Representation of Women in the Republic of North Macedonia (1990 – 2020)', IDSCS (blog), 2020, Accessed 11 December 2023. Available at <https://idscs.org.mk/en/portfolio/substantive-or-sterile-parliamentary-representation-of-women-in-the-republic-of-north-macedonia-1990-2020/>.

31 Neda Petkovska, 'Local Elections 2021, Review of Candidate Lists for Mayors and Selected Representatives from Gender Aspect', Реактор - Истражување Во Акција (blog), 2021, Accessed 11 December 2023. Available at <https://reactor.org.mk/en/publication-all/local-elections-2021-review-of-candidate-lists-for-mayors-and-selected-representatives-from-gender-aspect/>.

32 Baza e të dhënave ndërkombëtare të parlamenteve kombëtare: | Parline: Platforma e të Dhënave të Hapura të IPU-së 2023, qasur më 9 dhjetor 2023, Në dispozicion në: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391

përmendet se ka anëtarë ekskluzivisht femra, me përjashtim të dy deputetëve meshkuj që shërbejnë si zëvendësues.

Gratë deputete përfaqësohen kryesisht në komisione që lidhen me fushat “e buta”, duke përfshirë arsimin, kulturën dhe politikën sociale. Rrjedhimisht, gratë mungojnë në mënyrë të dukshme në komisione që trajtojnë tema që konsiderohen stereotipikisht si “të burrave.”³³ Struktura e menaxhimit të komisioneve luan një rol të rëndësishëm, duke siguruar më shumë fuqi për të formuar agjendat dhe, rrjedhimisht, më shumë liri për të përfshirë çështjet që lidhen me gjininë. Sipas Institutit Parlamentar, vetëm gjashtë nga 21 komisionet kanë kryetare femra ndërsa gjashtë kanë deputete femra që shërbejnë si nënkryetare.³⁴ Gratë në përgjithësi nuk mbajnë poste udhëheqëse në kuadër të administratës parlamentare, megjithëse përbëjnë numrin më të madh të të punësuarve.³⁵

Përtej komisioneve, prania e deputeteve femra në strukturat e tjera të Kuvendit si vendimmarrëse është thelbësore. Prandaj, rritja e përfaqësimit të grave në rolin e koordinatorëve të grupeve parlamentare dhe pjesëmarrja e tyre në takimet koordinuese ku formulohet agjenda e Kuvendit është shumë e rëndësishme. Në përbërjen parlamentare (2020-2024), që përfshin pesë grupe parlamentare deri në dhjetor 2023, vetëm një grup parlamentar ka një grua që shërben si koordinator. Grupi parlamentar i Aleancës për Shqiptarët (ASH) emëroi Ilire Dautin si koordinatorë në dhjetor 2021. Megjithatë, brenda më pak se një viti, në shtator 2022, deputetja Dauti dha dorëheqjen dhe u zëvendësua nga një deputet burrë nga radhët e partisë së saj. Gratë shihen më shpesh si zëvendës koordinatorë, në Koalicionin “Mundemi” dhe Bashkimin Demokratik për Integrim - BDI secila ka një zëvendës koordinator, ndërsa Organizata e Brendshme Revolucionare Maqedonase - Partia Demokratike për Unitetin Kombëtar Maqedonas (VMRO-DPMNE) dhe Koalicioni “Përtëritja për Maqedoninë” kanë dy zëvendës koordinatorë.

Pavarësisht kuotave dhe “sistemit sandviç”, gratë nga të gjitha komunitetet mbeten më pak të përfaqësuar se burrat. Nga gjashtë komunitetet jo-shumicë të përmendura shprehimisht në Preambulën e Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut, vetëm tre kanë gra deputete përfaqësuese në Kuvend: nëntë gra deputete nga komuniteti shqiptar, një grua deputete nga komuniteti boshnjak dhe një grua deputete nga komuniteti rom. Për më tepër, ekziston një deputete grua që përfaqëson komunitetin hebre (një deputete) dhe një tjetër që përfaqëson komunitetin maqedonas-mysliman (një

33 Jovevska Gjorgjeviq, Aleksandra. Janeska, Sara. Instituti për Demokraci “Societas Civilis” Shkup. Substanciale ose sterile: Përfaqësimi parlamentar i grave në Republikën e Maqedonisë së Veriut (1990 – 2020). 2020. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/08/Kratok_dokument_za_jav-na_politika_Br.31_2020_SustinskoiliSterilno.pdf

34 Jovanovska, Eva. Koroveshovska, Fani. Instituti Parlamentar. Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut. Numri dhe bashkëpunimi ndërpartiak si faktor për forcimin e ndikimit të tyre. 2023. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://cutt.ly/QwtUTen9>

35 Vlora Reçica, The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations: North Macedonia's Parliamentary Administration, 2023. Doracakët e Routledge.

deputete). Këto shifra tregojnë se gratë nga komunitetet jo-shumicë mbajnë rreth 10% të vendeve në Kuvend. Asnjë komision i vetëm në Kuvend nuk drejtohet nga grua nga komunitetet jo-shumicë. Në krahasim, ka 38 gra deputete anëtare të komunitetit shumicë, dhe gjashtë prej tyre kryesojnë komisione. Vendosija e kuotave të detyrueshme në vitin 2002 lehtësoi zgjedhjen e gruas së parë deputete shqiptare, duke adresuar nevojën për përfaqësim më të madh të gjinisë më pak të përfaqësuar në listat e kandidatëve të partive politike. Nuk ka gra ose burra me aftësi të kufizuara (të deklaruar zyrtarisht) aktualisht që mbajnë pozicionin e deputetit, gjë që i lë gratë nga ky komunitet të papërfaqësuar dhe në një pozitë më të pafavorshme në krahasim me grupet e tjera shoqërore.

Tabela 2. Gratë deputete përmes numrave (1990 - 2023)

Data	Gra
2023-03	51
2021-11	50
2021-07	48
2020-10	47
2020-08	46
2020-07	43
2019-12	48
2019-08	47
2018-08	46
2017-10	45
2017-05	41
2016-12	38
2014-07	41
2014-04	40
2014-01	42
2013-01	34
2012-01	42
2011-06	38
2009-12	39
2009-01	38
2008-06	36
2007-01	35
2006-07	34
2002-09	21
1998-01	9
1994-01	4
1990-01	5

Për sa i përket përfaqësimit të grave në Kuvend, Klubi Parlamentar i Grave, një organ konsultativ joformal, ka luajtur një rol të rëndësishëm në avancimin e të drejtave të grave, si në aspektin e legjislacionit ashtu edhe në kohezionin ndërpartiak. Organi u krijua në vitin 2003 në kuadër të projektit rajonal të Paktit të Stabilitetit për Evropën Juglindore, me mbështetjen e partnerëve lokalë Lobi i Grave të Maqedonisë, Këshilli Kombëtar për Barazi Gjinore Maqedoni dhe Njësia për Promovimin e Barazisë Gjinore në Ministrinë e Punës dhe Politikës Sociale.³⁶ Përfshirja e grave nga komunitetet jo-shumicë në këtë organ luhet gjatë viteve, varësisht nga numri i grave deputete në Kuvend.

Tabela 3. Gratë deputete nga komunitetet jo-shumicë në Klubin e deputeteve

Periudha	Gratë nga komunitetet jo-shumicë	Gratë nga komuniteti shumicë
2020–2023	13 ³⁷	38
2016–2020	5	41
2014–2016	8	34
2011–2014	8	34
2008–2011	6	36
2006–2008	7	29

Duke parë zgjedhjet e vitit 2020, niveli më i lartë i përfaqësimit të grave në partitë politike si në nivel kombëtar ashtu edhe në njësitë zgjedhore specifike u vërejt në listat e kandidatëve të paraqitura nga BDI, me një përfaqësim të përgjithshëm prej 48% dhe 60% në NjZ4. Në NjZ1, NjZ2 dhe NjZ5, kishte përfaqësim të barabartë gjinor në 50%, ndërsa në NjZ3 (40%) dhe NjZ6 (45%), përfaqësimi ra nën 50%.³⁸ Rezultatet e zgjedhjeve tregojnë se shumica e vendeve parlamentare u siguruan në NjZ6, ku përfaqësimi i grave në listat e kandidatëve ishte më pak se 50%, ndërsa në NjZ4, e cila ka përfaqësimin më të lartë të grave, BDI nuk fitoi vend në parlament.³⁹ Kjo nuk do të thotë domosdoshmërisht se një numër më i lartë i kandidatëve femra përkthehet në më pak vota për partinë. Në këto njësi zgjedhore dhe në ciklet e mëparshme zgjedhore, BDI nuk siguroi mandate parlamentare. Përkundrazi, sugjeron që gratë shpesh kandidojnë

36 Klubi Parlamentar i Grave, faqja e internetit e Kuvendit, Qasur më 2 dhjetor 2023. <https://www.sobranie.mk/detali-na-klub.nsp?groupId=c547f202-efee-4bd8-a01b-46e04c3849e0>

37 11 gra deputete përfaqësuese të tre nga gjashtë komunitetet e përmendura shprehimisht në Preambulën e Kushtetutës (9 shqiptare, 1 boshnjake dhe 1 rome) dhe 2 gra deputete përfaqësojnë dy komunitete më të vogla (1 hebre dhe 1 maqedonase-myslimane)

38 Mbështetje për reformat zgjedhore. Zgjedhjet parlamentare 2020 – Analiza e listave të kandidatëve përmes thjerrës së përfshirjes sociale dhe politike. 2020. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://electoralreforms.mk/wp-content/uploads/2020/06/Candidate-List-Analysis-MK.pdf>

39 Ibid.

në lista të pasuksesshme për të përmbushur detyrimet ligjore pa ndryshuar situatën aktuale. Vlen të përmendet se vetëm 24% e listave të paraqitura kishin femër bartëse të listës.⁴⁰ Në përgjithësi, partitë i përmbahen kuotave të mandatuara ligjërisht, por mbetet hapësirë për përmirësim në aspektin e pozicionimit të grave brenda listave të kandidatëve.

Një analizë e kryer nga Instituti për Demokraci i disa partive politike në Maqedoninë e Veriut zbulon shkallë të ndryshme të angazhimit për barazinë gjinore dhe pjesëmarrjen e grave në politikë brenda statuteve të tyre. VMRO-DPMNE përfshin një dispozitë të përgjithshme në nenin 16 që thekson barazinë gjinore dhe adreson barazinë gjinore brenda kontekstit familjar në Kapitullin 8 të doktrinës së saj. LSDM-ja artikulon një angazhim për barazi midis burrave dhe grave në nenin 2 të statutit të saj dhe paraqet Forumin e Grave si një entitet specifik, por i mungojnë mekanizmat për të rritur pjesëmarrjen e grave. Aleanca për Shqiptarët ndalon diskriminimin në bazë të gjinisë në nenin 24 të statutit të saj dhe përfshin Kuvendin e Grave si pjesë e strukturave të partisë, me kryetaren e kuvendit të përfshirë në organe të ndryshme drejtuese të partisë. Alternativa angazhohet për të paktën 30% pjesëmarrje të grave në organet e partisë, duke demonstruar një angazhim konkret ligjor. BDI-ja themeloi Forumin e Grave në nenin 80, me vendimet e saj të propozuara në Këshillin e Përgjithshëm dhe siguron përfshirjen e kryetares së Forumit të Grave si në nivelin qendror ashtu edhe në atë lokal. Levica shpreh qëllimet në lidhje me barazinë gjinore në nenin 5 të statutit të saj dhe aktualisht tejkalon kuotat ligjore për përfaqësimin e grave në zgjedhjet parlamentare të vitit 2020⁴¹; për më tepër, Statuti i partisë sipas nenit 53, parashikon krijimin e Frontit Antifashist të Grave (FAFG) si një organ i përhershëm pune që propagandon feminizmin e krahut të majtë.

PLD identifikon mbrojtjen dhe promovimin e lirive dhe të drejtave individuale si qëllimin e saj kryesor dhe përfshin një qasje të ndjeshme gjinore në nenin 88a, duke përfshirë Forumin e Grave me përfaqësim në organet drejtuese. DOM siguron të drejtën për barazi për të gjithë qytetarët, pavarësisht nga gjinia, në nenin 1 dhe angazhohet për të paktën 40% përfaqësim gjinor në organet e partisë. Lëvizja BESA në statutin e saj përqendrohet në avancimin e pozitës së grave si një e drejtë universale ndërsa funksionon Forumi i Grave i integruar në strukturat e partisë në nivele të ndryshme.⁴²

Ekziston nevoja që palët të azhurnojnë rregullisht faqet e tyre të internetit për transparencë dhe njohuri të përmirësuara në veprimet e tyre gjithëpërfshirëse gjinore. Për më tepër, një përmbledhje e përfaqësimit të grave në strukturat udhëheqëse brenda këtyre partive identifikon hapësirë për përmirësim, me nivele të ndryshueshme

40 Ibid.

41 Nikola Donev, Kuvend i ndjeshëm gjinor dhe barazia gjinore në skenën politike: Një pasqyrë e situatës aktuale në Maqedoninë e Veriut, 2023, IDSCS. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/07/1_WEB_A4_ENG-4.pdf

42 Ibid.

të diversitetit gjinor të vëzhguara. Në LSDM, postin e nënkryetarit e mban një grua. Nga katër nënkryetarë, tre janë burra dhe një është grua, në kryesinë qendrore prej 123 anëtarë, gratë përfaqësojnë deri në 49%, ndërsa tetë gra janë pjesë e Kryesisë Ekzekutive prej gjithsej 17 anëtarë. Në VMRO-DPMNE, Komiteti Ekzekutiv përbëhet nga 27 anëtarë, me nëntë gra dhe 18 burra. Komiteti Qendror përfshin anëtarë të Unionit të Grave, por detaje specifike nuk janë të disponueshme. Në Levicë, gratë përfaqësohen me 24%, në Komitetin Qendror me 46 anëtarë me të drejtë vote Presidiumi, me shtatë anëtarë, përfshin vetëm një grua. Në Alternativa, midis shtatë nënkryetarëve përfshihen vetëm një grua, ndërsa në kuadër të kryesisë prej 40 anëtarëve, 30% janë gra. Për BDI-në, është në dispozicion informacion i kufizuar, me vetëm detajet e zyrës së kryetarit të arritshme në faqen e internetit, të gjitha të mbajtura nga burrat. Raportet e mediave sugjerojnë zgjedhjen e një nënkryetareje femër, Arbana Pasholli, në tetor 2022. Për Aleancën për Shqiptarët, informacioni jo i plotë në faqen e internetit e bën një analizë gjithëpërfshirëse sfiduese. Burimet në internet tregojnë zgjedhjen e Bujare Abazit si zëvendës kryetare në janar 2023. Analizat theksojnë më tej mungesën e diversitetit në udhëheqjen dhe strukturat e partive politike. Midis 23 partive aktualisht në Kuvend, vetëm dy drejtohen nga gra – (PLD dhe DOM).⁴³

Ndërsa përfaqësimi i grave në Kuvend është në nivelin më të lartë të të gjitha kohërave, ku nuk ka kuota, përfaqësimi i grave është më i ulët ose nuk ekziston. Ekziston një mungesë e përfaqësimit adekuat të grave në rolet ekzekutive ministrore. Në qeverinë fillestare të vitit 1991, asnjë grua nuk u zgjodh për poste ministrore. Përfshirja e grave në role ministrore u rrit gjatë formimit të qeverisë së dytë në vitin 2004, me dy gra të emëruara si ministre, duke përbërë 15.4% të posteve ministrore. Në përbërjen e fundit të Qeverisë, numri i grave është pesë nga 20 pozitat qeveritare, duke përfshirë katër ministre dhe një zëvendëskryeministre.⁴⁴

Kjo është veçanërisht rasti në pozicionet e nivelit ekzekutiv, ku pjesëmarrja e grave është përgjithësisht e ulët, ndërsa pjesëmarrja e grave nga komunitetet jo-shumicë është pothuajse inekzistente. Në përbërjet e qeverive në periudhën 1991 - 2021, 24 gra (15%) kundrejt 139 burrave (85%) përfaqësonin degën ekzekutive. Kur bëhet fjalë për përbërjen etnike të grave në poste ministrore, 20 janë gra maqedonase, dy gra shqiptare dhe një grua përfaqësuese e komunitetit hebre. Nuk kishte gra rome ose gra përfaqësuese të komuniteteve më të vogla në përbërjet e qeverive.⁴⁵ Pas zgjedhjeve parlamentare të korrikut 2020, Social Demokratët formuan një koalicion me BDI-në, duke fituar kështu shumicën në Kuvend dhe duke fituar mandatin për të formuar

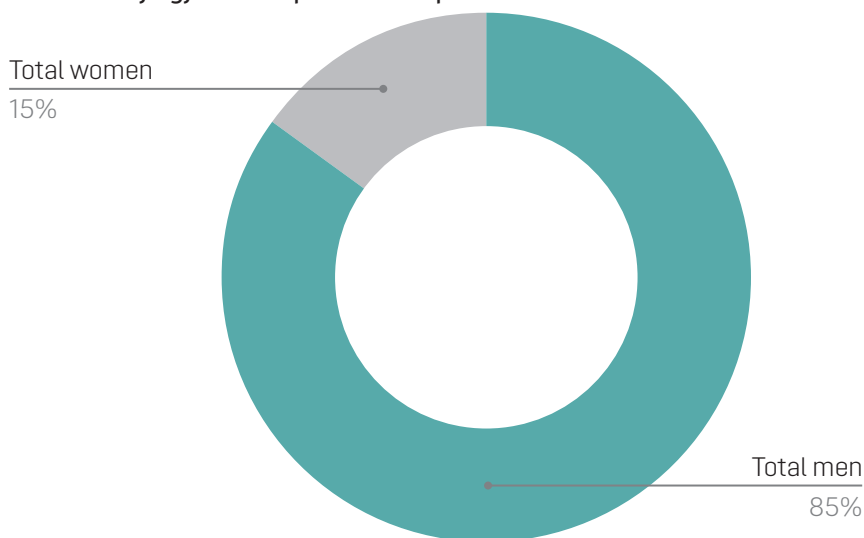
43 Ibid.

44 Gratë dhe burrat në Maqedoninë e Veriut: Një portret statistikor i tendencave në barazinë gjinore, UN Women, Shkup, 2022. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf

45 Is the new composition of the Government of R. N. Macedonia following the principle of fair representation of women and men in leadership positions and reflects the gender diversity of the society it represents?, Reaktor, 2020. Accessed 11 December 2023. Available at <https://shorturl.at/doCPZ>

qeverinë. Megjithatë, pavarësisht se barazia gjinore ishte në krye të agjendës së LSDM-së dhe pjesë e qëllimeve të saj strategjike, përbërja⁴⁶ e qeverisë nuk e pasqyroi këtë angazhim. Gratë kanë qenë bartëse vetëm të katër posteve ministore në këtë qeveri dhe një zëvendëskryeministre, asnjëra prej të cilave nuk vinte nga një komunitet jo-shumicë. Tre nga këto pozicione përfshinin ministri që zakonisht konsiderohen “të buta”, të tilla si Ministria e Arsimit dhe Shkencës, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale dhe Ministria e Kulturës. Nga 16 ministri, vetëm dy gra mbanin postin e zëvendësministres dhe vetëm njëra vinte nga komuniteti shqiptar.⁴⁷

Grafiku A. Përbërja gjinore e qeverive në periudhën 1991 - 2021

Një vëzhgim i detajuar i përbërjes gjinore në rolet udhëheqëse institucionale, veçanërisht ato të emëruara nga qeveria, zbuloi se vetëm 29% e këtyre strukturave qeverisëse përbëhen nga gratë. Veçanërisht, një pabarazi e konsiderueshme është e dukshme në pozicionet e drejtorëve institucionalë, ku vetëm 5% e individëve të emëruar janë gra. Gratë nga komunitetet jo-shumicë janë veçanërisht më pak të përfaqësuara në këto pozita udhëheqëse.⁴⁸

Gratë marrin pjesë në mënyrë aktive në parti politike gjatë fushatave zgjedhore, megjithatë ato shpesh përballen me përjashtim nga nominimet dhe ndarja e pushtetit. Ndikimi i vërtetë është i përqendruar në duart e udhëheqësve të partisë dhe qarqeve

46 Petkovska, 'Local Elections 2021, Review of Candidate Lists for Mayors and Selected Representatives from Gender Aspect'.

47 Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, ueb faqja. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në: <https://vlada.mk/vlada-ministerstva>

48 Misha Popoviq dhe Marko Pankovski, 'Kush po qeveris atje?', IDSCS (blog), 2019, Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në <https://idscs.org.mk/en/portfolio/whos-governing-there/>.

të tyre të brendshme kryesisht meshkuj. Përzgjedhja e kryetarëve të komunave është e lidhur në mënyrë vendimtare me partitë politike ndërsa strategjitë e tyre të emërimit ndikojnë ndjeshëm në suksesin e kufizuar në arritjen e përfaqësimit më të madh të grave. Në komunat ku shanset për të fituar janë historikisht të ulëta ose politikisht sfiduese, partitë zakonisht emërojnë gra. Sidoqoftë, angazhimi i qeverisë për një përfaqësim gjinor 50/50 mbetet thjesht një deklaratë.⁴⁹

Mbrojtja e pamjaftueshme për gratë në politikë është një faktor tjetër i rëndësishëm që kontribuon në pjesëmarrjen e ulët të grave. Partive politike u mungojnë masat mbrojtëse themelore për gratë anëtare, aktiviste dhe përfaqësuese, pasi statutet ose kodet e tyre të sjelljes heshtin për dhunën me bazë gjinore. Në Maqedoninë e Veriut, 65% e grave politikane kanë hasur disa lloje të dhunës gjatë kryerjes së detyrave të tyre partiake.⁵⁰

Përfaqësimi i grave në rolet ekzekutive lokale ka qenë vazhdimisht i ulët gjatë dekadave të fundit. Në shtatë zgjedhjet lokale të mbajtura që kur vendi fitoi pavarësinë, vetëm 18 gra janë zgjedhur si kryetare të komunave në krahasim me 642 kryetarë të komunave meshkuj gjatë një periudhës 25-vjeçare. Në vite të caktuara, si 1996 dhe 2009, asnjë grua nuk siguroi postin e kryetarit të komunës. Përqindja më e lartë e kryetarëve të komunave femra të zgjedhura ishte 7.4% (6 gra) në 2017. Pavarësisht pranisë së tyre të kufizuar si kryetare të komunave, gratë marrin pjesë në mënyrë aktive dhe shprehin mendimet e tyre gjatë fushatave zgjedhore. Numri më i konsiderueshëm i kandidatëve për kryetare të komunave ishte në vitin 2013, ndërsa në vitin 2017, 37.5% e kandidatëve për kryetare të komunave ishin gra, me gjashtë nga çdo 16 kandidate femra që fituan. Në vitin 2021, vetëm dy gra u zgjodhën si kryetare të komunave, njëra prej të cilave është kryetare e Shkupit.⁵¹

Një nga arsytet për qasjen e kufizuar të grave në pozicionet vendimmarrëse është mbështetja e pamjaftueshme që ato marrin si kandidate për role drejtuese. Mungesa e grave në role vendimmarrëse si në nivel lokal ashtu edhe në atë qendror lidhet ngushtë me mbështetjen e pamjaftueshme të brendshme në partitë politike, gjuhën e përhapur të urrejtjes drejtuar kundër grave në politikë dhe rolet, stereotipet dhe paragjykimet mbizotëruese gjinore në shoqëri.⁵²

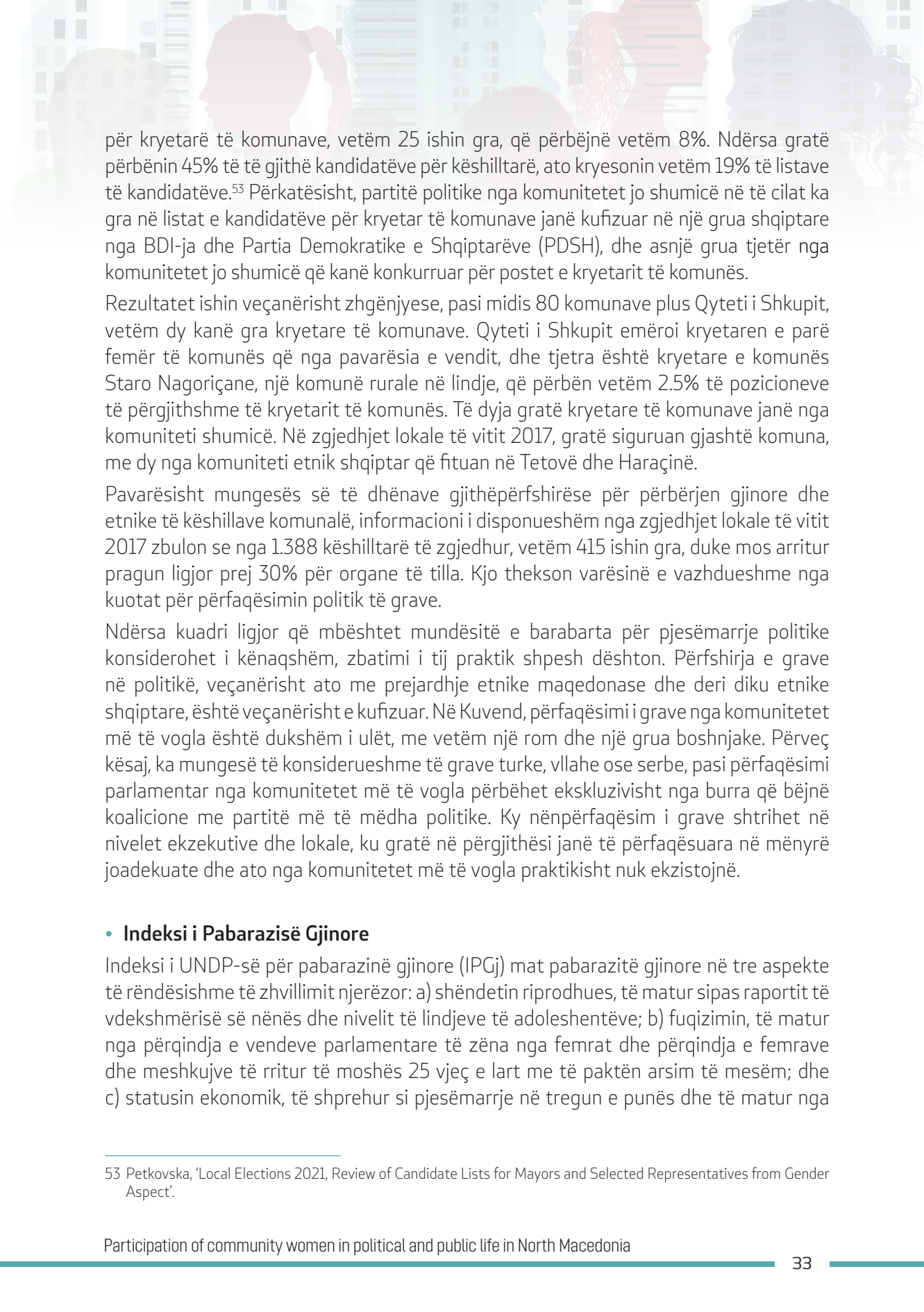
Zgjedhjet e vitit 2021 nxorën në pah një mangësi në barazinë gjinore brenda vendit, por kjo nuk ishte për tu habitur. Pavarësisht se partitë politike janë thelbësore në organizimin dhe pjesëmarrjen politike, atyre u mungojnë të dhënat e publikuara për anëtarësinë dhe angazhimin e grave. Realiteti i zyrtë i përfshirjes politike të grave u theksua nga numri i dobët i kandidateve femra në zgjedhjet lokale të 2021-shit. Nga 299 kandidatë

49 Vlerësimi i të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit gjatë presidencës së OSBE-së. Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. Prill 2023

50 Jo për dhunë, Qasur më 11 dhjetor 2023, Në dispozicion në: <https://nezanasilstvo.mk/>

51 Gratë dhe burrat në Maqedoninë e Veriut: Një portret statistikor i tendencave në barazinë gjinore, UN Women, Shkup, 2022. Qasur më 11 dhjetor 2023. Në dispozicion në https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf

52 Ibid.

për kryetarë të komunave, vetëm 25 ishin gra, që përbëjnë vetëm 8%. Ndërsa gratë përbënin 45% të të gjithë kandidatëve për këshilltarë, ato kryesonin vetëm 19% të listave të kandidatëve.⁵³ Përkatësisht, partitë politike nga komunitetet jo shumicë në të cilat ka gra në listat e kandidatëve për kryetar të komunave janë kufizuar në një grua shqiptare nga BDI-ja dhe Partia Demokratike e Shqiptarëve (PDSH), dhe asnjë grua tjetër nga komunitetet jo shumicë që kanë konkurruar për postet e kryetarit të komunës.

Rezultatet ishin veçanërisht zhgënjyese, pasi midis 80 komunave plus Qyteti i Shkupit, vetëm dy kanë gra kryetare të komunave. Qyteti i Shkupit emëroi kryetaren e parë femër të komunës që nga pavarësia e vendit, dhe tjetra është kryetare e komunës Staro Nagoriçane, një komunë rurale në lindje, që përbën vetëm 2.5% të pozicioneve të përgjithshme të kryetarit të komunës. Të dyja gratë kryetare të komunave janë nga komuniteti shumicë. Në zgjedhjet lokale të vitit 2017, gratë siguruan gjashtë komuna, me dy nga komuniteti etnik shqiptar që fituan në Tetovë dhe Haraçinë.

Pavarësisht mungesës së të dhënave gjithëpërfshirëse për përbërjen gjinore dhe etnike të këshillave komunalë, informacioni i disponueshëm nga zgjedhjet lokale të vitit 2017 zbulon se nga 1.388 këshilltarë të zgjedhur, vetëm 415 ishin gra, duke mos arritur pragun ligjor prej 30% për organe të tilla. Kjo thekson varësinë e vazhdueshme nga kuotat për përfaqësimin politik të grave.

Ndërsa kuadri ligjor që mbështet mundësitë e barabarta për pjesëmarrje politike konsiderohet i kënaqshëm, zbatimi i tij praktik shpesh dështon. Përfshirja e grave në politikë, veçanërisht ato me prejardhje etnike maqedonase dhe deri diku etnike shqiptare, është veçanërisht e kufizuar. Në Kuvend, përfaqësimi i grave nga komunitetet më të vogla është dukshëm i ulët, me vetëm një rom dhe një grua boshnjake. Përveç kësaj, ka mungesë të konsiderueshme të grave turke, vllahe ose serbe, pasi përfaqësimi parlamentar nga komunitetet më të vogla përbëhet ekskluzivisht nga burra që bëjnë koalicione me partitë më të mëdha politike. Ky nënpërfaqësim i grave shtrihet në nivelet ekzekutive dhe lokale, ku gratë në përgjithësi janë të përfaqësuara në mënyrë joadekuate dhe ato nga komunitetet më të vogla praktikisht nuk ekzistojnë.

• **Indeksi i Pabarazisë Gjinore**

Indeksi i UNDP-së për pabarazinë gjinore (IPGj) mat pabarazitë gjinore në tre aspekte të rëndësishme të zhvillimit njerëzor: a) shëndetin riprodhues, të matur sipas raportit të vdekshmërisë së nënës dhe nivelit të lindjeve të adoleshentëve; b) fuqizimin, të matur nga përqindja e vendeve parlamentare të zëna nga femrat dhe përqindja e femrave dhe meshkujve të rritur të moshës 25 vjeç e lart me të paktën arsim të mesëm; dhe c) statusin ekonomik, të shprehur si pjesëmarrje në tregun e punës dhe të matur nga

⁵³ Petkovska, 'Local Elections 2021, Review of Candidate Lists for Mayors and Selected Representatives from Gender Aspect'.

shkalla e pjesëmarrjes së fuqisë punëtore të popullatave të femrave dhe meshkujve të moshës 15 vjeç e lart.⁵⁴

Sa më e lartë të jetë vlera e IPGj, aq më shumë pabarazi midis grave dhe burrave dhe aq më shumë humbje për zhvillimin njerëzor. IPGj gjurmon pozicionin e grave në 162 vende dhe paraqet boshllëqet gjinore në fushat kryesore të zhvillimit njerëzor. Veçanërisht, dhjetë vendet e renditura më lart për sa i përket barazisë gjinore janë nga kontinenti evropian.

Vendet nga Ballkani Perëndimor, të indeksuara me IPGj, renditen nga vendi i ^{32-të} Mali i Zi (IPGj 0,109) në të 39-in Shqipëria (IPGj 0,181). Serbia është e ^{36-ta} (IPGj 1,132), **Maqedonia e Veriut është** e 37-ta (IPGj 0,143) dhe Bosnja dhe Hercegovina është e ^{38-ta} (IPGj 0,149). Kjo afërsi tregon se trajtimi i grave dhe çështjet gjinore në vendet e Ballkanit Perëndimor janë përafërsisht në të njëjtin nivel.

• **Indeksi Global i Hendekut Gjinor**

Indeksi Global i Hendekut Gjinor (IGHGj) ndjek evolucionin e boshllëqeve me bazë gjinore në lidhje me katër dimensione kryesore: (i) Pjesëmarrja ekonomike dhe mundësia, (ii) Arritja arsimore, (iii) Shëndeti dhe mbijetesja dhe (iv) Fuqizimi politik. Indeksi gjithashtu monitoron progresin drejt mbylljes së këtyre boshllëqeve me kalimin e kohës. ⁵⁵ Raporti i GHGj 2023 vlerëson 146 vende. IGHGj mat rezultatet në një shkallë nga 0 deri në 100, ndërsa rezultatet mund të interpretohen si distanca nga barazia, përkatësisht, përqindja e hendekut gjinor që është mbyllur. Gjetjet e përgjithshme të raportit të vitit 2021 arritën në përfundimin se “distanca mesatare e kaluar në barazi është 68%, një hap prapa në krahasim me 2020 (-0.6 pikë përqindje).” Nëse progresi mbetet në trajektoren e tij të tanishme, do të duhen 135.6 vjet për të mbyllur hendekun gjinor në mbarë botën. Kur analizohen sipas fushave specifike të monitoruara, hendeku gjinor në fuqizimin politik mbetet më i madhi nga katër dimensionet e monitoruara, me vetëm 22% të hendekut gjinor të mbyllur deri më sot. Hendeku në fushën e Pjesëmarrjes Ekonomike dhe Mundësisë mbetet i dyti më i madh, me 58% të hendekut të mbyllur. Hendeku gjinor në Arritjen Arsimore, Shëndetin dhe Mbijetesën është pothuajse i mbyllur, me 95%, përkatësisht 96% të hendekut të mbyllur.

Ndër vendet e Ballkanit Perëndimor, të përfshira nga IGHGj, Serbia renditet në vendin e 19-të, me 78% të hendekut gjinor të mbyllur, pasuar nga Shqipëria në vendin e 25-të me 77% të hendekut gjinor të mbyllur dhe Mali i Zi në vendin e 48-të me 73.2% të hendekut gjinor të mbyllur. **Maqedonia e Veriut, me hendek gjinor 71.5% të mbyllur dhe Bosnja dhe Hercegovina me 71.3%, janë në vendin e 73-të dhe 76-të në listë.**

54 UNDP, ‘Gender Inequality Index (GII) | Human Development Reports’, 2020, Accessed 11 December 2023. Available at

55 World Economic Forum, ‘Global Gender Gap Report 2021’, World Economic Forum, 2021, Accessed 11 December 2023. Available at <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2021/>

V.

Hulumtimi parësor

Objektivi i hulumtimit të të dhënave primare është të analizojë më tej dhe të përkthejë informacionin e dorës së parë në informacion gjithëpërfshirës që mat aspekte të ndryshme të pjesëmarrjes politike dhe publike të grave në nivelin kombëtar. Hulumtimi analizon nivelet dhe kushtet për pjesëmarrjen politike dhe publike të grave nga komunitete të ndryshme etnike, perceptimin e tyre për angazhimin e grave në politikë dhe krahason informacionet e siguruara. Për më tepër, intervistat gjysmë të strukturuar u zhvilluan gjithashtu si një metodë plotësuese e mbledhjes së të dhënave për të mbuluar aspekte më abstrakte të hulumtimit. Përmes intervistave, u morën të dhëna më të thella, ndërsa përmes diskutimit të hapur, u siguroa më shumë informacion mbi disa fenomene rreth pjesëmarrjes politike dhe publike të grave nga komunitetet jo-shumicë.

Ndërsa kuadri ligjor për mundësi të barabarta për pjesëmarrje politike është i kënaqshëm, ai nuk përkthehet gjithmonë drejtpërdrejt në zbatim praktik. **Të dhënat primare të analizuara konfirmuan nivelin e ulët të pjesëmarrjes politike dhe publike të grave në përgjithësi, ndërsa niveli i pjesëmarrjes ende ndryshon midis komuniteteve të ndryshme etnike. Në këtë drejtim, gratë nga komunitetet më të vogla janë dukshëm më pak të pranishme në jetën politike të vendit ndërsa kushtet për përfshirjen e tyre të mundshme në të ardhmen janë gjithashtu më pak premtuese.**

Seritë e mëposhtme të pyetjeve investigojnë gjendjen dhe perspektivën e grave në komunitete të ndryshme etnike, në lidhje me pozicionin e tyre politik në shoqëri dhe ambiciet dhe gatishmërinë e tyre për përfshirje. Të dhënat nga hulumtimi parësor tregojnë se megjithëse gratë në përgjithësi janë në margjinat e jetës politike, pikëpamjet dhe situatat gjithashtu ndryshojnë midis komuniteteve.

1. Pjesëmarrja politike – gjendja e përgjithshme në lidhje me nivelin e angazhimit, ambicieve dhe motivimit

Gratë kanë marrë pjesë kryesisht në institucionet e qeverisjes lokale ose institucionet në nivel qendror përmes votimit, siç është deklaruar nga 60% e të anketuarve tanë,

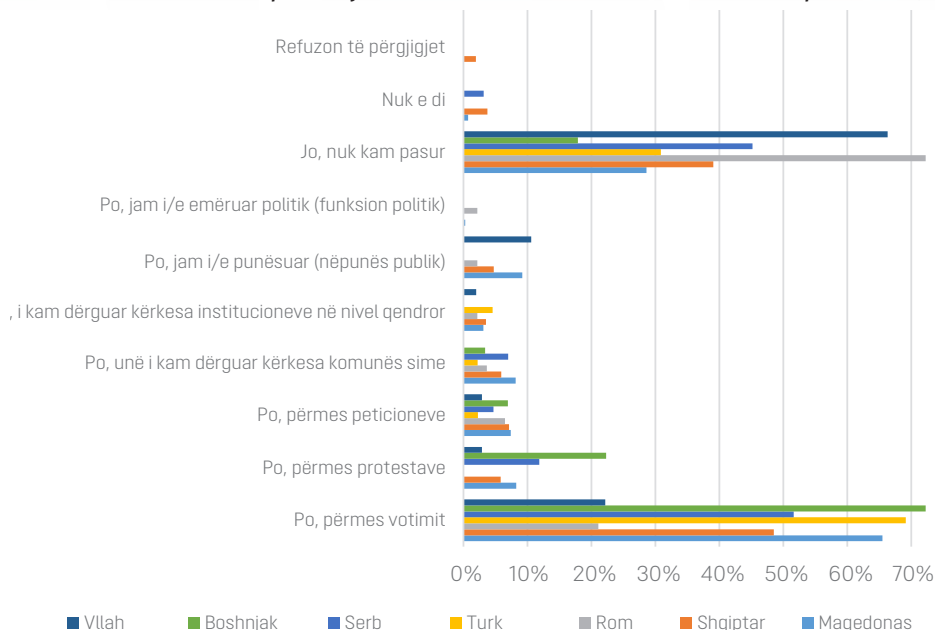
ndërsa 33% kanë deklaruar se nuk kanë marrë pjesë në asnjë formë. Në përgjithësi, gratë nga të gjitha komunitetet jo-shumicë kanë marrë pjesë më shumë përmes votimit, ndërsa më pak përmes formave të tjera të pjesëmarrjes. Megjithatë, kjo përqindje ndryshon midis komuniteteve të ndryshme. Gjysma ose më shumë se gjysma e grave nga komunitetet maqedonase (66%), shqiptare (49%), turke (69%), serbe (52%) dhe boshnjake (77%) deklaruan se ushtrojnë votën e tyre politike, ndërsa kjo përqindje është shumë më e ulët me gratë rome (21%) dhe vllahe (22%). Rrjedhimisht, përqindja e grave rome (79%) dhe vllahe (66%) që pretendojnë se nuk marrin pjesë në politikë në asnjë nga komunitetet e tjera është më e lartë në krahasim me komunitetet e tjera, pasuar nga gratë serbe (45%) dhe shqiptare (39%). Format e tjera të pjesëmarrjes politike janë rrallë ose aspak të njohura midis grave në përgjithësi, me përjashtim të protestave, të cilat janë praktikuar nga 22% e grave boshnjake dhe 12% e grave serbe (Grafiku 1).

Qëndrimi shpërfillës i grave kur bëhet fjalë për pjesëmarrjen e drejtpërdrejtë në politikë konfirmohet më tej nga pyetja tjetër në hulumtim. Të pyetura nëse janë të përfshira në politikë ose kanë ndonjë interes për përfshirje në të ardhmen, më shumë se 72% e grave nga çdo komunitet u përgjigjën negativisht. Kjo përqindje është më e lartë midis grave vllahe (87%). Një përgjigje pozitive e rëndësishme për këtë pyetje është shënuar te të anketuarit boshnjakë (27%), pasuar nga maqedonasit (15%), romët (13%) dhe vllahët. (13%, Grafiku 2).

Niveli i përfshirjes në politikë u diskutua gjithashtu me bashkëbiseduesit gjatë intervistave. Të gjithë njëzëri u pajtuan se pjesëmarrja e grave në politikë, veçanërisht e atyre nga komunitetet pakicë, është dukshëm e ulët. Një nga deputetet, anëtare e një komuniteti jo-shumicë në vend, ngriti një dilemë përkatëse në deklaratën e saj: *"Në kushtet kur 50 përqind e popullsisë së botës janë gra, si mund të mos jenë gratë në poste drejtuese ose madje të mos diskutojnë nëse është e nevojshme t'i përfshini ato në politikë"*.

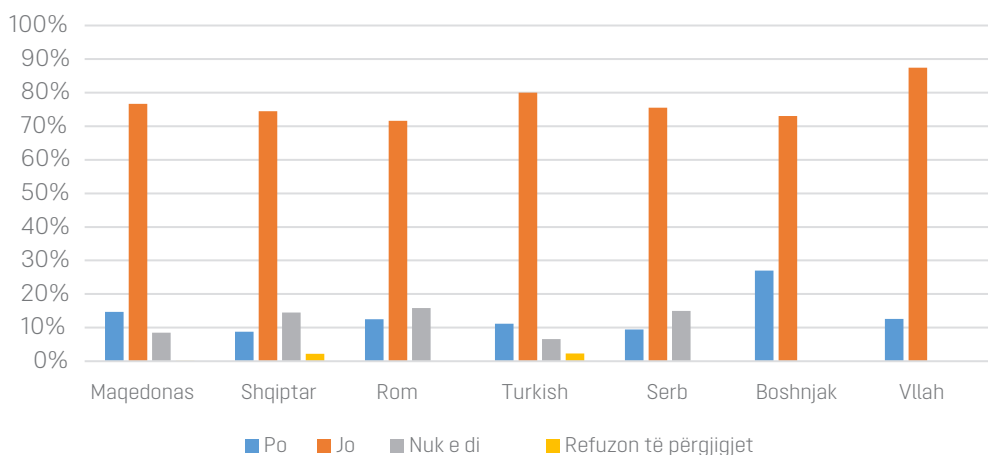
Në përgjithësi, pjesëmarrja politike e grave midis përkatësive të ndryshme etnike është e barabartë me votimin në zgjedhje.

Grafiku 1. A keni marrë pjesë ndonjëherë në çfarëdo forme apo mënyrë në institucionet e qeverisjes lokale ose institucionet në nivel qendror? (%)

Gratë në të gjitha komunitetet nuk kanë përfshirje të drejtpërdrejtë dhe ambicie personale për përfshirje në politikë.

Grafiku 2. A jeni të përfshirë në politikë ose keni interes për përfshirje në të ardhmen? (%)

Hulumtimet e mëtejshme tregojnë se gratë që deklaruan se nuk janë të përfshira dhe nuk kanë interes të përfshihen në politikë, pavarësisht prejardhjes së tyre etnike, nuk i referohen gjinisë së tyre, as etnisë/fesë midis dy arsyeve kryesore për vendimin e tyre. Përgjigja mbizotëruese në të gjitha komunitetet, si arsyeja kryesore, është se thjesht nuk kanë interes për politikë. Përqindja e grave që deklaruan këtë arsye ndryshon nga 27% midis grave boshnjake në 66% midis grave turke (Grafiku 3).

Për më tepër, çështjet që lidhen me vetëvlerësimin në lidhje me arsimimin/kualifikimin e tyre, moshën dhe perceptimin se “politika është e pistë”, përmenden gjithashtu si arsyt kryesore në të gjithë përkatësinë etnike, me dallime të caktuara në përqindje midis komuniteteve. Për shembull, 22% e grave turke dhe 13% e grave rome e konsiderojnë veten si të nënkualifikuara për politikë, ndërsa kjo përqindje është më e ulët për gratë shqiptare (8%), maqedonase (5%) dhe serbe (3%). Gratë boshnjake dhe vllahe nuk e ndajnë këtë perceptim për veten e tyre (Grafiku 3).

Me përjashtim të komunitetit turk, ka gra në çdo komunitet tjetër që besojnë se nuk janë në moshën optimale për të marrë në konsideratë përfshirjen në politikë, duke filluar nga 5% midis grave maqedonase deri në 13% midis grave serbe. “Politika është e ndyrë” është justifikimi i parë për 5% dhe 6% të grave turke dhe boshnjake, respektivisht, për 7% të grave maqedonase dhe shqiptare, 9% serbe dhe 12% vllahe. Përgjegjësitë familjare përmenden si pengesë e rëndësishme vetëm midis grave boshnjake (19%). Zhgënjimi se skena politike tashmë është e zënë nga njerëz të caktuar që vazhdimisht e përjetësojnë pozicionin politik përmendet si faktori kryesor midis 19% të grave boshnjake, 7% vllahe, 6% të grave maqedonase, rome dhe serbe dhe 3% të grave shqiptare (Grafiku 3).

Përgjigjet janë më të ndryshme midis komuniteteve të ndryshme kur u kërkohet të deklarojnë arsyen e dytë për vendimin e tyre për të mos u përfshirë në politikë. Në përgjithësi, perceptimi se “Politika është e ndyrë”, mungesa e arsimit/kualifikimeve dhe barrierat e moshës përmenden shpesh në pothuajse çdo komunitet. Gjegjësisht, pikëpamja se “politika është e ndyrë” është më e zakonshme në mesin e grave vllahe (31%), boshnjake (30%), maqedonase (26%) dhe turke (22%). Për më tepër, 26% e grave rome, përkatësisht 13%, 12% e grave serbe dhe vllahe, konsiderojnë se u mungon arsimit/kualifikimi për përfshirje në politikë, ndërsa kjo përqindje është nën 8% midis komuniteteve të tjera. Moshë konsiderohet gjithashtu një pengesë midis të gjitha grave, por me ndryshime në përqindje. Faktori i moshës si pengesa e dytë për përfshirjen në politikë është më i larti midis grave rome (21%) dhe vllahe (26%). Gratë boshnjake (18%), shqiptare (12%) dhe maqedonase (11%) i referohen përgjegjësive familjare dhe shtëpiake si barrë më e lartë për përfshirjen politike, krahasuar me gratë nga prejardhje të tjera etnike ku përqindja është nën 10 (turke - 8%, vllahe - 6%, grafiku 4).

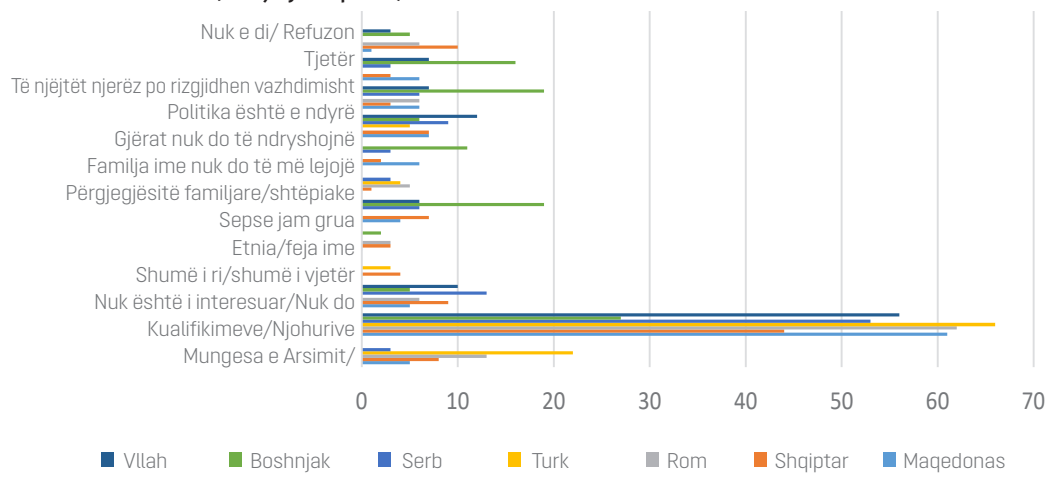
Të gjithë bashkëbisedueset e intervistuar për këtë temë shprehën mirëkuptimin për arsyetimin e përgjigjeve të grave, dhe ajo që theksuan konkretisht ishte se politika në

shoqërinë tonë është e “ndyrë”, veçanërisht për gratë politike. Ato ndanë përvoja të dorës së parë të ngacmimeve dhe gjuhës së urrejtjes që kanë përjetuar gjatë karrierës së tyre profesionale si politike, thjesht sepse janë gra. Një nga deputetet, anëtare e një komuniteti jo-shumicë deklaroi: “Përveç asaj që thoni, ata [kundërshtarët politikë], përqendrohen në kodin tuaj të veshjes, grimin, pavarësisht nëse jeni e plotë ose e dobët, me taka ose pa taka, triko të grisura – jo të grisura, me botoks... nuk ka zgjidhje për këtë çështje... nëse mjedisi politik ka parti politike me bot të lidhur në rrjetet sociale, vetëm duhet të pranosh që do të kalojë për dy-tre ditë”. Një deputetee shqiptar deklaroi më tej: “Politika është shumë e ashpër ndaj grave, pasi shumë herë do të gjykoheni se si dukeni dhe jo se çfarë thoni. Si grua duhet të investoni në pamjen tuaj dhe gjithashtu në atë që thoni, në mënyrë që të mos thonë se ajo është atje vetëm për shkak të pamjes.”

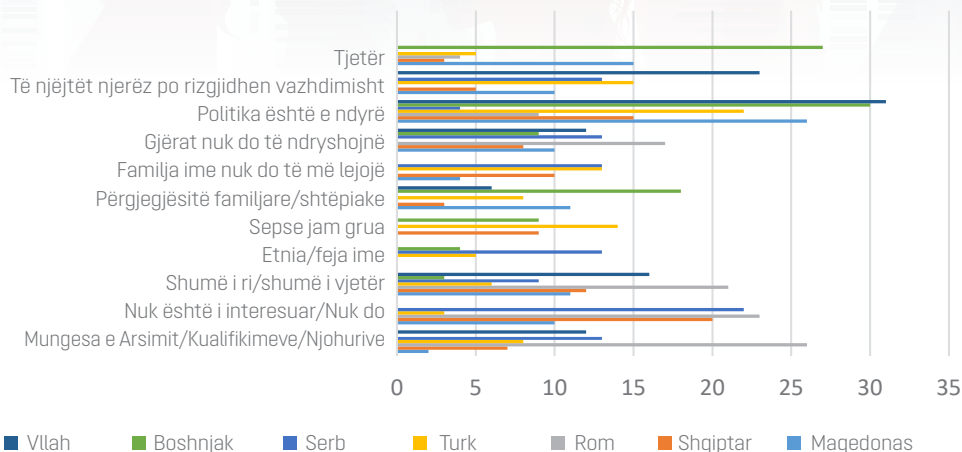
Megjithatë, një përfaqësuese e qeverisë, shqiptare theksoi rëndësinë më të madhe që gratë të kapërcejnë arsyet që përdorin si justifikim për të mos u përfshirë në politikë, për të kapërcyer ato pengesa dhe për të marrë procesin e vendimmarrjes në duart e tyre: “Gratë e krijuan këtë përbindësh në mendjen e tyre për t’iu bashkuar politikës, e cila ushqehet nga familja, partnerët, bashkëshortët, vjehrra e kështu me radhë ...duhet ta kapërcejmë këtë frikë... Politika është bërë një punë e pistë, diçka e pistë, por politika është një instrument që ne mund ta përdorim për të përmirësuar në mënyrë efektive kushtet tona, ne duhet ta tejkalojmë frikën.”

Gratë nuk e deklarojnë gjininë dhe prejardhjen e tyre fetare/etnike si arsyeën e parë përmbajtjes së tyre nga politika.

Grafiku 3. Nëse jo, cilat janë arsyet e vendimit tuaj për të mos u përfshirë në politikë? (arsyeja e parë)

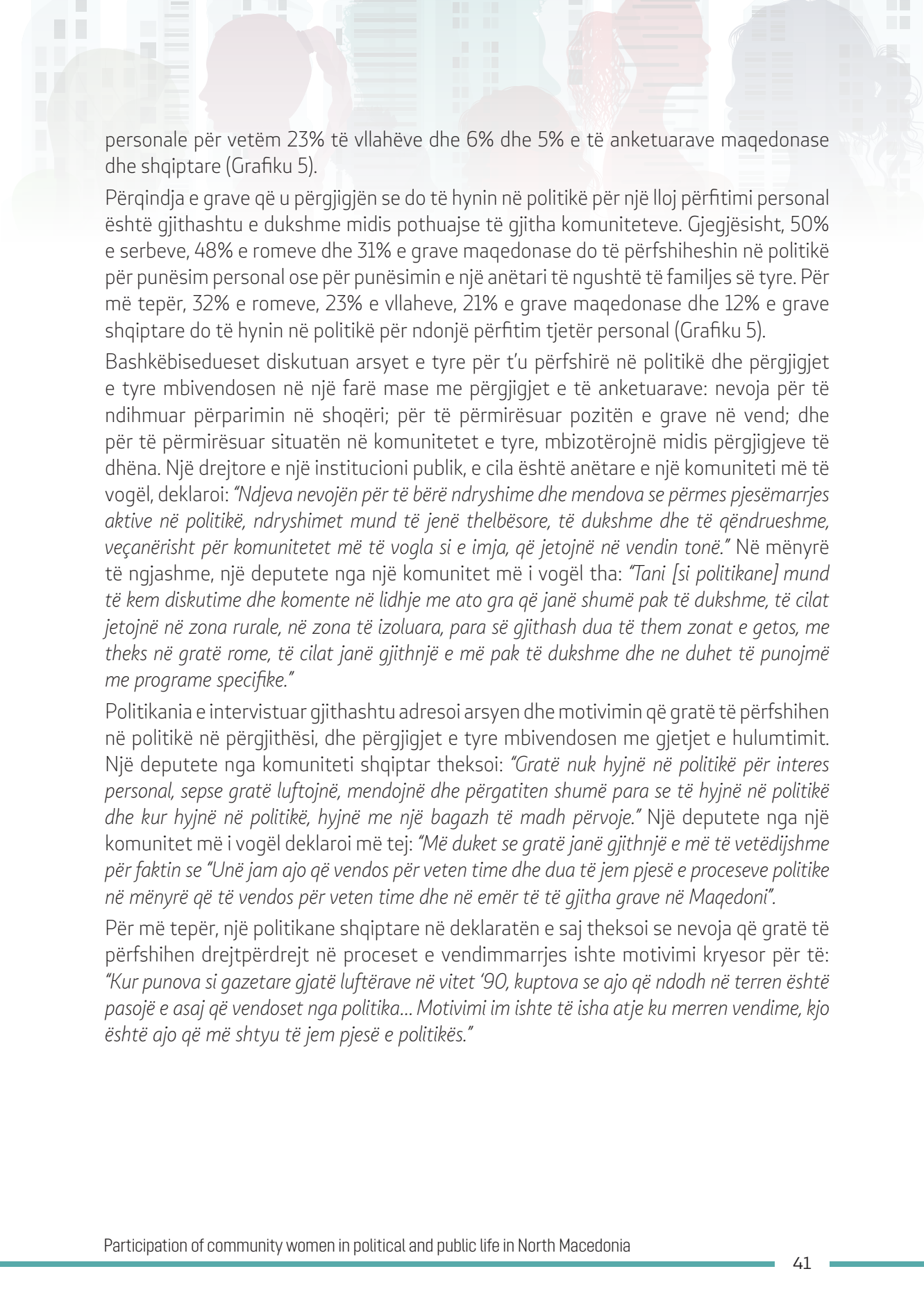

Grafiku 4. Nëse jo, cila është arsyeja e dytë për vendimet tuaj që të mos përfshihen në politikë? (%)

Nga ana tjetër, kur hulumtohen ambiciet e grave që kanë deklaruar se janë të përfshira ose duan të përfshihen në politikë, tek të gjitha të anketuarat në komunitete të ndryshme mbizotërojnë dy motive, përkatësisht a) nevoja për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në shoqëri dhe b) nevojën për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në komunitetin e tyre. Një vështrim më i afërt i rezultateve në lidhje me dy alternativat tregon se shumica dërrmuese e grave shqiptare (69%), rome (67%) dhe vllahe (61%) deklaruan nxitjen për të përmirësuar situatën brenda komunitetit të tyre, ndërsa pason nevoja për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në shoqëri në përgjithësi (shqiptare – 59%, rome – 52%, vllahe – 39%). Situata është e kundërt me komunitetet e tjera ku shumica kanë njohur nevojën për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në shoqëri si motivim primar për përfshirje në politikë (turke – 79%, serbe – 76%, boshnjake – 70% dhe maqedonase – 66%), duke u vënë në hije nga nevoja për ndërhyrje brenda komunitetit të tyre (maqedonase – 50%, serbe – 50%, boshnjake – 26% dhe turke – 21%, Grafiku 5).

Një numër i konsiderueshëm i grave nga pothuajse të gjitha komunitetet janë gjithashtu të motivuara të përfshihen në politikë për të përmirësuar të drejtat e njeriut, përfshirë të drejtat e grave në vend. Më shumë se gjysma e grave vllahe (61%) dhe rome (52%) mbështesin këtë arsye, si dhe 42% e grave maqedonase, 32% e shqiptare, 24% e grave serbe dhe 21% e grave turke. Nga ana tjetër, vetëm 4% e grave boshnjake nxiten nga motivimi për të përmirësuar të drejtat e njeriut, përfshirë të drejtat e grave në vend. Nevoja për të përmirësuar situatën e komuniteteve jo-shumicë është një nxitje për 52% të romeve, 26% të grave maqedonase, 23% të vllaheve, 17% të shqiptareve dhe 13% të grave boshnjake. Të qenit aktiv në skenën politike në vend është një ambicie

personale për vetëm 23% të vllahëve dhe 6% dhe 5% e të anketuarave maqedonase dhe shqiptare (Grafiku 5).

Përqindja e grave që u përgjigjën se do të hynin në politikë për një lloj përfitimi personal është gjithashtu e dukshme midis pothuajse të gjitha komuniteteve. Gjegjësisht, 50% e serbeve, 48% e romeve dhe 31% e grave maqedonase do të përfshiheshin në politikë për punësim personal ose për punësimin e një anëtari të ngushtë të familjes së tyre. Për më tepër, 32% e romeve, 23% e vllahëve, 21% e grave maqedonase dhe 12% e grave shqiptare do të hynin në politikë për ndonjë përfitim tjetër personal (Grafiku 5).

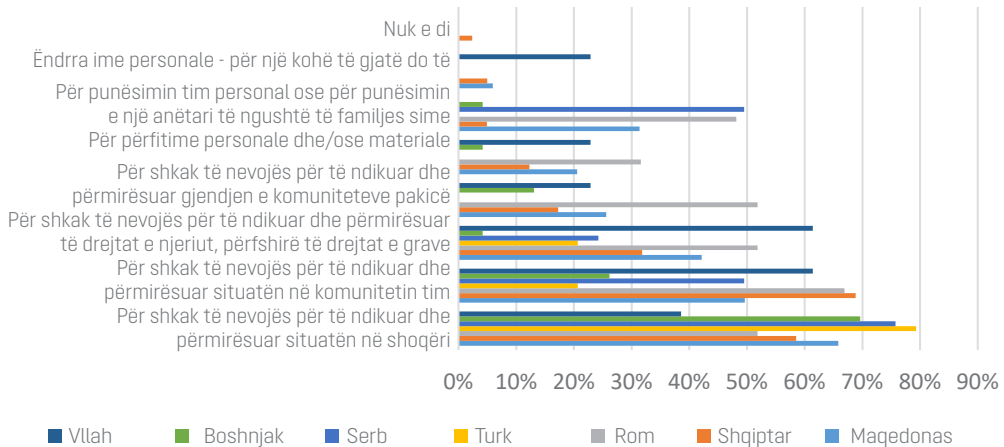
Bashkëbisedueset diskutuan arsyet e tyre për t'u përfshirë në politikë dhe përgjigjet e tyre mbivendosen në një farë mase me përgjigjet e të anketuarave: nevoja për të ndihmuar përparimin në shoqëri; për të përmirësuar pozitën e grave në vend; dhe për të përmirësuar situatën në komunitetet e tyre, mbizotërojnë midis përgjigjeve të dhëna. Një drejtoreshë e një institucioni publik, e cila është anëtare e një komuniteti më të vogël, deklaroi: *"Ndjeva nevojën për të bërë ndryshime dhe mendova se përmes pjesëmarrjes aktive në politikë, ndryshimet mund të jenë thelbësore, të dukshme dhe të qëndrueshme, veçanërisht për komunitetet më të vogla si e imja, që jetojnë në vendin tonë."* Një mënyrë të ngjashme, një deputete nga një komunitet më i vogël tha: *"Tani [si politikane] mund të kem diskutime dhe komente në lidhje me ato gra që janë shumë pak të dukshme, të cilat jetojnë në zona rurale, në zona të izoluara, para së gjithash dua të them zonat e getos, me theks në gratë rome, të cilat janë gjithnjë e më pak të dukshme dhe ne duhet të punojmë me programe specifike."*

Politikania e intervistuar gjithashtu adresoi arsyen dhe motivimin që gratë të përfshihen në politikë në përgjithësi, dhe përgjigjet e tyre mbivendosen me gjetjet e hulumtimit. Një deputete nga komuniteti shqiptar theksoi: *"Gratë nuk hyjnë në politikë për interes personal, sepse gratë luftojnë, mendojnë dhe përgatiten shumë para se të hyjnë në politikë dhe kur hyjnë në politikë, hyjnë me një bagazh të madh përvojë."* Një deputete nga një komunitet më i vogël deklaroi më tej: *"Më duket se gratë janë gjithnjë e më të vetëdijshme për faktin se "Unë jam ajo që vendos për veten time dhe dua të jem pjesë e proceseve politike në mënyrë që të vendos për veten time dhe në emër të të gjitha grave në Maqedoni"*.

Për më tepër, një politikane shqiptare në deklaratën e saj theksoi se nevoja që gratë të përfshihen drejtpërdrejt në proceset e vendimmarrjes ishte motivimi kryesor për të: *"Kur punova si gazetare gjatë luftërave në vitet '90, kuptova se ajo që ndodh në terren është pasojë e asaj që vendoset nga politika... Motivimi im ishte të isha atje ku merren vendime, kjo është ajo që më shtyu të jem pjesë e politikës."*

Nevoja për të ndikuar dhe përmirësuar situatën brenda komunitetit të tyre është nxitja kryesore midis shumicës dërrmuese të grave shqiptare, rome dhe vllahe, ndërsa pjesa më e madhe e grave nga komunitetet e tjera janë të motivuara të ndikojnë dhe përmirësojnë situatën në shoqëri dhe në përgjithësi.

Grafiku 5. Nëse përfshihem në politikë, do ta bëj sepse: (%)

Shumica dërrmuese e grave në të gjitha komunitetet deklaruan se votuan në zgjedhjet e mëparshme. Në mënyrë të veçantë, rezultatet nga komuniteti etnik tregojnë se 95% e grave nga komuniteti turk votuan në zgjedhjet e fundit, ashtu si 91% e grave vllahe, 88% e maqedonaseve, 85% e serbeve, 75% e boshnjakeve, 73% e shqiptareve dhe 63% e grave rome. Është e dukshme që përqindja specifike e grave që votuan nga secili komunitet është më e lartë se pjesëmarrja e përgjithshme e regjistruar në nivelin kombëtar në zgjedhjet e fundit (zgjedhjet lokale 2021 - pjesëmarrja në raundin e parë 51,44%, raundi i dytë 49,56%).⁵⁶ Megjithatë, ky angazhim politik është dukshëm më i ulët midis grave rome, në krahasim me gratë nga komunitetet e tjera (Grafiku 6).

Kur votoni, bindja politike personale dhe vlerat politike të qëndrueshme janë baza e vetme për shumicën e grave në çdo komunitet. Kjo përqindje është më e larta në mesin e grave serbe (86%), boshnjake (77%) dhe maqedonase (77%), dhe më e ulët në mesin e grave shqiptare (47%) dhe rome (54%). Sidoqoftë, në mesin e disa prej bashkësive etnike, një përqindje e konsiderueshme e grave mbështeten në bindjen politike të anëtarëve meshkuj të familjes së tyre kur votojnë. Prandaj, pothuajse një e treta e grave turke (31%) dhe shqiptare (30%) dhe një e katërta e grave rome (23%) dhe boshnjake (23%), deklaruan se votojnë në mënyrën se si votojnë anëtarët meshkuj të

56 Pankovski et al. (2021) *Doracak për zgjedhjet lokale në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2021*, Fondacioni Konrad Adenauer në Republikën e Maqedonisë së Veriut, Instituti për Demokraci "Societas Civilis" – Shkup. Në dispozicion në https://izbornaarhiva.mk/wp-content/uploads/2021/12/belegexemplar_2021_the_republic_of_north_macedonias_2021_local_elections_handbook_mkd_version.pdf

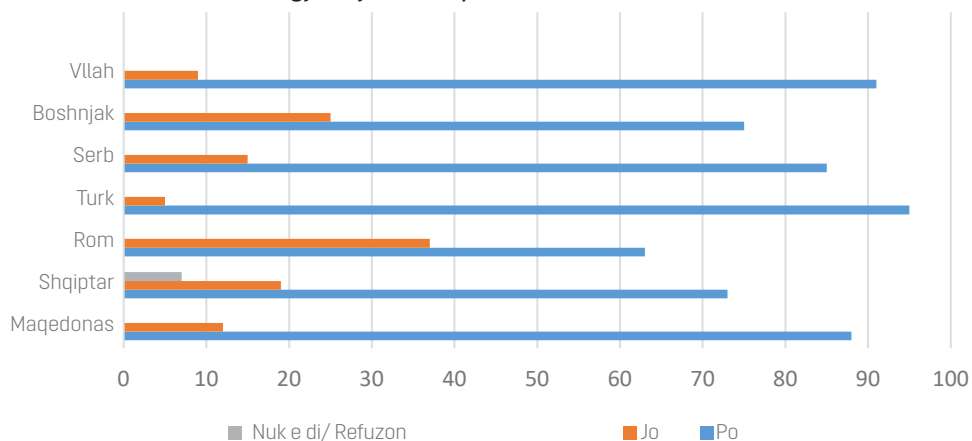
familjes. Kjo përqindje midis komuniteteve të tjera është dukshëm më e ulët (vllahe 8%, maqedonase 4%, serbe 0%. Grafiku 7).

Votimi në një mënyrë që do të sigurojë përfitime personale (punësim, biznes, etj.), regjistrohet pothuajse midis të gjitha komuniteteve. Kështu, 16% e grave rome, 14% e serbe, 11% e shqiptare, 10% e maqedonase dhe 9% e grave vllahe deklaruan se votojnë në një mënyrë që do t'u sigurojë atyre përfitime personale. Përfitimi personal si nxitje për të votuar në një mënyrë të caktuar nuk u deklarua nga gratë boshnjake. 20% e grave vllahe nuk janë të sigurta pse votojnë në zgjedhje, një ndjenjë e ndarë edhe nga 9% e grave shqiptare, 8% maqedonase dhe 7% gra rome (Graph 7).

Në përputhje me këto gjetje, drejtoresha e intervistuar e një institucioni publik, anëtare e një komuniteti më të vogël, përcaktoi nivelin e ulët të lirisë që gratë kanë në shprehjen e bindjeve të tyre politike përmes të drejtës për të votuar: "Unë besoj se gratë kanë vetëm liri të pjesshme për të shprehur në mënyrë të pavarur pikëpamjet e tyre politike dhe për të votuar sipas bindjeve të tyre. Gjithashtu mendoj se në lidhje me këtë çështje ka edhe dallime midis komuniteteve të ndryshme."

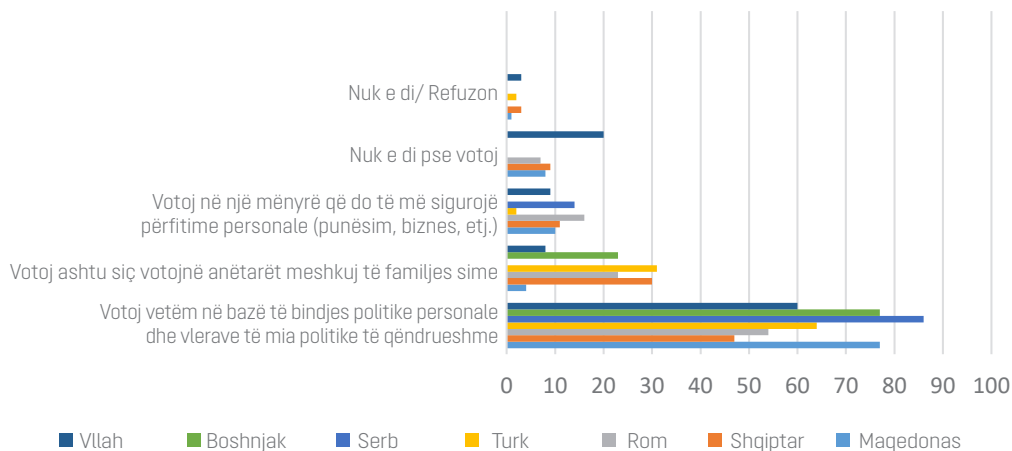
Shfrytëzimi i së drejtës së votës është qartë më i ulëti midis grave rome.

Grafiku 6. Keni votuar në zgjedhjet e mëparshme? (%)

Megjithëse shumica e grave votojnë sipas bindjes së tyre politike, në mesin e disa komuniteteve, një përqindje e konsiderueshme e grave ndjekin vendimin e anëtarëve meshkuj në familje.

Grafiku 7. Kur votoj në zgjedhjet: (%)

Kur shqyrtohet angazhimi i partive politike, rreth 10% e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet janë anëtare të një partie politike. Komunitetet boshnjake dhe maqedonase janë përjashtime, pasi 25% përkatësisht 17% e grave nga këto komunitete deklaruan anëtarësimin në një parti politike (Grafiku 8).

Analizimi i mëtejshëm mbi përfshirjen e tyre brenda partive politike tregoi se vetëm 12% e grave shqiptare dhe 5% e grave maqedonase anëtare të një partie politike kanë ndonjë angazhim specifik me partinë, ndërsa gratë nuk luajnë ndonjë rol të veçantë jashtë anëtarësimit të tyre (Grafiku 9).

Në diskutimin e mënyrës dhe rrethanave në të cilat bashkëbiseduesi ynë hyri në politikë, një model i caktuar është i dukshëm në pesë nga gjashtë politikanet e intervistuar. Gjegjësisht, pesë prej tyre u njohën nga udhëheqësi i partisë si dikush që mund të kontribuojë në një kauzë të caktuar, pa asnjë angazhim të mëparshëm aktiv ose të rëndësishëm brenda partisë politike. Një nga deputetet dëshmoi: *“Nuk e dija që do të isha në listën për zgjedhjet parlamentare, e mora vesh në lajmet e Sitel... Nuk e dija në atë kohë se çfarë ishte fushata, dhe për këtë arsye u ndava në mënyrë delikate nga ai grup. Doja të bëja rrugën time të lëvizjes dhe të shihja nëse është për apo jo”*. Një deputete tjetër, e rekrutuar në politikë në një mënyrë të ngjashme deklaroi: *“Nuk kisha kurrë ndërmend të filloja një karrierë politike, e gjitha ndodhi papritmas kur lideri i partisë më kontaktoi personalisht dhe më kërkoi të bashkohesha në kuvendin ekzekutiv të partisë”*. Një deputete e bashkësisë etnike shqiptare, kur kujtoi rrethanat në të cilat ajo u bë pjesë e politikës, me shaka tha se burrat vendosën që ajo të bëhej politikane: *“Kryetarja e degës ishte*

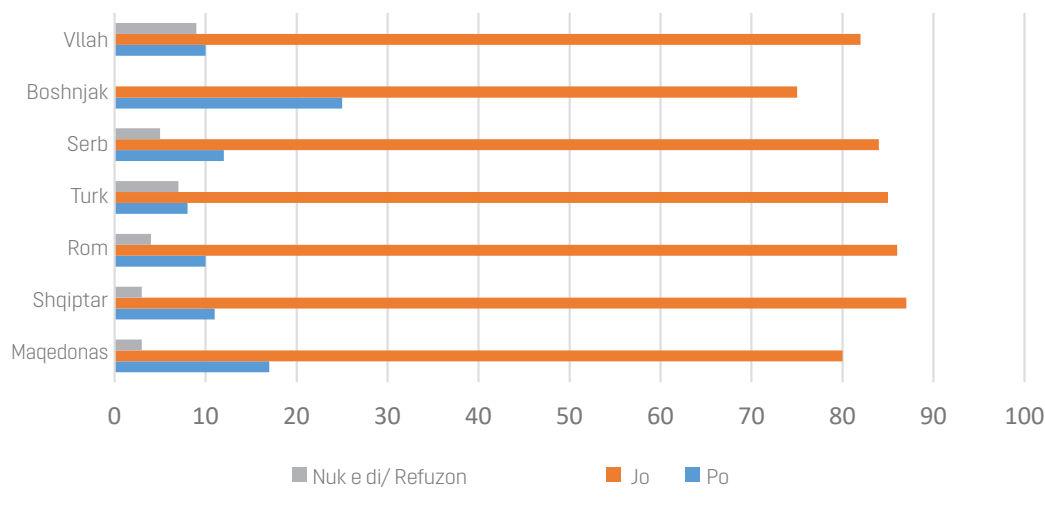
jashtë me burrin tim dhe i tha atij: "Pse nuk e lejon gruan tënde të bëhet kandidatë?" Burri im refuzoi pretendimet se më ndalon të jem politikane, dhe atë ditë, u vendos që unë do të isha kandidatë. Kreu i degës tha se ai mendonte se unë duhet të isha kandidatë dhe se ai do të dërgonte emrin tim në seli."

Një përfaqësuese e qeverisë, shqiptare regjistrimi i së cilës në politikë ishte i ngjashëm me rastet e mëparshme, shtoi se edhe kur udhëheqja e partisë iu afrua asaj me propozimin duke argumentuar se me aftësitë e saj ajo ishte një kandidatë e përshtatshme për pozicionin, një fjalor diskriminues ndaj grave ishte ende i pranishëm: "Më ofruan pozicionin sepse ata mendonin se isha një përshtatje e mirë, por kishte diskriminim të lehtë, siç më thanë se ky pozicion është për gratë, pasi kërkon shumë të flasësh, por jo shumë të bësh".

Megjithatë, politikanet theksuan nevojën e përfshirjes në politikë si një mënyrë për ndikim të drejtpërdrejtë në proceset vendimmarrëse në vend. Një pjesë e bashkëbiseduesëve theksuan më tej se kjo përfshirje duhet të ndodhë në moshë të re. Një deputete deklaroi: "Gjenerata e re, nuk duhet të ketë frikë nga sfida për të hyrë në politikë, sepse janë kryesorë, dhe ata duhet të jenë ata që vendosin të ardhmen tuaj".

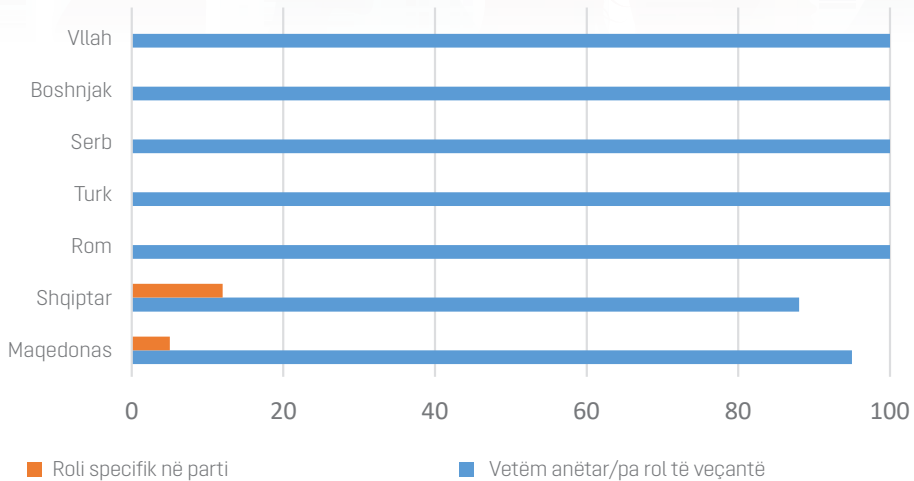
Komunitetet boshnjake dhe maqedonase kryesojnë me përqindjen e grave anëtare në parti politike.

Grafiku 8. A jeni anëtare në parti politike? (%)

Angazhimi i grave në partitë politike në përgjithësi reduktohet në anëtarësim të thjeshtë.

Grafiku 9. Cili është roli juaj në partinë politike? (%)

Gratë u pyetën edhe për angazhimin e drejtpërdrejtë politik brenda mjedisit të tyre të ngushtë shoqëror. Në këtë kuptim, rreth një e katërta ose shumica e grave nga të gjitha komunitetet raportuan se kishin një të afërm dhe/ose mik si anëtar të një partie politike. Gratë boshnjake udhëheqin në këtë drejtim, ku 44% deklaruan se kishin miq/familje të tilla, pasuar nga 38% e grave rome, 33% grave maqedonase, 29% grave shqiptare, 27% grave turke, 26% grave vllaheve dhe 21% e grave serbe (Grafiku 10).

Analizimi i mëtejshëm i gjinisë së të afërmeve/miqve që janë anëtarë të një partie politike sugjeron se rreth dy të tretat ose më shumë në rastin e të gjitha komuniteteve janë meshkuj. Përqindja më e lartë e familjes/miqve femra pjesëmarrëse një parti politike vihet re midis grave turke, ku 42% e anëtarëve të raportuar janë gra, gratë maqedonase me 41%, romet 39% dhe gratë boshnjake 37%. Kjo përqindje midis grave shqiptare është 34%, grave turke 30% dhe grave vllahe 30% (Grafiku 11).

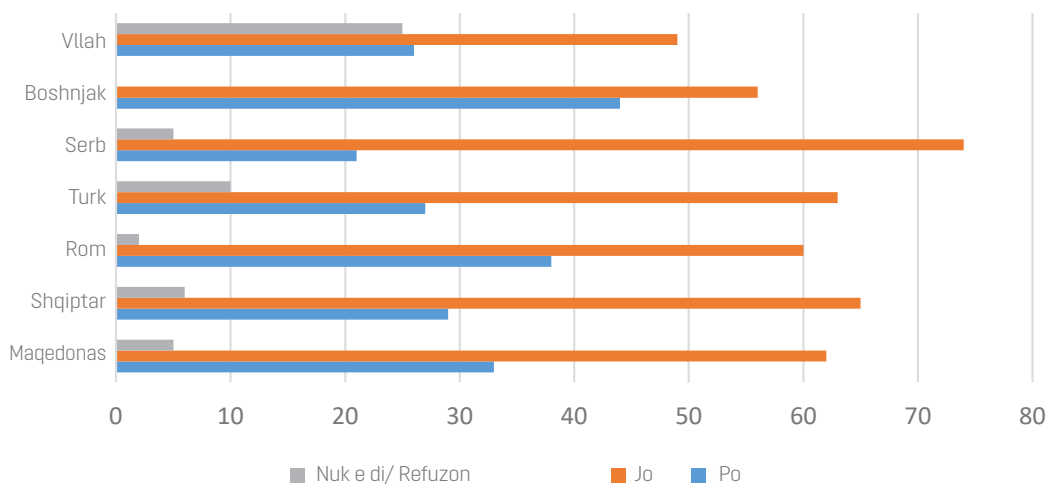
Rreth 10% e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet kanë të afërm ose miq që mbajnë disa pozicione të larta politike në nivel kombëtar ose lokal, ose kanë pasur disa pozicione të larta në të kaluarën. Gratë rome janë një përjashtim në këtë drejtim, ku asnjë nga të anketuarat nuk raportoi se kishte politikanë të nivelit të lartë brenda rrethit të tyre të ngushtë shoqëror (Grafiku 12).

Gratë që iu përgjigjën pozitivisht pyetjes u pyetën më tej për gjininë e mikut/të afërmit të tyre që kanë, ose ka pasur funksion të lartë politik. Analiza tregon se burrat dominojnë me më shumë se dy të tretat e përgjigjeve në të gjitha komunitetet. Përqindja më e lartë e grave shoqe/të afërme në një pozicion të nivelit të lartë janë të pranishme në mesin e grave maqedonase – 37%, pasuar nga gratë serbe (30%), shqiptare (27%), turke (27%)

dhe boshnjake (17%). Të gjithë miqtë/familja në një zyrë politike të nivelit të lartë midis grave boshnjake janë burra, siç u tha më parë (Grafiku 13).

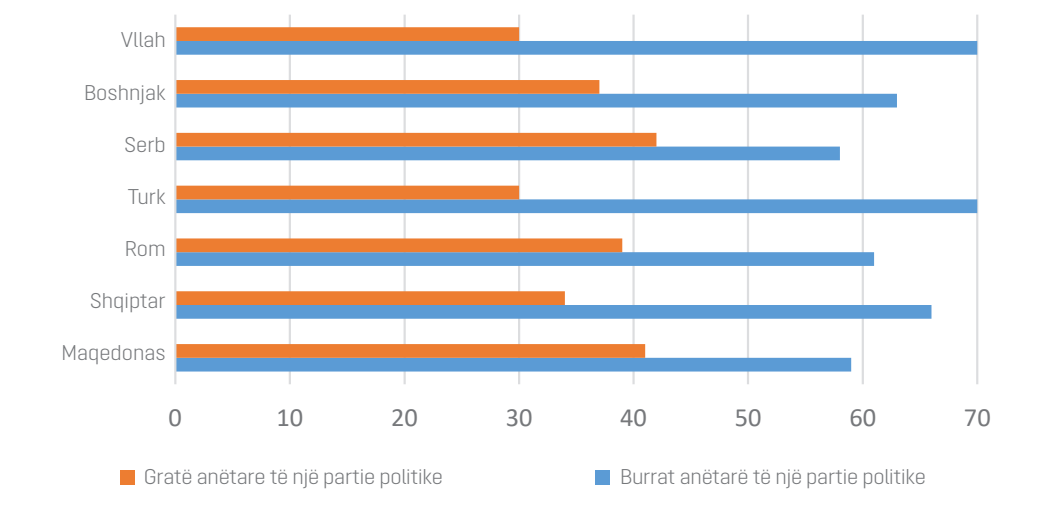
Rreth një e katërta ose shumica e grave të të gjitha komuniteteve, të deklaruarat të afërm dhe/ose miq si anëtare të një partie të caktuar politike

Grafiku 10. A është dikush nga familja/miqtë tuaj anëtar i një partie politike? (%)

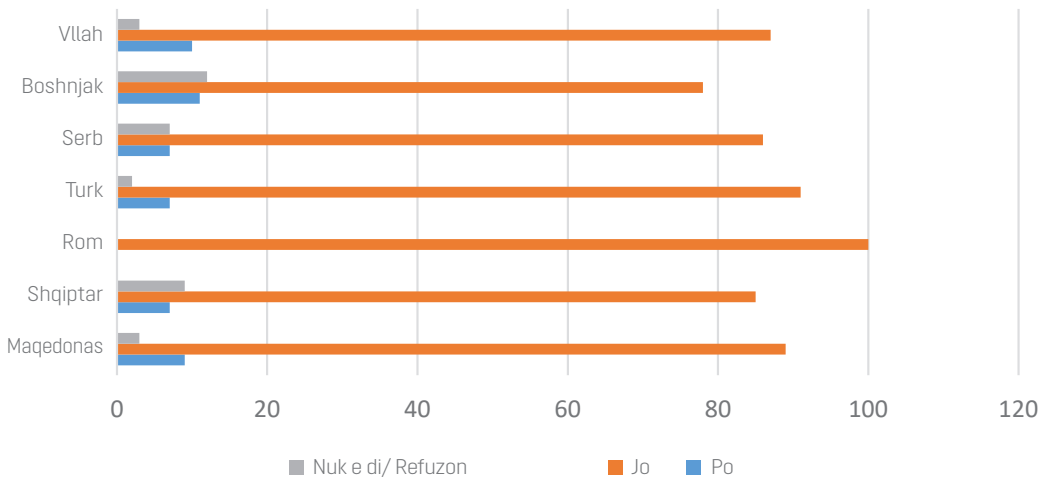
Miqtë/familja meshkuj që janë anëtarë në parti të caktuara politike dominojnë midis të gjitha komuniteteve.

Grafiku 11. Nëse gratë kanë familje/miq anëtarë të një partie politike, cila është gjinia e anëtarëve? (%)

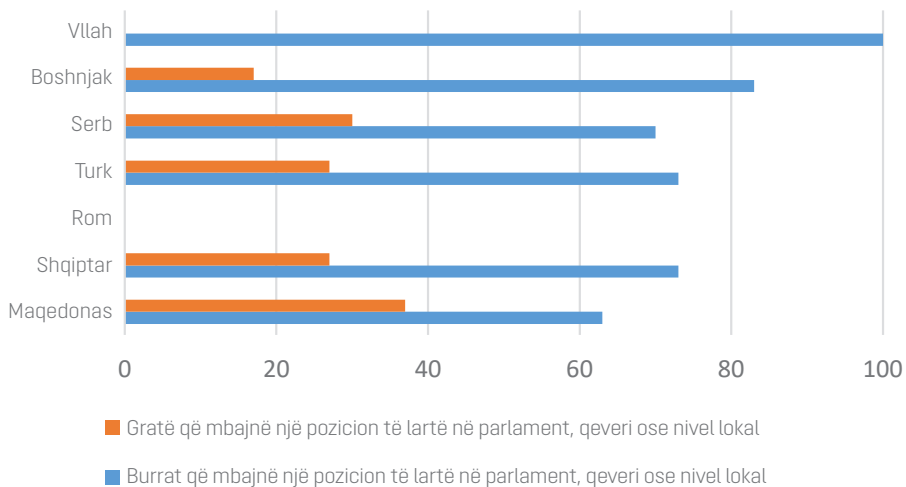
Gratë rome ka shumë të ngjarë të mos kenë askënd në rrethinën e tyre të ngushtë që mban, ose ka mbajtur, një pozicion të lartë zyrtar.

Grafiku 12. A ka mbajtur ndonjë nga anëtarët e familjes ose miqtë tuaj, tani ose në të kaluarën, një pozicion të lartë në parlament, qeveri ose nivel lokal? (%)

Miqtë/familja meshkuj që kanë ose kanë pasur pozicione politike të nivelit të lartë, dominojnë midis të gjitha komuniteteve.

Grafiku 13. Nëse gratë kanë anëtarë të familjes/miq, mbajtës të një pozicioni të lartë në parlament, qeveri ose nivel lokal, tani ose në të kaluarën, cila është gjinia e atyre individëve? (%)

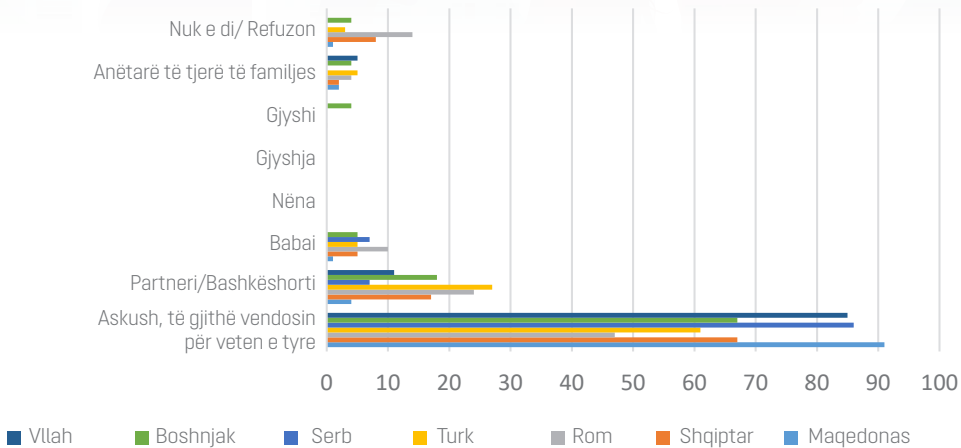
Duke iu referuar kulturës politike në familje, në lidhje me atë se kush vendos për vlerat politike për anëtarët e familjes, shumica e të anketuarve në të gjitha komunitetet deklaruan se në familjen e tyre të gjithë vendosin për veten e tyre, megjithëse përqindja ndryshon ndjeshëm midis komuniteteve. Përqindja më e lartë e familjeve ku secili anëtar vendos për pikëpamjet e tyre politike në mënyrë të pavarur u deklarua në mesin e grave maqedonase (91%), pasuar nga gratë serbe (86%) dhe vllahe (85%). Ky është gjithashtu rasti me më shumë se dy të tretat e familjeve të grave shqiptare (67%), boshnjake (67%) dhe turke (61%). Vetëm në më pak se gjysmën e familjeve rome të grave (47%) anëtarët janë të pavarur në ndjekjen e pikëpamjeve të tyre politike (Grafiku 14).

Pjesa tjetër e familjeve ndjekin vendimin politik të një anëtarit mashkull të familjes, kryesisht të partnerit/bashkëshortit ose babait. Rreth një e katërta e familjeve të grave turke (27%) dhe rome (24%) pajtohen me pikëpamjen politike të partnerit/bashkëshortit të tyre, që është gjithashtu rasti me 18% të familjeve të grave boshnjake, 17% grave shqiptare, 11% grave vllahe, 7% grave serbe dhe 4% të grave maqedonase. Babai ka fjalën e fundit politike në 10% të familjeve të grave rome, 7% grave serbe, 5% grave boshnjake dhe grave shqiptare dhe 1% të grave maqedonase (Grafiku 14).

Bashkëbiseduesit tanë e njohin këtë gjendje si një problem, dhe ata pajtohen se veçanërisht gratë që vijnë nga mjedise më të vogla dhe të mbyllura janë më të ndjeshme ndaj imponimit të vlerave politike nga anëtarët e tjerë të familjes. Një deputete, anëtare e një komuniteti më të vogël, thotë më tej se nevojiten disa masa për ndryshime në këtë drejtim, veçanërisht duke iu referuar ndërgjegjësimit në rritje midis grave: *“Gratë duhet të mendojnë në drejtim - Pse duhet të vendosni për mua, kur unë mund ta marr vendim për veten time. Nuk do të pres që dikush tjetër të zgjidhë problemet e mia, unë do të përfshihem në mënyrë aktive në zgjidhjen e problemit tim dhe problemeve të të tjerëve... Arritja e këtij niveli të ndërgjegjësimit kërkon kohë, por mendoj se ka përparim”*

Gratë maqedonase, serbe dhe vllahe janë më autonome në aspektin e ndjekjes së vlerave të tyre politike, ndërsa gratë rome janë më të varura në krahasim.

Grafiku 14. Kush i dikton vlerat politike në familje? (%)

Nga të anketuarat u kërkuar të vlerësojnë, në shkallën 1 - *nuk më intereson aspak* deri në 5 - *shumë e rëndësishme*, rëndësinë personale të disa vlerave. Rreth gjysma ose më shumë se gjysma e grave nga të gjitha komunitetet, kanë shënuar të rëndësishme (shënimi 4) ose shumë të rëndësishme (shënimi 5), *nevojën që interesat e tyre të merren parasysh kur merret një vendim politik*. Kjo përqindje është më e lartë te gratë boshnjake (87%) dhe më e ulët se 50% vetëm për gratë rome (44%). Përqindja për gratë rome që deklaruan se *nuk u intereson aspak* (kanë shënuar 1) nëse interesi i tyre merret parasysh kur merren vendime politike është gjithashtu dërrmuese në krahasim me komunitetet e tjera, përkatësisht 42%. Përqindja e dytë më e lartë në lidhje me këtë është midis grave vllahe dhe turke (15% secila, Grafiku 15).

Nxitja për të marrë pjesë në aktivitete dhe iniciativa qytetare është në një nivel të caktuar e pranishme midis grave nga të gjitha përkatësitë etnike. Në këtë drejtim, gratë boshnjake (61%) dhe shqiptare (51%) janë më ambiciozet, duke shënuar si të rëndësishme (kanë shënuar 4) ose shumë të rëndësishme (kanë shënuar 5) nevojën për të qenë aktive në aktivitete civile. Këto përqindje për gratë nga komunitetet e tjera variojnë nga 20% për gratë vllahe dhe 22% për gratë rome, 28% për serbet, 36% për gratë turke dhe 39% për gratë maqedonase. Gratë rome dhe vllahe tregojnë shkallën më të lartë të mosinteresimit për të marrë pjesë në iniciativa qytetare, ku më shumë se gjysma e të anketuarave në të dy komunitetet iu përgjigjën kësaj pyetjeje me 1-aspak të rëndësishme (gratë rome 54%, gratë vllahe 52%). Mungesa e plotë e interesit për të marrë pjesë në iniciativat qytetare (shënuan 1) është gjithashtu e dukshme në mesin e grave turke (39%) dhe maqedonase (26%), ndërsa në mesin e grave shqiptare, serbe dhe boshnjake, ajo varion nga 16 në 19% (Grafiku 16).

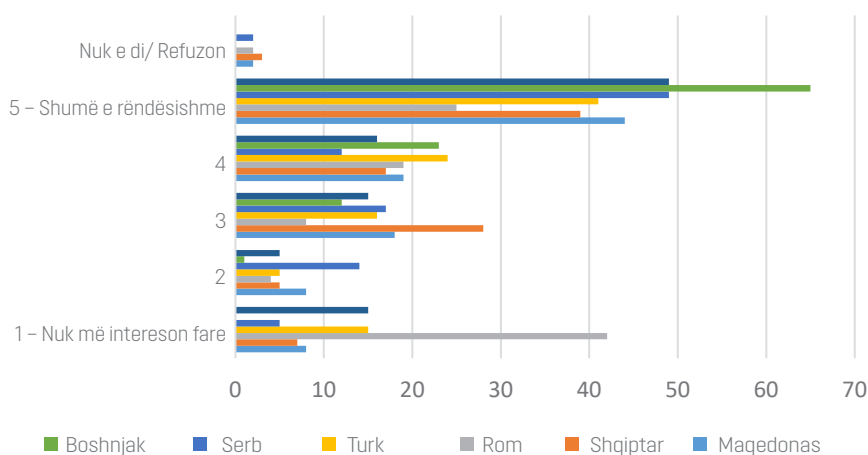
Më shumë se gjysma e grave nga komuniteti boshnjak (61%), serb (52%) dhe shqiptar (51%) deklarojnë gatishmëri për reagim nëse ndonjë vendim politik është kundër interesave të tyre (shënojnë 4 ose 5). Kjo përqindje për gratë maqedonase dhe turke është 45%, për gratë vllahë 38% dhe për gratë rome është 27%. Përsëri, gratë rome shprehën qëndrimin më negativ edhe në lidhje me këtë çështje, ku më shumë se dy të tretat (65%), u përgjigjën se nuk është e rëndësishme ose aspak e rëndësishme (shënuan 1 ose 2), që të reagojnë nëse ndonjë vendim është kundër interesit të tyre, nga të cilat 46% u përgjigjën me 1 – aspak e rëndësishme. Kjo pikëpamje negative është në hije nga gratë vllahë (38%), turke (37%), serbe (36%) dhe maqedonase (31%), ndërsa është në një farë mase më e ulët te gratë shqiptare (20%) dhe boshnjake (10%) (Grafiku 17).

Një deputete theksoi rëndësinë e njohjes së grave me të drejtat e tyre politike dhe rëndësinë se pse duhet të insistojnë dhe të luftojnë për t'u dëgjuar: *“Gratë duhet ta dinë se sa herë që shkoni të blini bukë, sa herë që blini bukë është një vendim politik, sa herë që paguani faturat është një vendim politik, kur paguani tatimet, lidhet me vendimet tuaja politike, është jeta juaj, e ardhmja juaj. Kur e çoni fëmijën tuaj në kopsht, lidhet me sistemin politik ose sistemin arsimor në vend, që do të thotë se unë prekem në çdo mënyrë të mundshme.”*

Një deputete tjetër vuri në dukje rëndësinë e aktivizmit si një mjet për ndryshime politike dhe shoqërore dhe nevojën që gratë të fillojnë ta praktikojnë atë rregullisht: *“Unë kam qenë aktiviste civile për një kohë të gjatë dhe ndoshta nga kjo vjen fuqia ime tani në politikë... Aktivizmi rrit ndërgjegjësimin dhe një masë kritike e cila mund të sjellë ndryshimet e dëshiruara.”*

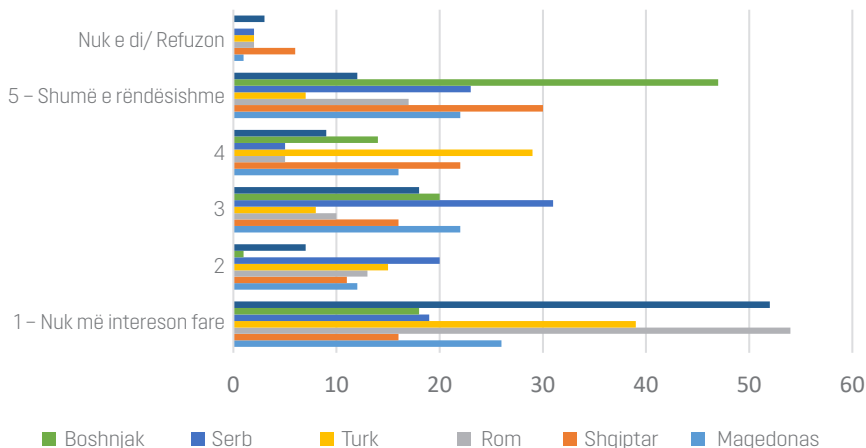
Rreth gjysma ose më shumë se gjysma e grave nga të gjitha komunitetet duan që interesat e tyre të merren parasysh kur merret një vendim politik.

Grafiku 15: Në shkallën 1 - nuk më intereson fare deri në 5 - shumë e rëndësishme, sa të rëndësishme janë vlerat e mëposhtme në jetën tuaj? - Të marrin parasysh interesat e mia kur merret një vendim politik

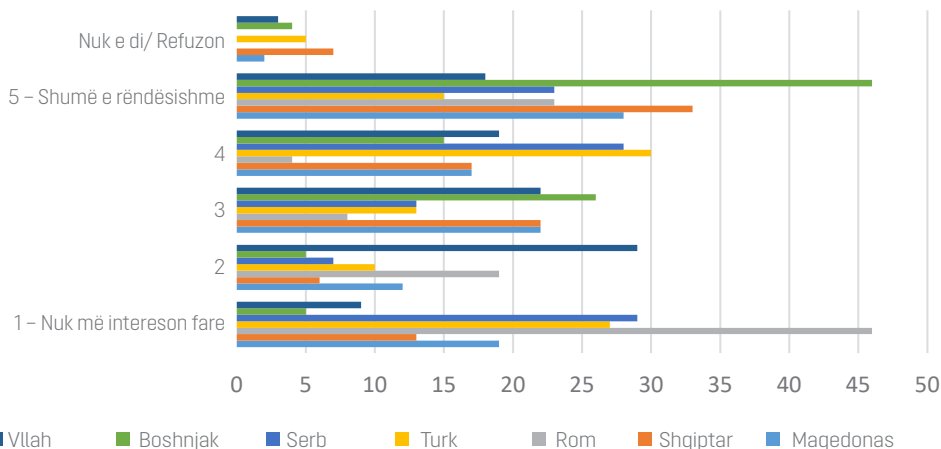
Nxitja për të marrë pjesë në aktivitete dhe iniciativa qytetare është në një nivel të caktuar e pranishme midis grave nga të gjitha përkatësitë etnike.

Grafiku 16: Në shkallën 1 - nuk më intereson fare deri në 5 - shumë e rëndësishme, sa të rëndësishme janë vlerat e mëposhtme në jetën tuaj? -Të marr pjesë në aktivitete/iniciativa qytetare

Gratë boshnjake, serbe dhe shqiptare shprehën gatishmërinë më të lartë për reagim nëse ndonjë vendim politik është kundër interesave të tyre, kundër grave rome ku më shumë se dy të tretat deklaruan se ky lloj reagimi është me rëndësi të vogël për ta.

Grafiku 17: Në shkallën 1 - nuk më intereson fare deri në 5 - shumë e rëndësishme, sa të rëndësishme janë vlerat e mëposhtme në jetën tuaj? - Të reagoj publikisht nëse ndonjë vendim politik është kundër interesave të mia (%)

Të anketuarave iu drejtuan pyetje në lidhje me mjetet dhe angazhimin për marrjen e informacionit mbi çështjet politike. Debatet televizive politike janë më pak të popullarizuara në mesin e grave rrome, me një nivel të lartë prej 86% që deklarojnë se nuk ndjekin programe të tilla televizive, pasuar nga gratë serbe (63%), maqedonase (58%), turke (46%), shqiptare (45%), boshnjake (42%) dhe vllahe (35%). Shumica e grave që ndjekin debate politike në TV e bëjnë këtë mesatarisht 1 deri në 2 orë në javë, gratë turke udhëheqin në këtë drejtim (43%), gratë maqedonase 30%, gratë vllahe 24%, gratë shqiptare 23%, serbe 19% dhe gratë rrome 10% (Grafiku 18).

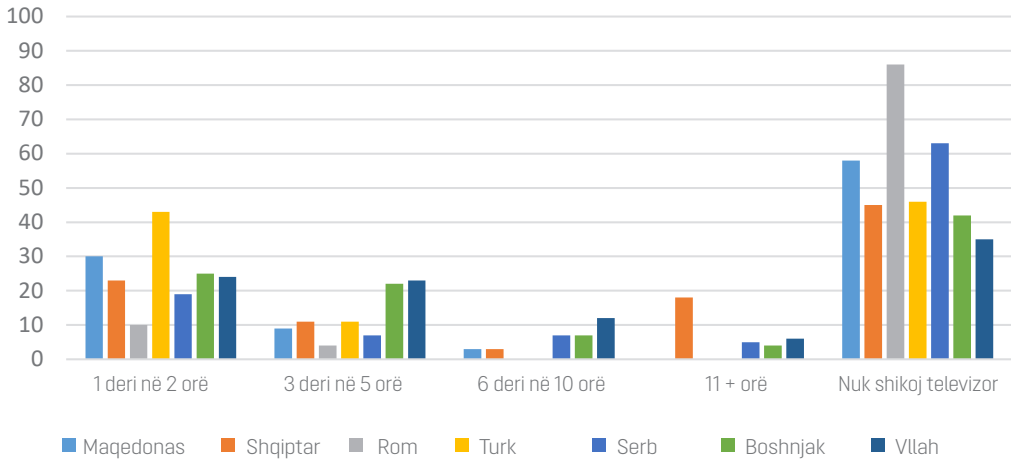
Gratë u pyetën gjithashtu nëse temat politike janë pjesë e komunikimit të tyre të përditshëm me miqtë dhe familjen. Shumica e grave diskutojnë tema politike me miqtë dhe të afërmit deri në 5 orë në javë, gratë boshnjake (70%) dhe vllahe (68%) udhëheqin, pasuar nga gratë turke (61%), maqedonase dhe serbe (54% secila), shqiptare (34%) dhe rrome (23%). Çështjet politike nuk janë kurrë temë e bisedës së përditshme midis 74% të grave rrome, ndërsa kjo përqindje është dy herë më e ulët ose më shumë për komunitetet e tjera (44% gratë shqiptarëve, 43% gratë maqedonase, 40% gratë serbe, 35% gratë turke, 20% gratë vllahe dhe 16% e grave boshnjake, Grafiku 19).

Më shumë se gjysma e grave nga pothuajse të gjitha prejardhjet etnike kalojnë të paktën një ose më shumë orë në javë duke ndjekur programet e lajmeve televizive. Shumica e grave i shikojnë lajmet deri në 5 orë në javë, përkatësisht 65% gratë turke, 64% gratë maqedonase, 58% boshnjake, 55% vllahe, 46% shqiptare, 43% serbe dhe 33% rrome. Lajmet televizive kanë shkallën më të ulët midis grave rrome, 59% e të cilave deklaruan se nuk e ndjekin fare këtë program informativ (Grafiku 20).

Shumica e grave që kërkojnë në internet për informacion politik, e bëjnë këtë në më pak se 2 orë në javë (turke 53%, maqedonase 43%, shqiptare 35%, boshnjake 34%, vllahe 31% dhe rrome gratë 10%). Megjithatë, përqindja e grave që nuk shfletojnë internetin për informacion politik është gjithashtu e konsiderueshme, te gratë rrome që arrijnë në 82%. Gratë serbe dhe vllahe ndjekin në këtë drejtim me 52% dhe 50% respektivisht, maqedonase 44%, boshnjake 39%, turke 36% dhe shqiptare 35% (Grafiku 21).

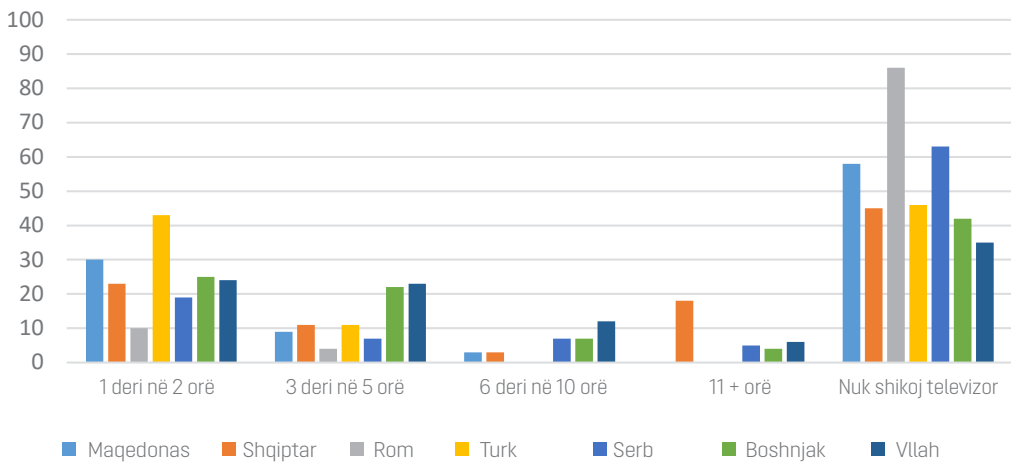
Të paktën një e treta e grave në pothuajse të gjitha komunitetet ndjekin debate politike në TV deri në 10 orë në javë, përveç grave rome ku vetëm 14% e kanë këtë shprehje.

Grafiku 18: Sa orë kaloni gjatë një javë tipike duke bërë këto aktivitete? - Shikimi i debateve politike në TV (%)

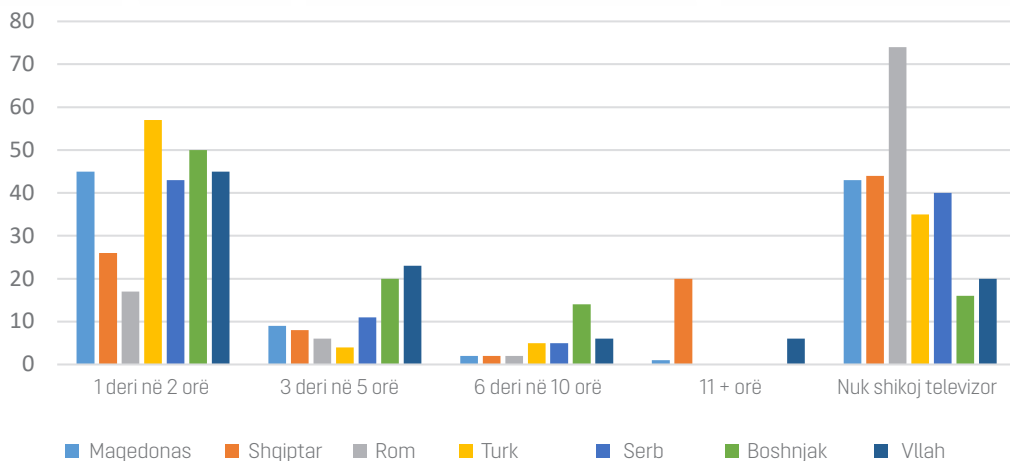
Shumica e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet diskutojnë çështje politike me miqtë dhe familjen, me përjashtim të grave rome, ku 74% deklaruan se këto tema nuk janë pjesë e bisedave të tyre të përditshme.

Grafiku 19: Sa orë kaloni gjatë një javë tipike duke bërë këto aktivitete? - Diskutimi i temave politike me miqtë/familjen/kolegët (%)

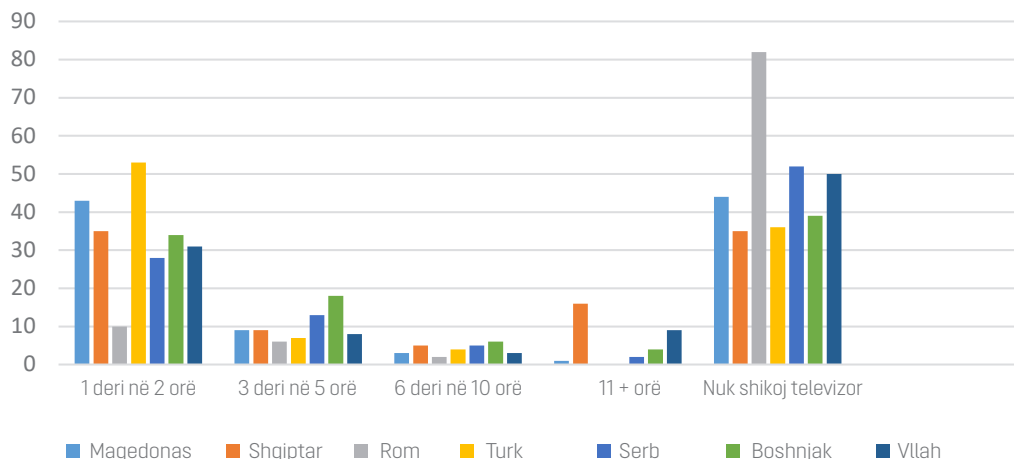
Gratë në të gjitha komunitetet ndjekin lajmet televizive si burim kryesor për marrjen e informacionit mbi çështjet politike dhe sociale.

Grafiku 20: Sa orë kaloni gjatë një javë tipike duke bërë këto aktivitete? - Shikimi i lajmeve në TV (%)

Shumica e grave kalojnë deri në 2 orë duke shfletuar për informacione politike në internet.

Grafiku 21: Sa orë kaloni gjatë një javë tipike duke bërë këto aktivitete? - Shfletimi i internetit për informacion politik (%)

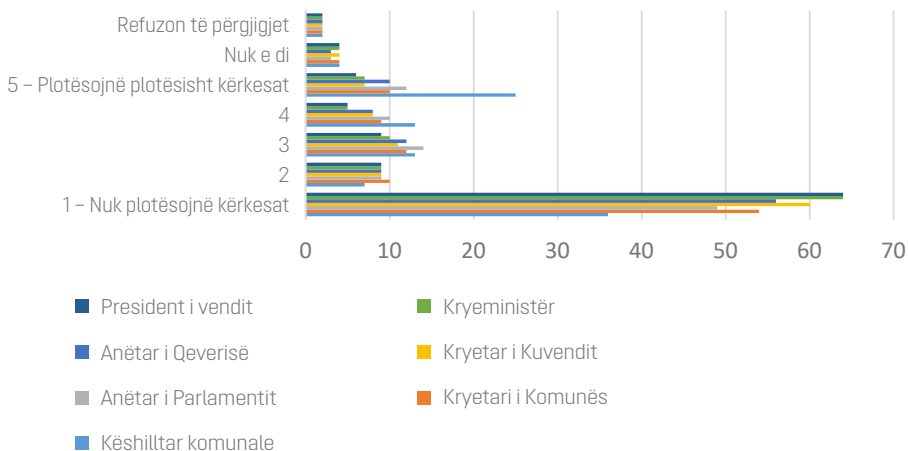
Hulumtimi vuri vetëbesimin e grave në provë për sa i përket nëse besojnë se posedojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për të mbajtur pozicione politike. Rezultatet tregojnë se shumica e grave në të gjitha komunitetet, nuk ndjehen të afta të mbajnë

një pozicion politik. Kjo pasiguri rritet me pozicionin më të lartë politik të propozuar në pyetësor.

Kështu, të pyetura për të shënuar aftësitë e tyre të përcaktuara nga 1- nuk plotësojnë kërkesat, në 5 – plotësojnë plotësisht kërkesat, gjysma dhe më shumë se gjysma e të gjitha grave e vlerësuan veten me rezultatin më të ulët – 1, kur bëhet fjalë për pozicionin Anëtar i Kuvendit (49%), Kryetar i komunës (54%), Anëtar i Qeverisë (56%), Kryetar i Kuvendit (60%), Kryeministër (64%), President i vendit (64%). Përqindja e grave që vlerësuan veten me notën më të lartë -5, është nën 2% për secilën pozitë. Në krahasim me këtë pozicion politik të nivelit të lartë, gratë ndjehen më të përgatitura për t'u bërë këshilltare komunale, 25% e të cilave vlerësojnë vetë me notën më të lartë – 5, dhe 36% me më të ulët – 1 (Grafiku 22).

Gratë në përgjithësi nuk kanë besim se me aftësitë dhe njohuritë e tyre, ato mund të mbajnë poste të larta politike.

Grafiku 22.: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë: (%) (nuk plotësoni kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësojnë plotësisht kërkesat)

Këto gjetje të përgjithshme dallojnë midis komuniteteve. Në lidhje me këshilltarin komunal si pozicion politik, gratë nga komunitetet serbe (45%), boshnjake (45%), maqedonase (41%) dhe shqiptare (36%) treguan gatishmëri më të lartë, duke u vlerësuar me 4 ose 5 në shkallë. Gratë nga komuniteti turk (28%) dhe vllleh (23%) kanë vetëvlerësim më të ulët. Sidoqoftë, devijimi më i rëndësishëm vërehet në vlerësimet e grave rome, ku vetëm 6% besojnë se pjesërisht plotësojnë kërkesat për t'u bërë këshilltare komunale (vlerësime 4 ose 5 në shkallë), dhe një përqindje e lartë 79% besojnë se plotësisht ose pjesërisht nuk plotësojnë kërkesat (vlerësime 1 ose 2), nga të cilat 67% shënuan veten

me rezultatin më të ulët 1. Veçanërisht e lartë është përqindja e grave vllahe (69%) dhe turke (61%) që nuk besojnë se kanë aftësitë dhe njohuritë thelbësore për të kandiduar për këshilltare komunale, përkatësisht kanë vlerësuar veten me 1 ose 2 në shkallë. Këto përqindje për gratë nga komunitetet e tjera ndryshojnë nga 34% për boshnjaket, në 42% për gratë maqedonase. Në përputhje me këto gjetje, rezultati mesatar (shkalla 1-5) nga përgjigjet e grave rome është më i ulët – 1.5, ndërsa mesatarja serbe dhe boshnjake është më e lartë – 3.1 (Grafiku 23, Grafiku 23a).

Analiza tregon se ndërsa pozicioni politik rritet, vetëvlerësimi tashmë i brishtë i gatishmërisë së grave për ta menaxhuar atë pozicion bie më tej. Kështu, asnjë nga gratë rome nuk beson se plotëson pjesërisht ose plotësisht kërkesat për t'u bërë kryetare e komunës, dhe për pasojë 90% e lartë e tyre e vlerësuan veten me rezultatin më të ulët – 1. Pashojnë gratë vllahe, 77% e të cilave deklaruan se nuk kanë aftësi të përcaktuara për t'u bërë kryetare të komunës (vlerësim 1) dhe vetëm 9% besojnë se plotësisht ose pjesërisht (vlerësim 5). Vetëvlerësimi negativ (vlerësimi me 1 ose 2) vërehet edhe te 73% e grave turke, 69% e grave serbe dhe 67% e grave maqedonase, në kundërshtim me koleget e tyre 18% e grave turke, 9% e grave serbe dhe 16% e grave maqedonase që vlerësuan njohuritë dhe aftësitë e tyre për t'u bërë kryetare komune me 4 ose 5. Gratë shqiptare dhe boshnjake janë me besimin më të lartë në këtë drejtim, ku 26% secila vlerësuan se plotësojnë plotësisht ose pjesërisht (vlerësim 4 ose 5) kërkesat, dhe 48% përkatësisht 46%, ndjejnë të kundërtën (vlerësim 1 ose 2). Rezultati mesatar (shkalla 1-5) për këtë pyetje është më i lartë te gratë boshnjake dhe shqiptare – 2.5, dhe më i ulët te romet – 1.1 (Grafiku 24, Grafiku 24a).

Ky perceptim pasqyrohet edhe në pozicionet e ardhshme politike të propozuara. Të pyetur nëse besojnë se njohuritë dhe aftësitë e tyre janë të mjaftueshme për t'u bërë deputete e Parlamentit (deputete), gratë rome mbeten më pak të sigurta. Gjegjësisht, 88% e tyre mendojnë se nuk i plotësojnë kërkesat për t'u bërë deputet (shënimi 1), dhe vetëm 4% besojnë se i plotësojnë plotësisht, ose në një farë mase i plotësojnë kërkesat (vlerësim 4 ose 5). Krahasuar me komunitetet e tjera, gratë boshnjake janë më të sigurtat se me njohuritë dhe aftësitë e tyre, plotësojnë kërkesat për t'u bërë deputete, ku një e treta e tyre (33%) e vlerësuan këtë pyetje me rezultatin më të lartë (vlerësim 4 ose 5). Pashojnë gratë shqiptare, ku 25% e tyre në një farë mase besojnë në aftësitë e tyre (vlerësim 4 ose 5), pasuar nga gratë maqedonase (22%), serbe (18%), turke (18%) dhe vllahe (18%). Rezultati mesatar (shkalla 1-5) për këtë pyetje është më i lartë te gratë boshnjake dhe shqiptare – 2.7, dhe më i ulët te romet – 1.3 (Grafiku 25, Grafiku 25a).

Besimi i të anketuarve bie më tej kur flitet për pozicionet e larta ekzekutive qeveritare. Vetëm një e katërta e grave boshnjake (29%) dhe shqiptare (25%) e konsiderojnë veten deri diku të gatshme për t'u bërë anëtare të qeverisë, ndërsa kjo përqindje për pjesën tjetër të komuniteteve është 15% për gratë maqedonase dhe turke, 8% për gratë vllahe, 7% serbe dhe 2% e ulët për gratë rome. Në përputhje me këto rezultate, rezultati

mesatar më i lartë (shkalla 1-5) është shënuar te shqiptarët 2.4 dhe boshnjakët – 2.3, dhe më i ulët te gratë rome – 1.2 (Grafiku 26, Grafiku 26a).

Për më tepër, asnjë nga gratë rome dhe vllahe nuk mendon se njohuritë dhe aftësitë e tyre aktuale janë të mjaftueshme për t'u bërë Kryeministre. Brenda pjesës tjetër të komuniteteve, 19% e grave shqiptare dhe serbe janë deri diku të sigurta se i plotësojnë kërkesat, si dhe 16% e grave turke, 15% e grave boshnjake dhe 9% e grave maqedonase. Rezultati mesatar në përgjithësi (shkalla 1-5), është më i lartë te gratë shqiptare – 2.1, dhe është më i ulët se 2 brenda pjesës tjetër të komuniteteve, duke rënë në 1.1 te gratë rome dhe vllahe (Grafiku 27, Grafiku 27a).

Kjo situatë në një farë mase përsëritet me pozicionin e Presidentit të vendit. Përsëri, asnjë nga gratë rome dhe vllahe nuk mendon se njohuritë dhe aftësitë e tyre janë të mjaftueshme për të mbajtur atë pozicion politik. Përqindja më e madhe e të anketuarave me besim në këtë drejtim është shënuar midis grave serbe (21%), pasuar nga gratë shqiptare (17%), boshnjake (15%) dhe maqedonase (9%). Rezultati mesatar (shkalla 1-5), është më i lartë te gratë shqiptare – 2.1, dhe është më i ulët se 2 brenda pjesës tjetër të komuniteteve, duke rënë në 1.1 te gratë rome dhe vllahe (Grafiku 28, Grafiku 28a).

Politikanet e intervistuar janë në të njëjtën linjë të të menduarit - se gratë në përgjithësi nuk janë të sigurta në aftësitë dhe njohuritë e tyre, por gjithashtu se mjedisi kulturor në vendin tonë u mëson atyre përlësi dhe nuk inkurajon ambicien e tyre. Një përfaqësuese e qeverisë, shqiptare dëshmoi se ajo hasi të njëjtat dyshime në rrugën e saj të karrierës: *“Kam pasur shumë oferta të cilat nuk i kam pranuar, duke menduar se nuk jam kompetente. Por burrat e rreshtuar pas meje nuk kanë pasur aftësitë dhe njohuritë që kam pasur për pozicionin.”* Një deputete etnike shqiptare konfirmoi se ajo gjithashtu kishte këto pasiguri në njohuritë dhe aftësitë e saj para se të hynte në politikë, dhe se tani ajo pendohet për vetëbesimin e ulët që kishte në vetvete atëherë: *“Kur pashë mbështetjen e elektoratit, zhgënjimi im më i madh në veten time ishte se para kësaj nuk mund të shihja potencialin që kisha tek unë, dhe të tjerët panë potencialin që unë kisha... Dua të lë gjurmë në parti, por edhe si deputete. Nuk jam aq e frikësuar sa isha në fillim, jam shumë më e sigurt tani.”*

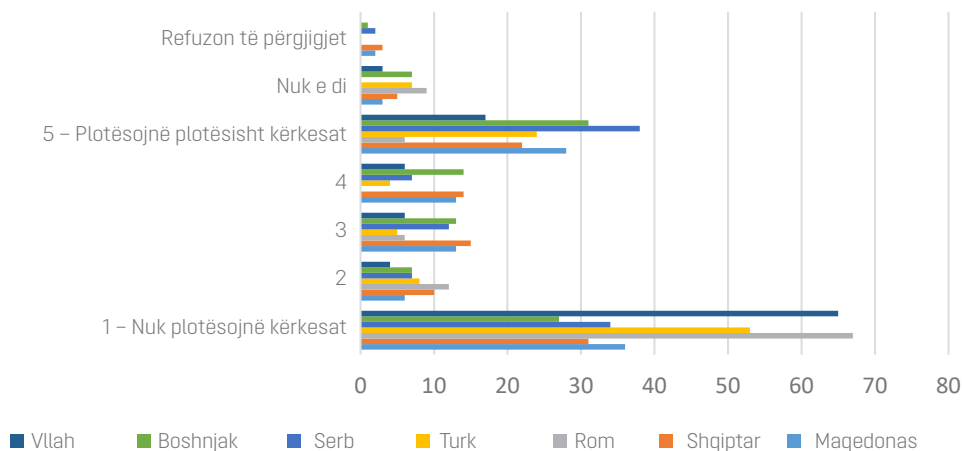
Një deputete ofroi një shembull që përshkruan një situatë në të cilën shumë gra në përgjithësi e gjejnë veten në zhvillimin e tyre profesional: *“Ne e kemi këtë problem në të gjitha fushat, jo vetëm në politikë, por për shembull, nëse unë jam sekretarja juaj e përsosur, femër, ju jeni shefi mashkull, unë do të mbetem sekretare e përsosur deri në pensionim. Tani, nëse sekretari ishte mashkull, pas disa takimeve jashtë punës dhe disa birrave, ai do të bëhej kandidat për këshilltar ose deputet për rreth 6 muaj pak a shumë... Prandaj pozicioni i parashikuar për një grua cilësore është sekretare, jo më i lartë se kaq.”*

Pavarësisht nga sa më sipër, një deputete tjetër theksoi rëndësinë e modeleve në skenën politike, ku gratë mund ta shohin veten të pasqyruar dhe të demistifikojnë politikën si një rrugë të mundshme për zhvillimin e tyre profesional: *“Unë mendoj se ne, gratë që jemi në politikë, do të shërbejmë si shembuj për gratë e tjera, veçanërisht gratë rome dhe gratë e tjera*

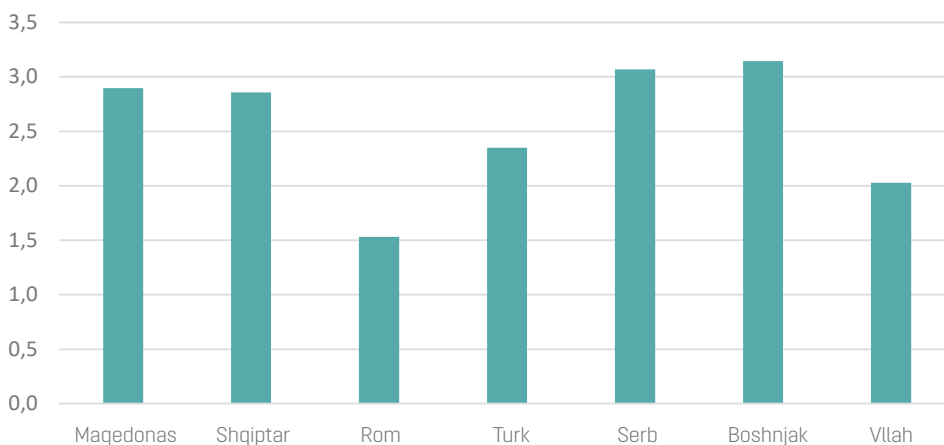
nga komunitetet pakicë, dhe ne mund të ndihmojmë në rrënimin e këtyre barrierave. Shumë prej këtyre grave janë të arsimuara, kanë potencial dhe, tashmë janë realizuar brenda komunitetit të tyre dhe duke ndjekur shembullin tonë, ato do të inkurajohen të hyjnë në politikë.”

Pavarësisht nga prejardhja etnike, gratë janë përgjithësisht të ndara nëse posedojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për t’u bërë këshilltare komunale, me përjashtim të grave rome, pasi vetëm 6% besojnë se i plotësojnë kërkesat për këtë pozicion politik.

Grafiku 23: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t’u bërë këshilltar komunal (%)

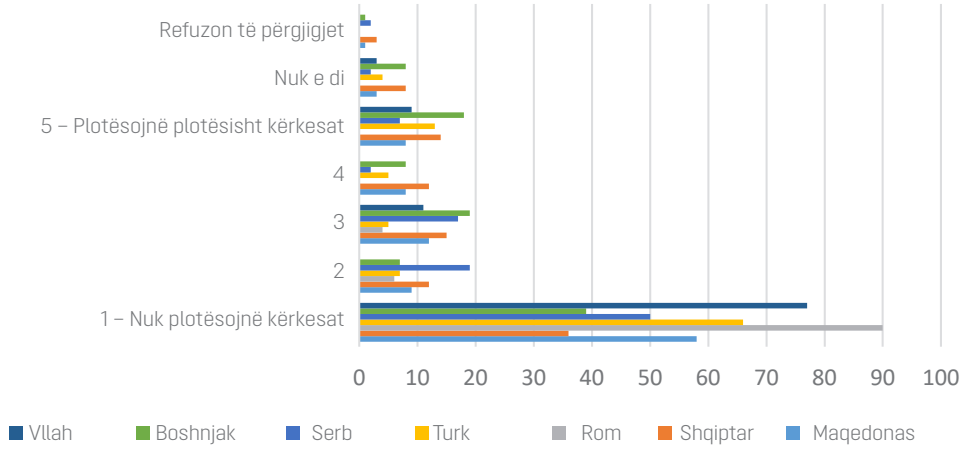

Grafiku 23.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t’u bërë Këshilltar komunal (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat)

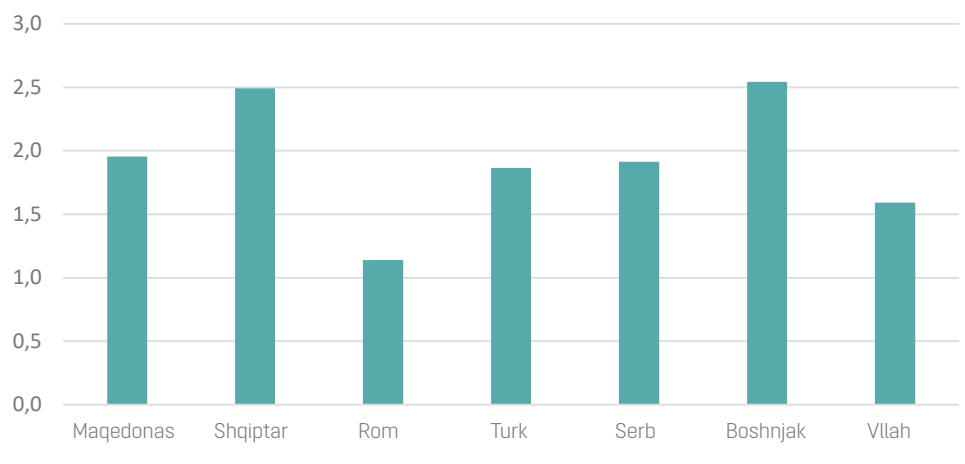

Asnjë nga gratë rome nuk beson se plotëson pjesërisht ose plotësisht kërkesat për t'u bërë kryetare e komunës. Kjo përqindje e grave brenda komuniteteve të tjera nuk i tejkalon 26.

Grafiku 24: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Kryetar i komunës (%)

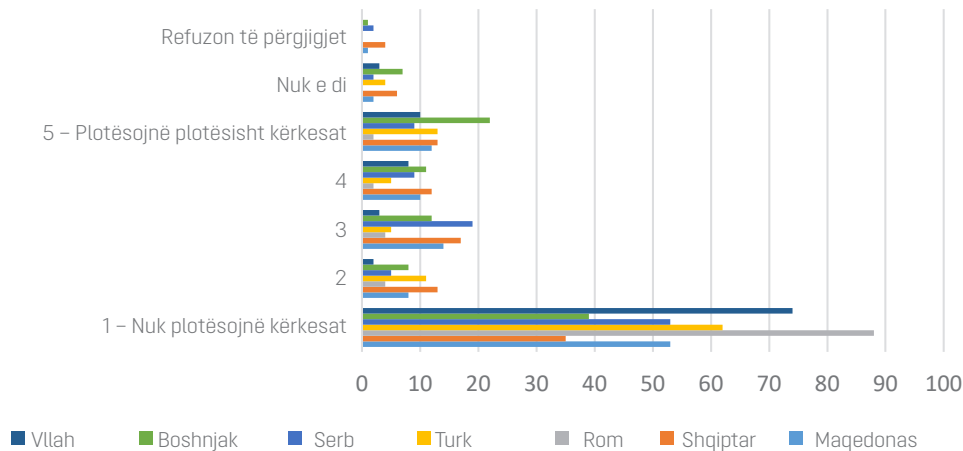

Grafiku 24.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Kryetar i komunës (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat)- rezultati mesatar

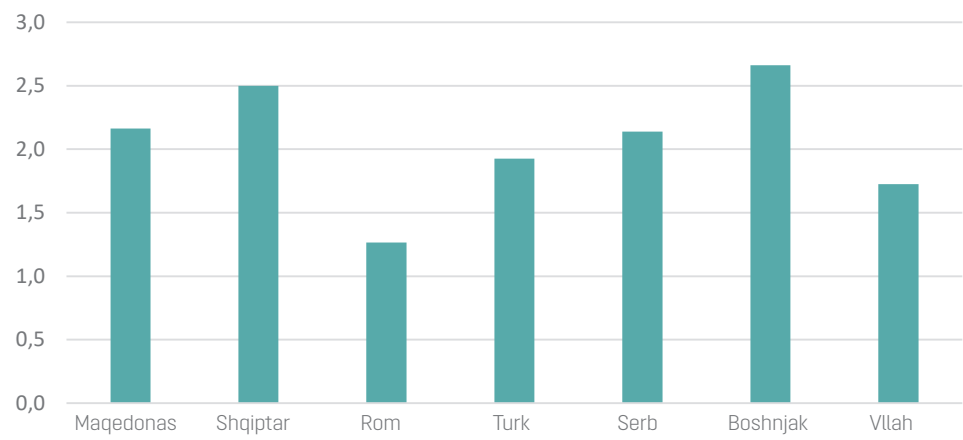

Me një të tretën që u përgjigj pozitivisht, gratë boshnjake janë më të sigurta se aftësitë dhe njohuritë e tyre i plotësojnë kriteret për t'u bërë deputete. Nga ana tjetër, vetëm 4% e grave rome ndajnë të njëjtin besim në lidhje me njohuritë dhe aftësitë e tyre.

Grafiku 25. A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë anëtar i Kuvendit (%)

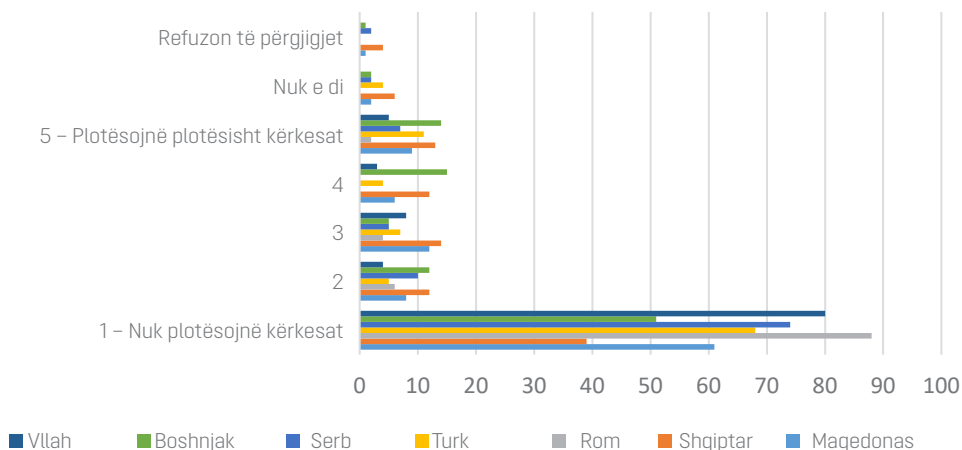

Grafiku 25.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë deputet i Kuvendit (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat) – rezultati mesatar

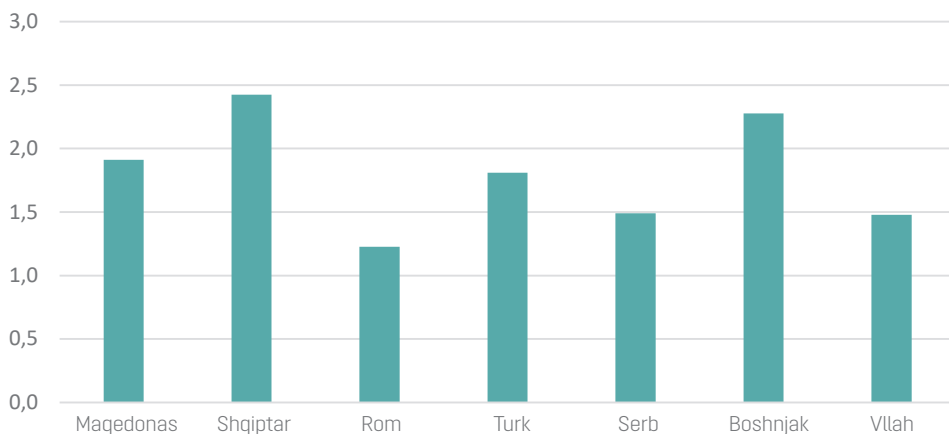

Një e katërta e grave boshnjake dhe shqiptare e konsiderojnë veten deri diku të gatshme për t'u bërë anëtare të qeverisë, ndërsa kjo përqindje për pjesën tjetër të komuniteteve është nën 15%, duke rënë në 2% të ulët te gratë rome.

Grafiku 26. A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë anëtar i Qeverisë (%)

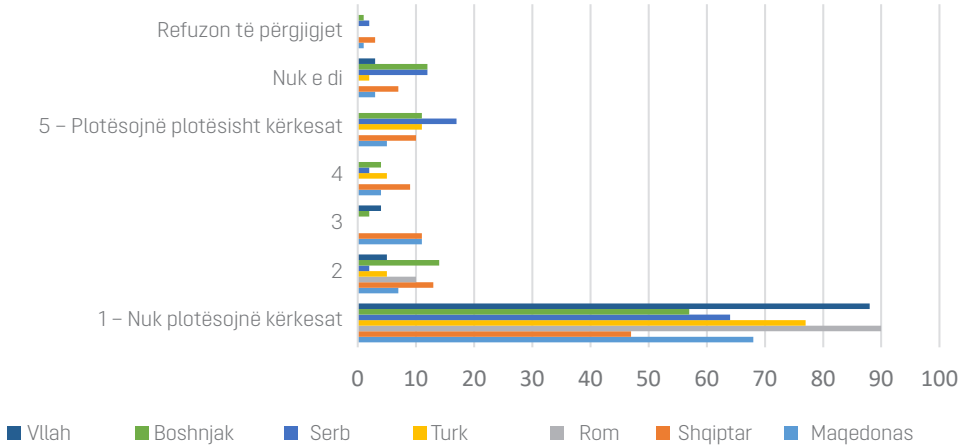

Grafiku 26.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë anëtar i Qeverisë (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat)- rezultati mesatar

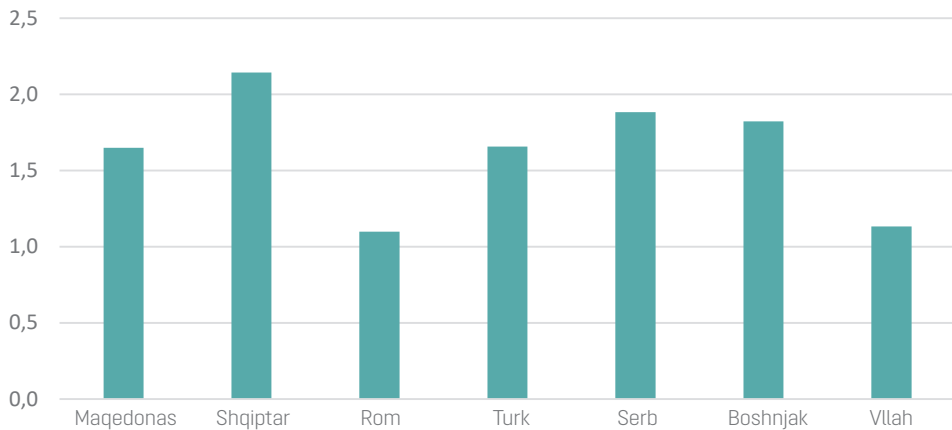

Asnjë nga gratë rome dhe vllahe nuk mendon se njohuritë dhe aftësitë e tyre aktuale janë të mjaftueshme për t'u bërë Kryeministre. Gratë shqiptare dhe serbe janë më të sigurtat ku 19% e të dy komuniteteve besojnë se i plotësojnë kërkesat.

Grafiku 27. A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Kryeministër (%)

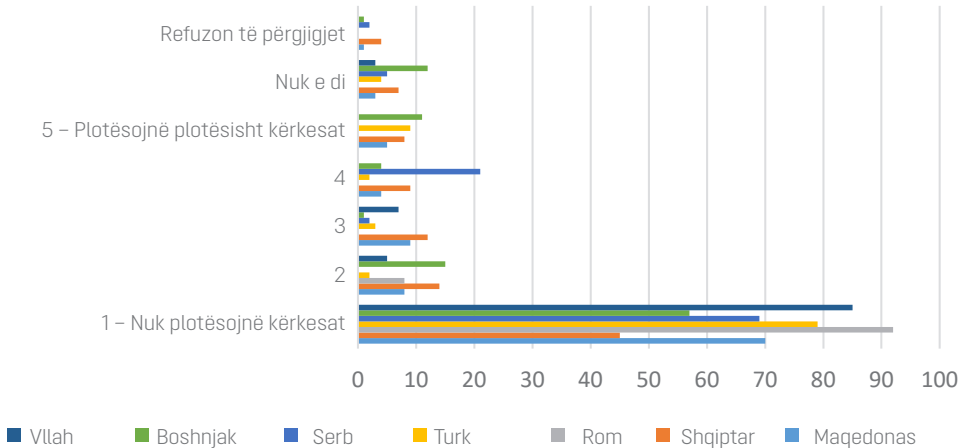

Grafiku 27.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Kryeministër (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat)- rezultati mesatar

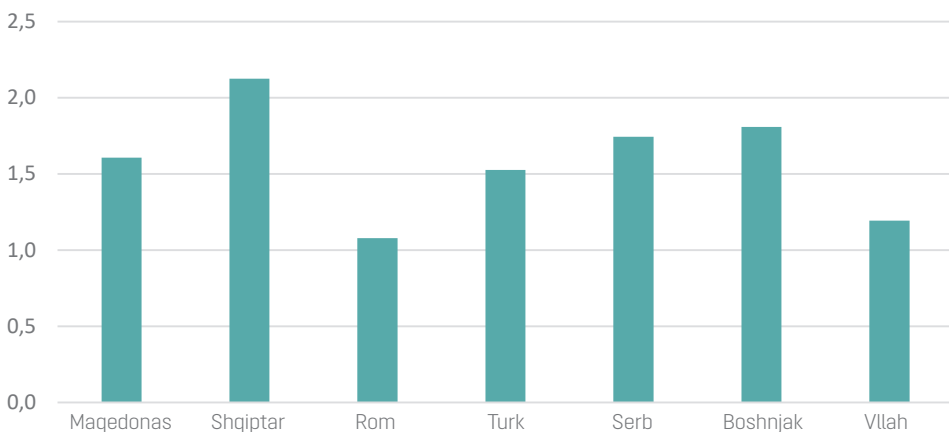

Asnjë nga gratë rome dhe vllahe nuk mendon se plotësojnë kërkesat për t'u bërë Presidente e vendit. Gratë serbe me përgjigjet më pozitive për këtë pozicion politik – 21%.

Grafiku 28.: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Presidente e vendit (%)

Grafiku 28.a: A mendoni se me njohuritë dhe aftësitë tuaja ju plotësoni kërkesat për t'u bërë Presidente e vendit (nuk plotësoj kërkesat - 1, ndërsa 5 plotësoj plotësisht kërkesat)- rezultati mesatar

2. Perceptimi mbi komunitetin e grave në politikë – perceptimet etnike dhe kulturore, perspektivat dhe sfidat

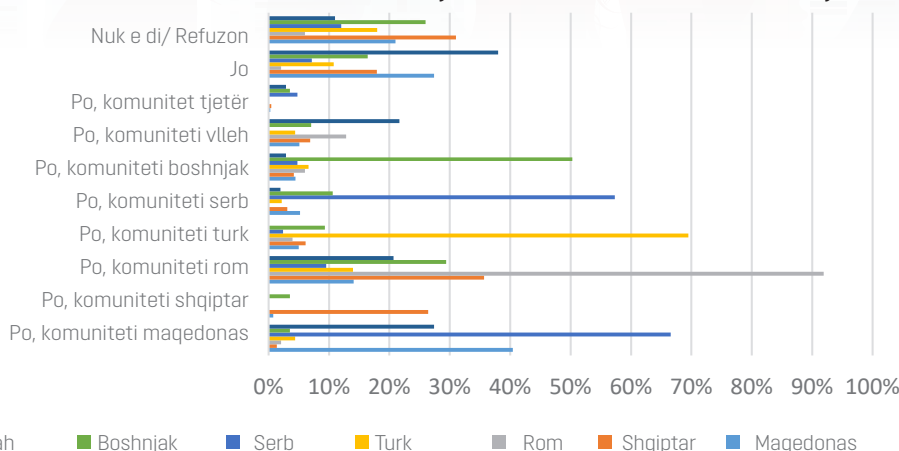
Grave iu kërkua të theksojnë komunitetet që ata i konsiderojnë më diskriminuese se të tjerët. Në këtë drejtim, shumica e tyre, nga pothuajse çdo komunitet, treguan komunitetin me të cilin identifikohen. Përjashtim përbëjnë gratë serbe (67%) dhe vllahe (27%), ku shumica perceptojnë se maqedonasit janë më të diskriminuar. Megjithatë, një përqindje e konsiderueshme e të gjitha komuniteteve treguan se romët janë më të diskriminuar në këtë drejtim, përkatësisht 36% e grave shqiptare pajtohen me këtë deklaratë, si dhe 29% boshnjake, 21% vllahe, 14% e grave maqedonase dhe turke dhe 10% e grave serbe. 92% e lartë e grave rome gjithashtu e shohin komunitetin e tyre si më të diskriminuarit në vend (Grafiku 29).

Të gjithë politikanet e intervistuar deklaruan se janë përballur, ose ende po përballen me një formë diskriminimi, si në angazhimin e tyre profesional në politikë, ashtu edhe në shoqëri në përgjithësi. Ato më tej në një farë mase pajtohen, se kjo është më e lidhur me gjininë e tyre, por në disa raste edhe për shkak të kombinimit të gjinisë dhe prejardhjes etnike. Në lidhje me këtë, një politikane shqiptare tha: *“Kur fillova arsimin tim mjekësor në Shkup, i cili ishte gjithmonë pasioni im, pas një viti u desh të largohesha sepse u përballa me diskriminim etnik, të cilin nuk mund ta duroja më, kështu që vendosa të largohesha pa informuar prindërit e mi dhe u bëra gazetare”.*

Lidhur me diskriminimin ndaj komunitetit rom, një deputete rome deklaroi se pikëpamjet stereotipike ndaj këtij komuniteti janë ende të pranishme, por ajo shtoi më tej se është detyrë e politikanëve të marrin pjesë aktive në rrëzimin e atyre barrierave: *“Sinqerisht nuk ishte presion apo sfidë, përkundrazi, ishte një motivim për mua. Këtu pashë një sfidë pozitive për të nxjerrë në pah problemet që prekin komunitetin rom nga një perspektivë më e gjerë, dhe në mënyrë thelbësore, ishte një motiv për mua të thyjeja ato stereotipa, paragjykime dhe barriera nga jo romët ndaj romëve.”*

Një përqindje e konsiderueshme nga të gjitha komunitetet perceptojnë se komuniteti rom është më i diskriminuar, krahasuar me të tjerët.

Grafiku 29.: A mendoni se disa komunitete janë më të diskriminuara se të tjerat? (%)

Gratë maqedonase janë pothuajse të ndara për sa i përket nëse janë të njohura me një grua nga komuniteti i tyre që mban një funksion të lartë politik (47% u përgjigjën pozitivisht dhe 46% negativisht). Megjithatë, ky raport është dukshëm i çekuilibruar midis komuniteteve të tjera. Një përqindje e lartë prej 86% nga gratë serbe dhe 80% e grave rome deklaruan se nuk janë të njohura me ndonjë grua nga komuniteti i tyre që mban një pozitë të lartë politike, si dhe 75% e grave boshnjake, 70% e grave turke, 55% e grave shqiptare dhe 52% e grave vllahe (Grafiku 30).

Gratë që janë të njohura me një politikane të nivelit të lartë nga komuniteti i tyre, pyeten më tej nëse besojnë se ajo përdor ndikimin e saj për të përmirësuar jetën e njerëzve nga komuniteti i saj. Përgjigjet ndryshojnë midis komuniteteve të ndryshme, me 77% të grave boshnjake dhe 57% të grave shqiptare që përgjigjen pozitivisht, pasuar nga një e treta e grave rome (33%) dhe boshnjake (32%) dhe një e katërta e grave maqedonase (27%) dhe serbe (25%). Në këtë drejtim, gjysma e të anketuarave maqedonase (50%) dhe serbe (49%) u përgjigjën negativisht, ndërsa midis komuniteteve të tjera, përqindja e përgjigjeve negative ndryshon midis 20% të grave turke dhe 33% të grave rome. Një 80% e lartë e grave turke nuk ishin të sigurta se si t'i përgjigjeshin kësaj pyetjeje (Grafiku 31).

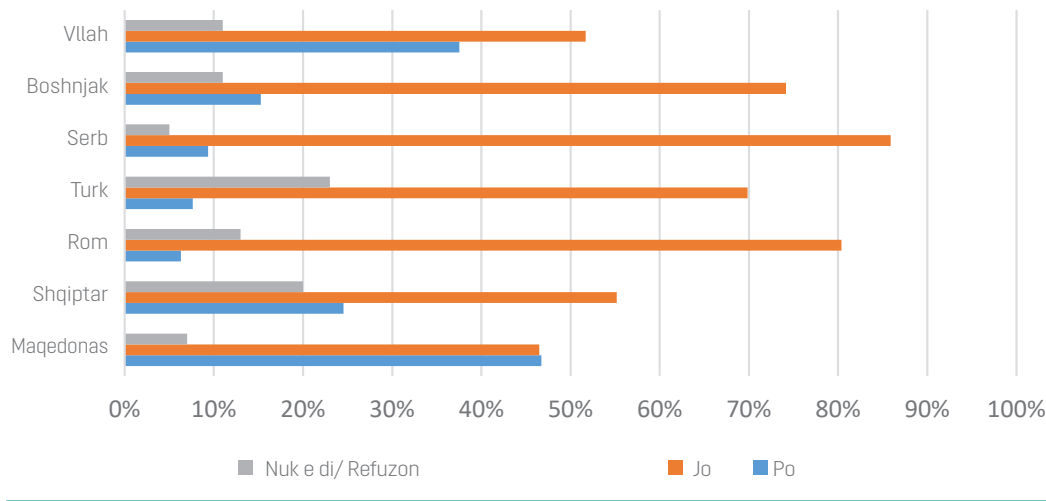
Kur u pyetën në lidhje me nivelin e angazhimit dhe ndikimit që bashkëbiseduesit tanë investojnë në adresimin e çështjeve specifike për komunitetin e tyre, një nivel i angazhimit është i pranishëm në të gjitha rastet, por ndryshon midis komuniteteve të ndryshme. Sidoqoftë, angazhimi i politikanëve romë për problemet me të cilat përballlet komuniteti i tyre është dukshëm më i lartë. Duke iu referuar kësaj pyetjeje, një deputet rom deklaroi: *“E pranova këtë pozicion, duke besuar se, pasi punova për kaq shumë vjet në*

sektorin civil dhe duke ditur të gjitha sfidat me të cilat përballet komuniteti të cilit i përkas, thashë me vete - le ta provojmë këtë, më është dhënë ky shans i ndryshëm për të bërë zgjidhje kolektive për komunitetin rom si pjesë e përbërjes parlamentare... E dini, komunitetet jo-shumicë nuk kanë fuqi politike dhe kjo është pika jonë më e dobët.”

Nga ana tjetër, një deputete e një komuniteti tjetër, argumentoi kundër angazhimit politik në baza etnike, duke theksuar se dallimet në aspektin e të drejtave dhe pozitës në shoqërinë e grave janë shumë më të theksuara në nivelin e vendbanimit urban-rural: “Komuniteti im pret që unë të flas kryesisht për problemet me të cilat përballen, por unë nuk jam dakord me një mënyrë të tillë veprimi. Sipas meje, hendeku më i madh është midis grave urbane dhe rurale, pavarësisht prejardhjes së tyre etnike. Unë nuk besoj se një grua turke, ose një grua boshnjake që jeton në një qytet, ka një status të ndryshëm nga një grua maqedonase që jeton në një qytet.” Megjithatë, në baza etnike, ajo gjithashtu theksoi nivelin e angazhimit nga politikanët romë dhe presionin që ata kanë nga komuniteti rom në këtë drejtim: Në aspektin e prejardhjes etnike, një ndryshim është i dukshëm midis grave rome dhe grave nga komunitetet e tjera. Kolegia ime nga komuniteti rom ndjen dukshëm atë presion dhe shqetësohet vazhdimisht nëse flet mjaftueshëm dhe mbështet mjaft komunitetin rom në punën e saj.”

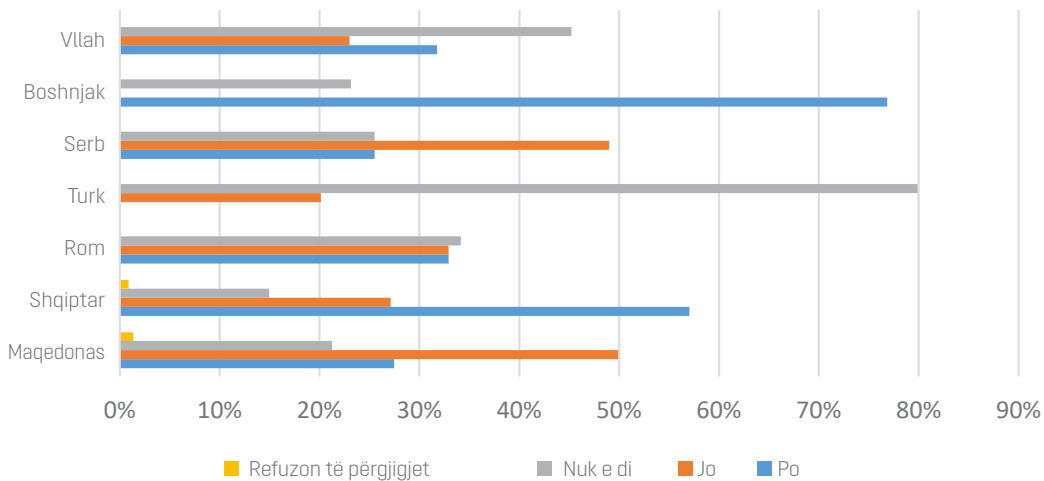
Më shumë se gjysma e grave nga komunitetet jo-shumicë, nuk janë të njohura me ndonjë grua nga komuniteti i tyre që ka një funksion të lartë politik në vend.

Grafiku 30.: A jeni në dijeni të ndonjë gruaje nga grupi juaj i komunitetit që ka funksion të lartë politik në vend?(%)

Gratë shqiptare dhe boshnjake janë më të kënaqura me atë që gratë politike nga komuniteti i tyre kanë bërë për komunitetin e tyre.

Grafiku 31: A mendoni se ajo (gratë nga grupi juaj i komunitetit që kanë funksion të lartë politik) përdor ndikimin e saj për të përmirësuar jetën e njerëzve nga komuniteti juaj? (%)

Të anketuarave iu prezantua një seri deklaratash, dhe bazuar në perceptimin dhe vlerat e tyre, atyre iu kërkua të vlerësonin çdo deklaratë në një shkallë nga 1 – *nuk pajtohem* në 5 – *pajtohem plotësisht*. Me tre deklaratat e para, të anketuarat vlerësuan nivelin dhe nevojën e përfshirjes së grave në politikë, ku vërehet një model i pajtimit të përgjithshëm në të gjitha komunitetet. Gjegjësisht, shumica e grave, duke filluar nga 49% e grave vllahe deri në 79% të grave serbe, pjesërisht pajtohen se gratë janë të nën përfaqësuar në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut (Grafiku 32). Perceptimi është gjithashtu i ngjashëm me deklaratën e dytë *“Përfaqësimi i grave nga komunitetet jo-shumicë në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut është praktikisht i padukshëm”* ku përqindja e përgjigjeve afirmative (pjesërisht pajtohem) midis komuniteteve të ndryshme ndryshon midis 46% (të anketuarat maqedonase) dhe 78% (të anketuarat serbe, Grafiku 33). Gratë në të gjitha komunitetet pothuajse njëzëri bien dakord se *do të ishte më mirë për vendin nëse do të kishte më shumë gra të përfshira në jetën politike*. Më shumë se dy të tretat e grave nga të gjitha komunitetet pajtohen pjesërisht ose plotësisht me këtë deklaratë, me përqindjet që ndryshojnë nga 69% (gratë shqiptare) në 84% (gratë vllahe, Grafiku 34).

Një nivel i lartë i pajtimit midis komuniteteve vihet re gjithashtu në lidhje me deklaratën *“Gratë duhet, mbi çdo gjë tjetër, të jenë gra, nëna të mira dhe të kujdesen për shtëpinë”*.

Megjithatë, krahasuar me marrëveshjen për deklaratat e tjera, diapazoni i ndryshimit në përqindjet midis komuniteteve është më i gjerë, përkatësisht duke filluar me 41% nga gratë serbe dhe 47% nga gratë maqedonase pjesërisht ose plotësisht pajtohen me deklaratën, 52% e grave vllahe, 60% e grave shqiptare, 77% e grave boshnjake dhe turke dhe 84% e grave rome (Grafiku 35).

Politikanët e intervistuar pajtohen se gratë janë më pak të përfaqësuara në politikë dhe identifikuan shkaqe të ndryshme për këtë deklaratë. Një nga deputetet theksoi se një nga arsytet është mungesa e ambicies dhe këmbënguljes së grave për përfshirje në këtë sferë në përgjithësi: *“Burrat kurrë nuk do t’u japin vend grave në politikë me dëshirë, pavarësisht se sa e përhapur dhe popullore është ajo retorikë. Varet nga ne, duhet të jemi më të zëshme, më agresive”*. Ajo gjithashtu theksoi qasjen e pakët në burime që gratë në politikë kanë: *“Gratë kanë më pak qasje në burime që mund të mbështesin hyrjen e tyre në politikë. Për të drejtuar një fushatë të suksesshme politike, keni nevojë për burime dhe në fund gjithçka varet nga sa do të investojë partia në fushatën tuaj.”*

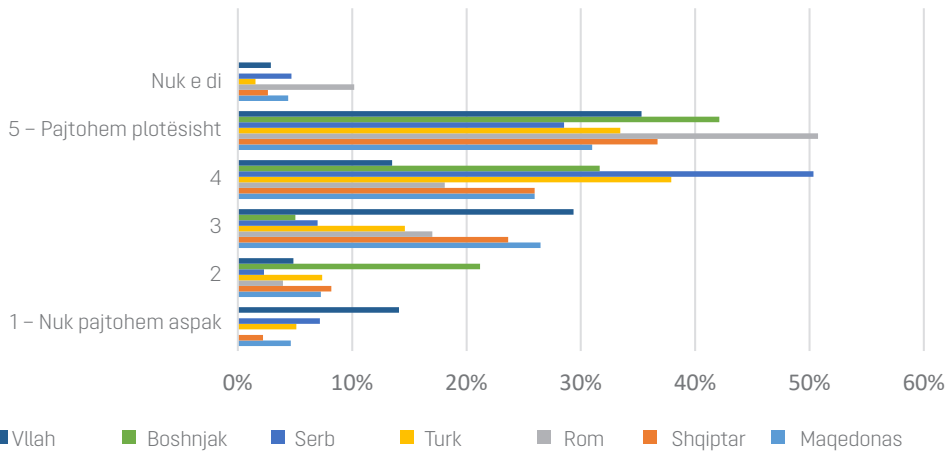
Kur iu referua përfaqësimit politik të grave nga komunitetet më të vogla, një deputete, anëtare e një komuniteti më të vogël, arriti në përfundimin se politika jonë dhe shoqëria jonë në përgjithësi barazojnë diversitetin etnik me përfaqësimin e komuniteteve maqedonase dhe shqiptare, duke përjashtuar kështu komunitetet e tjera: *“Për fat të keq, kur flasim për diversitetin etnik, fokusi në përgjithësi është në dy komunitetet më të mëdha. Kjo është e dukshme edhe në punën e Klubit të deputeteve. Diversiteti dhe përfaqësimi etnik ende shihen shumë ngushtë, dhe kjo është në të vërtetë një pasqyrë e shoqërisë.”*

Me politikanet u diskutua edhe perceptimi i shoqërisë për rolin dhe pritshmëritë e gruas. Të gjitha, gjithashtu theksojnë se shoqëria pret që gratë të mbajnë të gjithë peshën e përkujdesjes për shtëpinë dhe familjen, dhe gratë tradicionalisht u binden këtyre pritjeve, duke i dekurajuar kështu nga angazhimi aktiv politik. Disa nga të intervistuarit dëshmuuan se e përjetuan këtë pritshmëri personalisht. Në lidhje me këtë, një deputete shqiptare deklaroi: *“Dhimbja ime më e madhe ishte se do t’i lë fëmijët e mi prapa me këtë rrugë të re të karrierës, e cila është diçka për të cilën flasim shumë me koleget e mia të tjera gra. Burrat nuk kanë të njëjtat konsiderata kur fillojnë këtë punë... Ne si gra e kufizojmë veten. Megjithatë, kam një kolege që lindi gjatë mandatit të saj. I thashë se mendoj se është heroinë e këtij mandati, pasi po zhvillonte një fushatë të tërë duke qenë shtatzënë. Kjo tregon se ne mund të bëjmë gjithçka që vendosim.”*

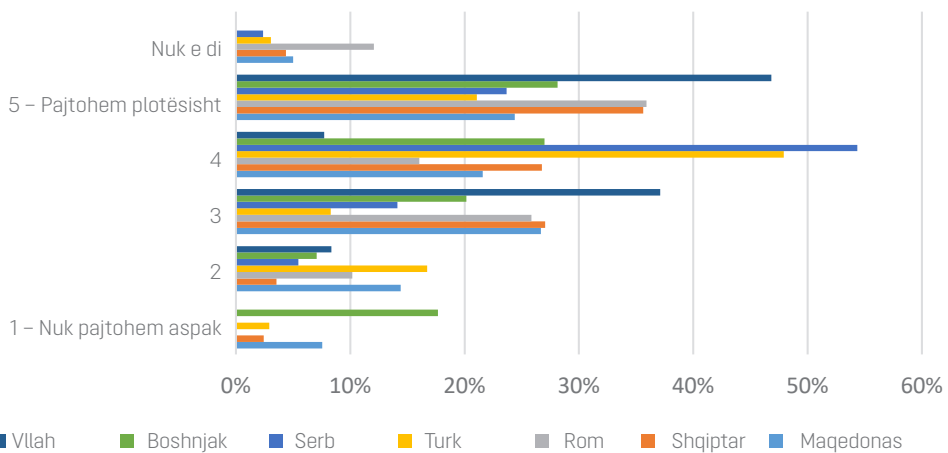
Shumica e grave në të gjitha komunitetet besojnë se gratë, dhe veçanërisht ato nga komunitetet jo-shumicë, janë më pak të përfaqësuara në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut, dhe se do të ishte më mirë nëse më shumë gra do të përfshiheshin në politikë. Nga ana tjetër, ata gjithashtu presin që roli kryesor në jetën e një gruaje të jetë roli i nënës dhe gruas.

Në shkallën 1 - nuk pajtohem aspak deri në 5 - pajtohem plotësisht, deri në çfarë mase pajtoheni me pohimet e mëposhtme:

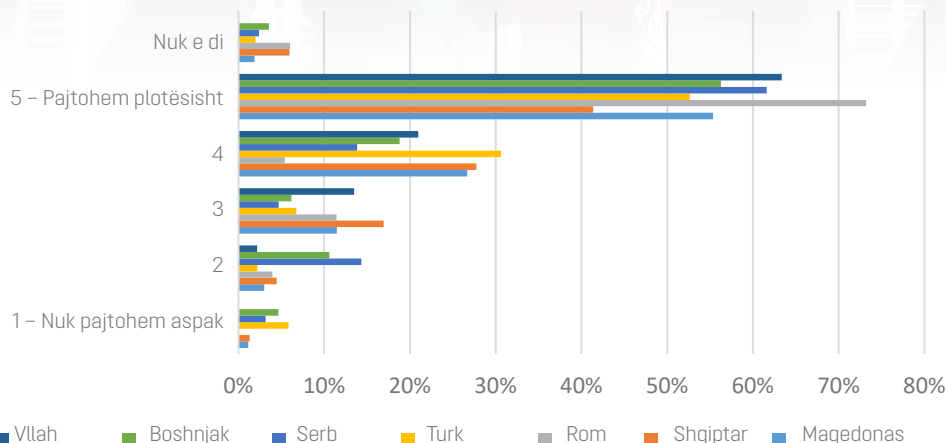
Grafiku 32: Gratë janë më pak të përfaqësuara në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut (%)

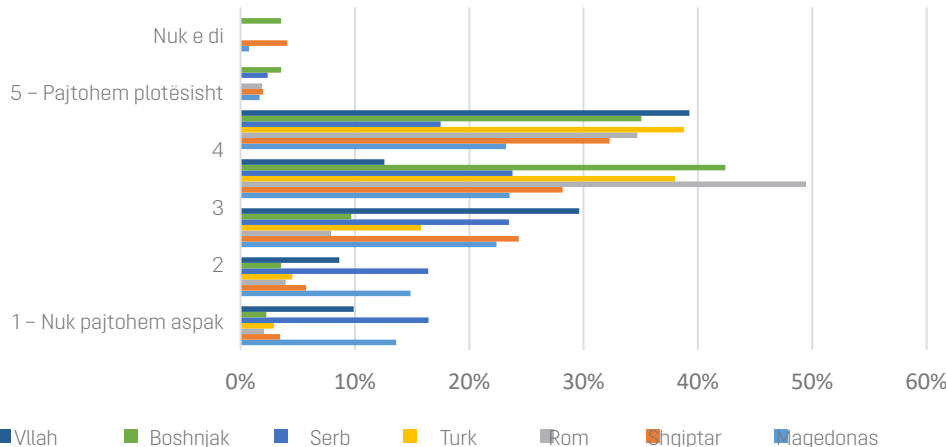
Grafiku 33: Përfaqësimi i grave nga komunitetet jo-shumicë në jetën politike dhe publike në Maqedoninë e Veriut është praktikisht i padukshëm (%)

Grafiku 34.: Do të ishte më mirë për vendin nëse do të kishte më shumë gra të përfshira në jetën politike të vendit (%)

Grafiku 35.: Gratë duhet, para së gjithash, të jenë grua, nënë e mirë dhe të kujdesen për shtëpinë (%)

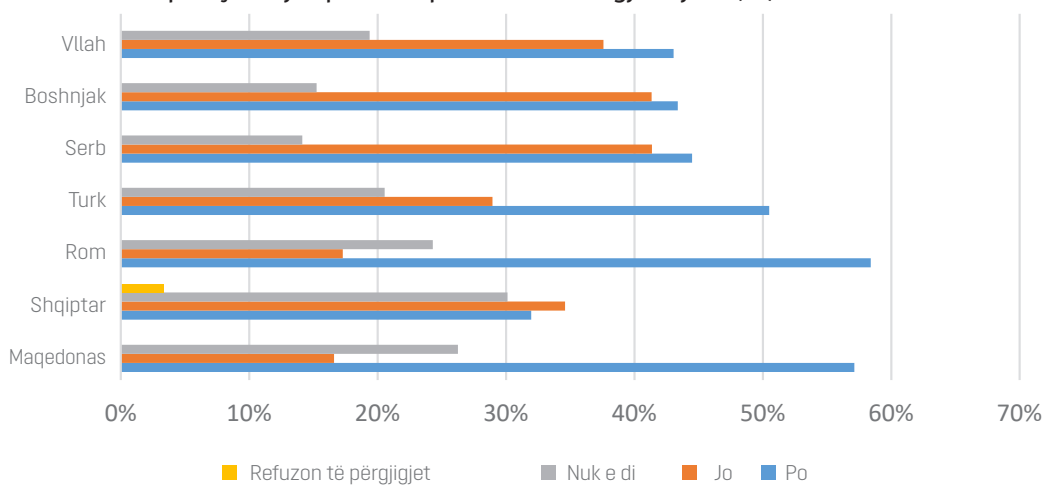

Barrierat e mundshme gjuhësore për marrjen e informacionit përkatës për çështjet politike, gjithashtu u analizuan në këtë hulumtim. Përçindje e konsiderueshme e grave nga komunitetet jo-shumicë, deklaruan perceptimin e tyre se grupet e ndryshme gjuhësore nuk pranojnë informacion të mjaftueshëm për çështjet publike, politikën dhe zgjedhjet. Përkatesisht, 41% e grave serbe dhe boshnjake dhe 38% e grave vllahë kanë këtë mendim, pasuar nga 35% e grave shqiptare, 29% e grave turke dhe 17% e grave rome (Grafiku 36).

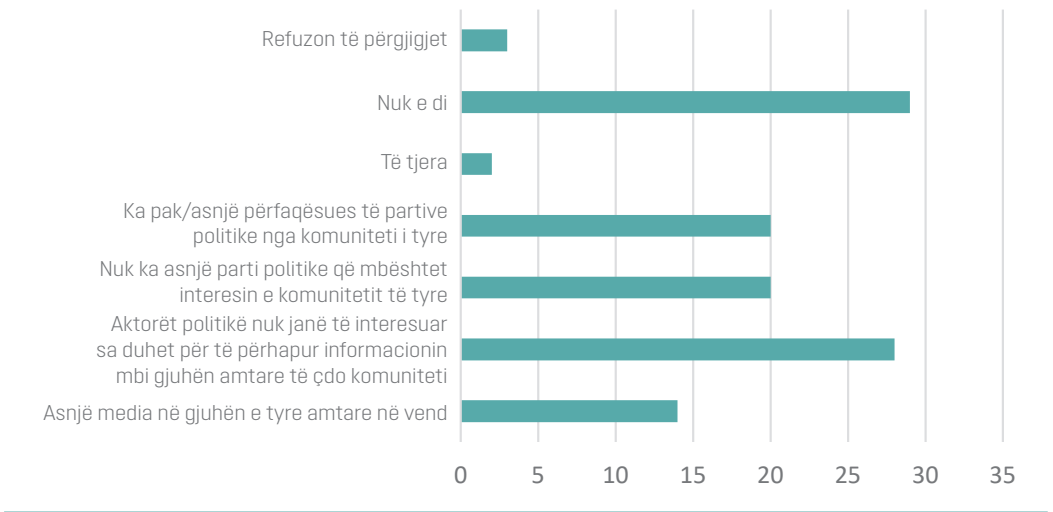
Kur u pyetën se cili është burimi i këtij hendeku, 28% e të anketuarave që e njohën këtë problem theksuan se “aktorët politikë nuk janë të interesuar sa duhet për të përhapur informacionin në gjuhën amtare të çdo komuniteti”, dhe 20% deklaruan se problemi është se “nuk ka asnjë parti politike që mbështet interesin e komunitetit të tyre” ose se “ka pak/ asnjë përfaqësues të partive politike nga komuniteti i tyre”. Mungesa e mediave në gjuhën e tyre amtare në vend si arsye theksohet nga 14% e të anketuarave (Grafiku 37).

Rreth një e treta ose shumica e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet jo-shumicë, besojnë se grupet e ndryshme gjuhësore nuk pranojnë informacion të mjaftueshëm për çështjet politike.

Grafiku 36: A pranojnë grupet e ndryshme (gjuhësore) informacion të mjaftueshëm për çështjet publike, politikën dhe zgjedhjet? (%)

Grafiku 37: Cilat janë boshllëqet? (%)

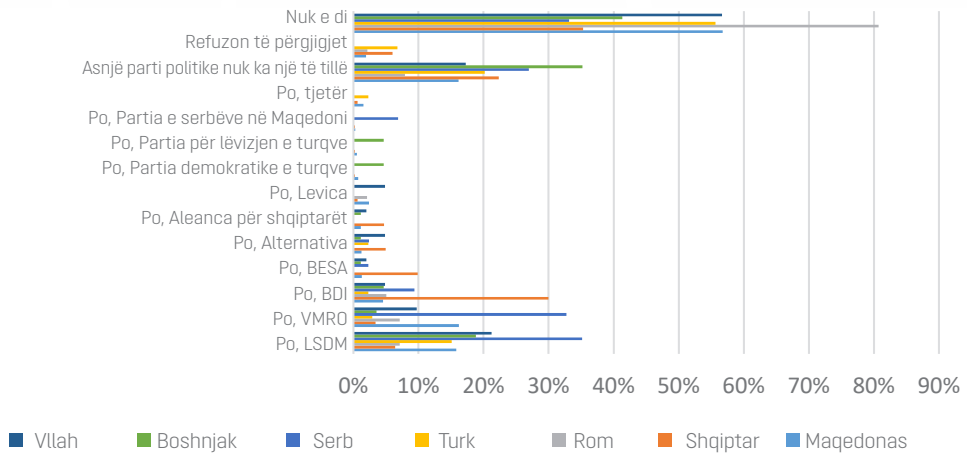
Një pjesë e madhe e grave nëpër komunitete nuk janë të njohura me faktin nëse ka parti politike që praktikojnë politika për të rritur praninë politike të grave nga komunitetet jo-shumicë. Kjo përqindje është më e lartë midis grave romë (81%), pasuar nga 57% e grave maqedonase dhe vllahe, 56% e grave turke, 41% e grave boshnjake dhe 35% dhe 33% nga gratë shqiptare dhe serbe, në mënyrë përkatëse. Përqindje e dukshme e grave nga të gjitha komunitetet gjithashtu besojnë se nuk ka asnjë parti politike që ushqen idenë e rritjes së numrit të grave nga komunitetet jo-shumicë në politikë, me përqindjen që ndryshon nga 8% e grave romë, 16% dhe 17% e grave vllahe përkatësisht maqedonase, 22% e grave shqiptare, 27% e grave serbe dhe 35% e grave boshnjake. Shumica e të anketuarave që përcaktuan partitë politike nga pothuajse të gjitha komunitetet, theksuan LSDM-në, përkatësisht 35% të grave serbe, 21% të grave vllahe, 19% të grave boshnjake, 16% të grave maqedonase dhe 7% përkatësisht 6% të grave romë dhe shqiptare (Grafiku 38).

Politikanet femra të intervistuar pajtohen se partitë politike luajnë rol thelbësor në rritjen e numrit të grave në politikë. Një deputete theksoi këtë përfundim: *"Partitë politike luajnë rolin kryesor në këtë drejtim. Partia nga radhët e së cilës jam deputete, kishte sensin të njihje cilësinë tek gratë nga degë të ndryshme, profesione të ndryshme dhe të rangonte burra - gra, burra - gra në listën e kandidatëve në zgjedhjet e fundit parlamentare... Kjo praktikë theu hendekun midis burrave dhe grave dhe tregoi një shembull se partitë e tjera politike duhet t'u japin mundësi dhe shanse edhe grave. Në fushën e qeverisjes lokale, ende nuk kemi përfaqësim të mjaftueshëm të grave."* Deputetja më tej thotë se çështja e rritjes së grave nga komunitetet jo-shumicë në politikë mund të trajtohet më me sukses përmes partive demokratike civile, sesa përmes partive politike që përfaqësojnë një komunitet specifik.

Megjithatë, një përfaqësuese shqiptare e qeverisë theksoi gjithashtu se gratë në partitë politike duhet të jenë më aktive, më të mprehta dhe më të shkathëta në krijimin e hapësirës për veten dhe për gratë e tjera brenda partive të tyre politike, për të vepruar dhe përparuar: *"Personalisht, nëse do të kisha pasur më shumë mbështetje në të kaluarën, do të isha përpjekur të ndikoja më shumë në strukturat e partisë, veçanërisht në forumet e grave, për t'i bërë ato mjaft të forta që burrat e partisë të mendoheshin dy herë para se të hidhnin poshtë mendimet e grave"*.

Shumica e grave nga të gjitha komunitetet nuk e njohin një parti politike që investon në rritjen e përfaqësimit të grave nga komunitetet jo-shumicë në politikë.

Grafiku 38. A njihni parti politike që kanë politika ose kuota për të rritur anëtarësinë/përfaqësimin e grave nga komunitetet jo-shumicë? (%)

Gratë nga të gjitha komunitetet në përgjithësi janë të ndara nëse gratë nga komunitetet jo-shumicë që janë të përfshira në politikën kombëtare kanë fuqi të ndikojnë. Kështu, përqindja më e lartë e përgjigjeve pozitive është shënuar midis grave serbe (40%) dhe boshnjake (38%), në hije nga gratë shqiptare (34%), maqedonase (33%), rome (31%), turke (28%) dhe vllahe (26%). Anasjelltas, gjysma e grave vllahe (53%) janë më skeptike kur bëhet fjalë për fuqinë e grave nga komunitetet jo-shumicë për të ndikuar në politikë. Më pas janë gratë maqedonase dhe serbe, ku 42% nuk besojnë se gratë politike nga komunitetet jo-shumicë janë me ndikim në rolet e tyre publike, kështu që janë 38% dhe 37% në mënyrë përkatëse gratë turke dhe boshnjake, 33% rome dhe 30% e grave shqiptare (Grafiku 39).

Gratë gjithashtu ndahen në përgjigjet e tyre kur pyeten nëse gratë nga komunitetet jo-shumicë që janë në role publike janë duke punuar në tema që janë të rëndësishme për statusin e grave. Prandaj, gjysma e grave boshnjake (54%), besojnë se gratë politike që janë anëtare të një komuniteti jo-shumicë mbështesin çështjet e grave në punën e tyre, ndërsa kjo përqindje me pjesën tjetër të komuniteteve është më e ulët - 41% e grave shqiptare, 36% maqedonase, 31% me gra rome dhe serbe, 26% e grave vllahe dhe 23% e grave turke. Rrjedhimisht, 45% e grave serbe dhe 42% e grave rome dhe vllahe (Grafiku 40) nuk besojnë se gratë nga komunitetet jo-shumicë po adresojnë çështjet e grave në rolet e tyre politike.

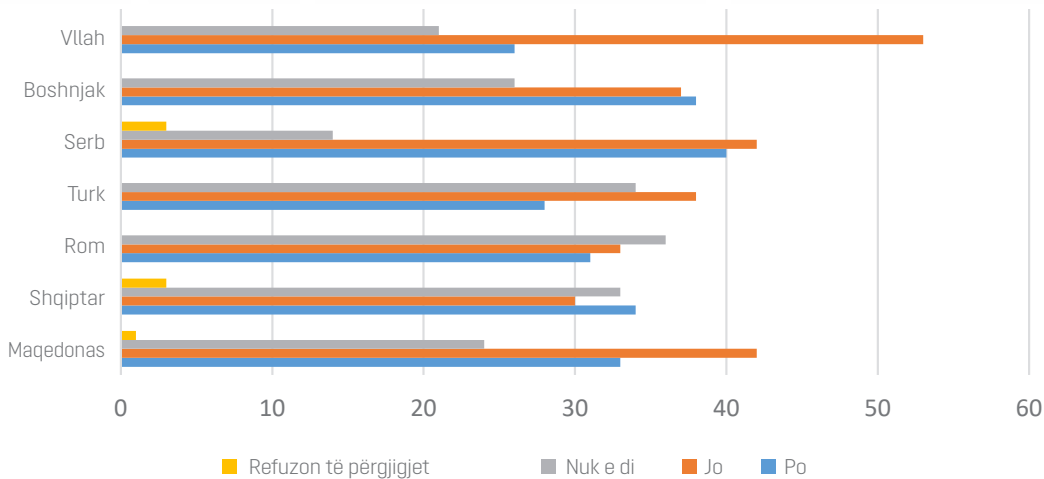
Politikanët e intervistuar ranë dakord që fuqia për të ndikuar në politikë, jo vetëm për gratë nga komunitetet jo-shumicë, por për gratë në përgjithësi, është më e ulët në krahasim me burrat. Për më tepër, të gjitha argumentuan se kjo kushtëzohet ndjeshëm nga mënyra e ndryshme e jetesës dhe rolet tradicionale gjinore të praktikuara nga burrat dhe gratë në shoqërinë tonë, që janë në lidhje të drejtpërdrejtë me praktikatat e vendimmarrjes. Në këtë kontekst, një deputete, anëtare e një komuniteti më të vogël, deklaroi: *“Politika vendoset gjatë drekës dhe darkës në orët pas punës në restorante. Është fakt se në këtë hapësirë, gratë janë dukshëm më pak të pranishme. Ka shembuj numerik ku, pas takimit vazhdon edhe pas orarit të punës, por gratë politike nuk mund të bashkohen pasi kanë detyrime në shtëpi rreth familjes.”*

Një politikane shqiptare shprehet më tej se jo vetëm mjedisi shoqëror, por kolegët meshkuj shpesh gjenden si pengesa për gratë kur ushtrojnë pushtetin e tyre politik: *“Ndoshta do të doja të isha më aktive politikisht në partinë time, por kur kolegët meshkuj shohin se keni ndonjë ambicie për të përparuar, ata do të vënë sfida në rrugën tuaj, sepse ata kanë një neveri të madhe ndaj grave kompetente.”* Në këtë drejtim, një deputete shqiptare shtoi: *“Ka gra në institucione, por jo në pozicione vendimmarrëse. Ku ka punë për t’u bërë, gratë janë atje, ku ka komoditet dhe fuqi, ka burra.”* Megjithatë, disa bashkëbisedues theksuan se gratë nga komunitetet jo-shumicë janë në një pozitë më të pafavorshme kur bëhet fjalë për ndikimin politik, dhe ata ia atribuojnë këtë gjë disa faktorëve. Një deputete shqiptare u shpreh: *“Vetë gratë, veçanërisht në komunitetet më të vogla, nuk kanë interes ose mbështetje të mjaftueshme nga mjedisi i tyre, arsimim të pamjaftueshëm, etj.”*

Sidoqoftë, kur bëhet fjalë për nevojën për të përqendruar pushtetin politik në çështjet specifike me të cilat përballen gratë nga komuniteti i tyre, ekzistojnë mospërputhje të caktuara në perceptimin e të intervistuarave. Një deputete deklaroi se ajo kryesisht sheh ndryshim midis grave urbane dhe rurale, dhe kur i referohet prejardhjes etnike, gratë rome janë më të diskriminuara në krahasim me gratë nga komunitetet e tjera: *“Kur flas për gratë, flas për të gjitha gratë. Rrallë flas në mënyrë specifike për gratë përfaqësuese të komunitetit tim dhe shpesh marr vërejtje negative nga komuniteti im për shkak të kësaj... Në aspektin e përkatësisë etnike, një ndryshim është i dukshëm midis gruas rome dhe grave nga komunitetet e tjera.”*

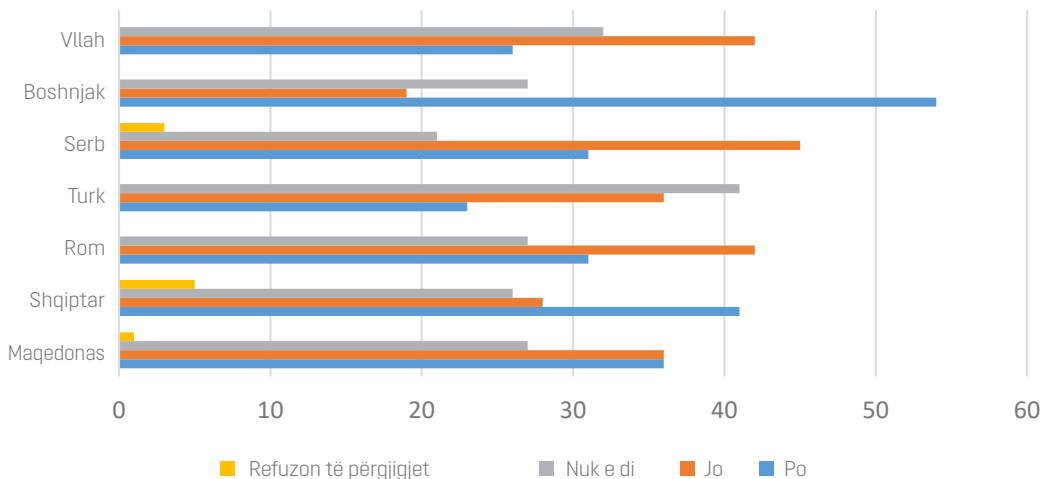
Gratë në të gjitha komunitetet janë të ndara në mendimin nëse gratë nga komunitetet jo-shumicë në politikë kanë fuqinë për të ndikuar në vendime.

Grafiku 39. A mendoni se ato gra, anëtare të një komuniteti jo-shumicë, që janë në role publike (në politikën kombëtare) kanë fuqi të ndikojnë?(%)

Gratë në të gjitha komunitetet në përgjithësi janë të ndara në besimin e tyre nëse gratë politike për komunitetet jo-shumicë, mbështesin çështjen e grave me punën e tyre.

Grafiku 40.: A mendoni se ato gra, anëtare të komuniteteve jo-shumicë, që janë në role publike (në politikën kombëtare) punojnë për çështje që janë të rëndësishme për gratë? (%)

Një shumicë dërrmuese e grave nga të gjitha komunitetet besojnë se gratë mund të jenë politikane të mira dhe duhet të inkurajohen që të dalin në zgjedhje. Përqindje të larta vërehen midis grave vllahe dhe maqedonase, përkatësisht 91% dhe 90%, me 85% të grave serbe, 84% të grave turke, 83% të grave boshnjake, 78% të grave shqiptare dhe 68% të grave rome që pajtohen ose pajtohen plotësisht me këtë deklaratë, (Grafiku 41).

Në mënyrë të ngjashme, shumica e grave nga të gjitha komunitetet besojnë se gratë duhet të marrin një vendim të pavarur nëse duan të përfshihen në politikë, pavarësisht nga pikëpamjet e prindërve / partnerëve të tyre. Rreth 80% ose më shumë e grave turke (87%), serbe (87%), maqedonase (86%). Gratë boshnjake (80%) dhe vllahe (79%) pajtohen ose pajtohen plotësisht me këtë perceptim. Ky mendim ndahet edhe nga 67% e grave shqiptare dhe 62% e grave rome (Grafiku 42).

Mbështetja është gjithashtu e lartë për sa i përket sigurimit të grave me të drejta dhe mundësi të barabarta për t'u zgjedhur në postet politike si burra. Kjo pikëpamje mbështetet nga 80% ose më shumë gra nga pothuajse të gjitha komunitetet – 94% e grave vllahe, 93% serbe, 92% maqedonase, 86% turke, 83% boshnjake dhe 80% gra shqiptare. Kjo përqindje është disi më e ulët midis grave rome – 64% (Grafiku 43).

Për më tepër, përqindja e grave që nuk pajtohen me deklaratën se *burrat janë udhëheqës më të mirë se gratë*, është më e lartë se përqindja e grave që pajtohen brenda të gjitha komuniteteve, përveç shqiptareve, ku 28% e grave nuk pajtohen dhe 43% pajtohen. Përqindja e grave që nuk mendojnë se burrat janë udhëheqës më të mirë sesa gratë, është rreth katër herë më e lartë se gratë që besojnë të kundërtën midis grave maqedonase (61% nuk pajtohen plotësisht se burrat janë udhëheqës më të mirë sesa gratë, ndërsa 16% pajtohen ose pajtohen plotësisht), gratë rome (43% nuk pajtohen plotësisht dhe 10% pajtohen ose pajtohen plotësisht) dhe gratë vllahe (53% nuk pajtohen plotësisht dhe 14% pajtohen ose pajtohen plotësisht). Përqindja e grave brenda komunitetit serb që nuk pajtohen plotësisht se burrat janë udhëheqës më të mirë se gratë është 57%, ndërsa përqindja që beson të kundërtën është pothuajse dy herë më e ulët, përkatësisht 27%. 37% e grave boshnjake nuk besojnë se burrat janë më të mirë se gratë, ndërsa 28% besojnë kështu. Përqindja e grave turke që nuk pajtohen me deklaratën (40%), është vetëm 3 pikë të përqindjes më e lartë se gratë që pajtohen (37%, Grafiku 44).

Sidoqoftë, komunitetet janë të ndara në përgjigjet e tyre në lidhje me deklaratën që *gratë kanë frikë nga përgjegjësitë e mëdha*. Prandaj, shumica e grave nga komunitetet rome (60%), maqedonase (56%), vllahe (55%) dhe boshnjake (48%), nuk besojnë se gratë kanë frikë të marrin përgjegjësi të mëdha, ndërsa shumica e grave turke (58%), shqiptare (51%) dhe serbe (31%), besojnë të kundërtën (Grafiku 45).

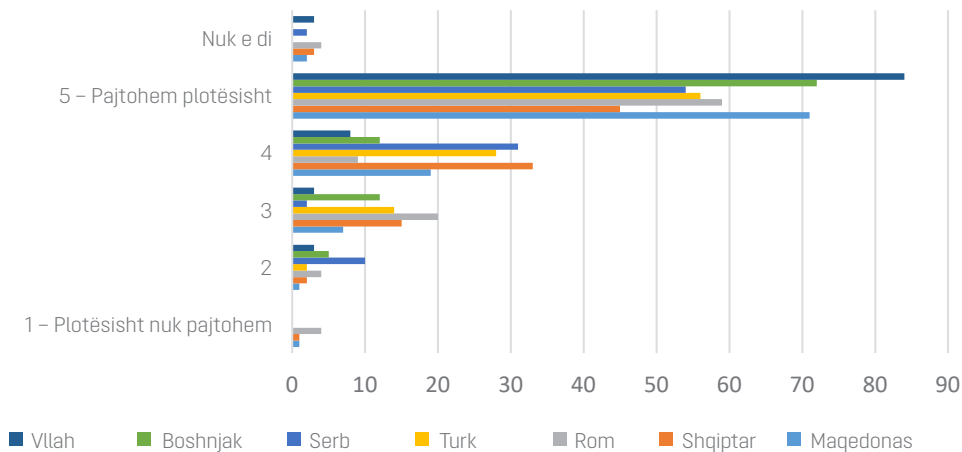
Një deputete deklaroi në një intervistë se mbështetja që gratë në përgjithësi marrin kur përfshihen në politikë është kryesisht çështje e vlerave dhe praktikave individuale të familjes, por megjithatë një model i caktuar mund të vërehet midis grave nga zonat

rurale, pavarësisht nga prejardhja etnike: *“Unë mendoj se është shumë individuale, por ekziston një stereotip i caktuar që komunitetet jo-shumicë mendohet të jenë më pak mbështetës në këtë drejtim. Në përvojën time ato [gratë nga komunitetet jo-shumicë] gjithmonë mbështeten, respektohen sepse bëjnë hapa përpara, kështu që unë nuk pajtohem me stereotipin.... Tani shohim se stereotipet e një mjedisi rural kundrejt një mjedisi urban mund të kenë dallime këtu, sepse sa më i vogël mjedisi aq është më i mbyllur, sepse ruhen rrënjët tradicionale. Megjithatë, mund të ketë një ndryshim në mbështetjen midis mjedisit rural dhe urban, duke pasur parasysh se mjedisi rural është më i mbyllur, ruhen rrënjët tradicionale. Kemi zona rurale me popullsi dominuese maqedonase, por pa ujë të pijshëm, ujë për larje, për të porsalindurin. Gratë që jetojnë në ato kushte nuk mendojnë se si të shkojnë në Shkup dhe të përfshihen në politikë... le të flasim se sa do të mbështeten këto gra nga familja për të hyrë në politikë, nuk do të mbështeten fare.”*

Në përputhje me këto konsiderata, një përfaqësuese shqiptare e qeverisë, theksoi se pavarësisht mbështetjes që gratë mund të marrin në rrugën e tyre të karrierës nga familja e tyre, shoqëria mund të jetë një pengesë serioze: *“Unë isha me fat që kisha mbështetjen e familjes sime dhe kurrë nuk u trajtova ndryshe nga vëllai im, por në momentin që dola nga shtëpia e dija se duhej të luftoja për vendin tim...”*

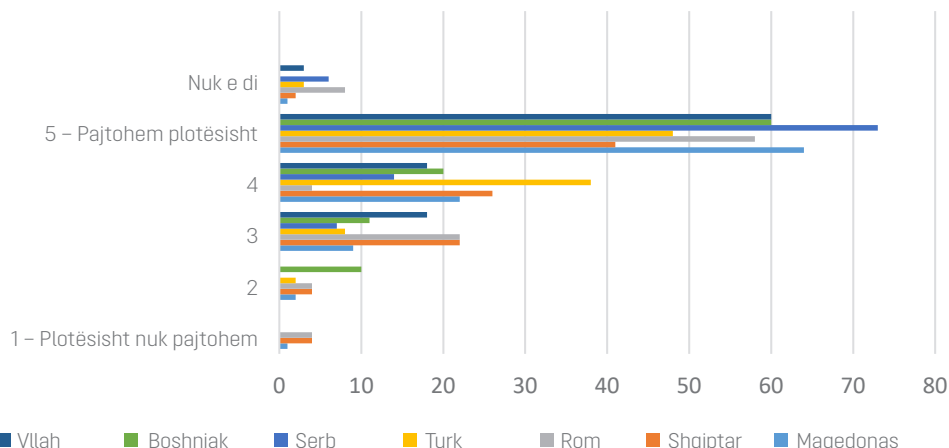
Gratë nga të gjitha prejardhjet etnike kanë besim se gratë mund të jenë politikanë të mira dhe duhet të inkurajohen që të dalin në zgjedhje

Grafiku 41: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë mund të jenë politikanë të mira dhe duhet të inkurajohen që të dalin në zgjedhje (%)

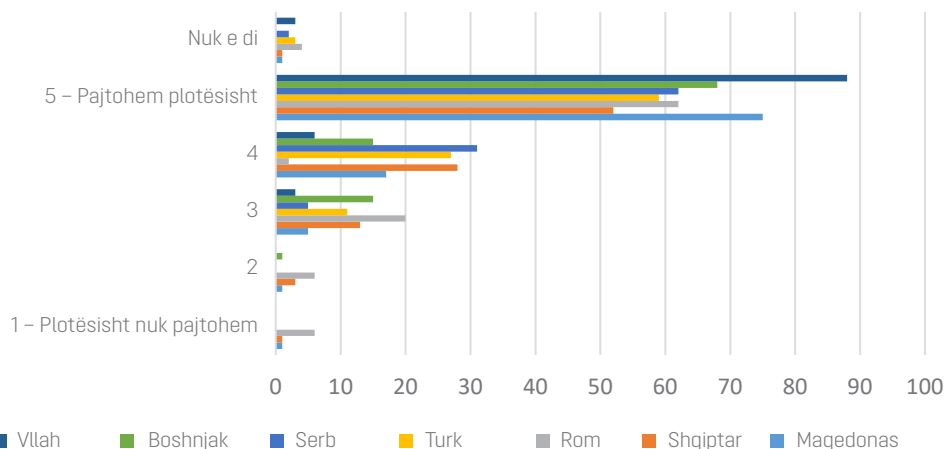
Vendimi për t'u përfshirë në politikë duhet të jetë përgjegjësi e vetme e grave.

Grafiku 42.: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë duhet të përfshihen në politikë, pavarësisht nga pikëpamjet e prindërve / partnerëve të tyre (%)

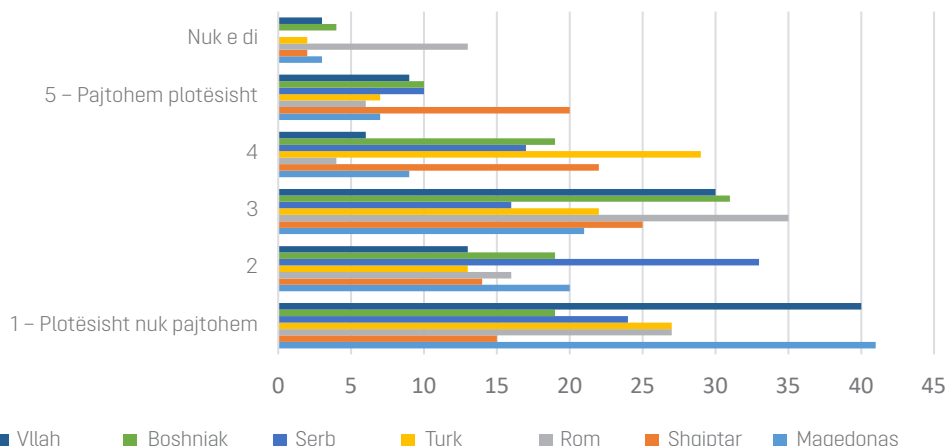
Gratë duhet të gëzojnë të drejta dhe mundësi të barabarta për t'u zgjedhur në postet politike si burrat.

Grafiku 43.: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë duhet të kenë të njëjtat shanse për t'u zgjedhur në postet politike si burrat (%)

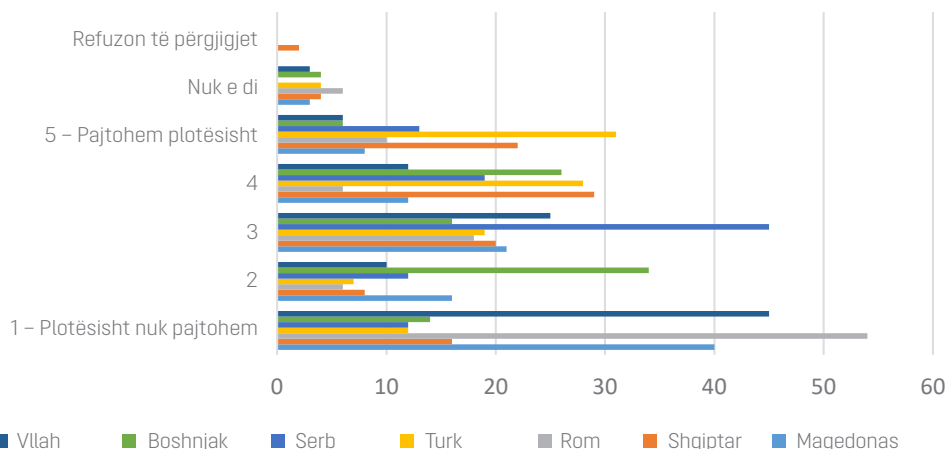
Shumica e grave nga të gjitha komunitetet, përveç shqiptareve, nuk besojnë se burrat janë udhëheqës më të mirë se gratë.

Grafiku 44: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Burrat janë udhëheqës më të mirë se gratë (%)

Komunitetet janë të ndara në perceptimin e tyre nëse gratë kanë frikë ose jo të ndërmarrin përgjegjësi të mëdha.

Grafiku 45: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë kanë frikë nga përgjegjësitë e mëdha (%)

Shumica e grave nga të gjitha komunitetet do të votonin për një kandidat që mbështet përmirësimin e pozitës së grave në shoqëri. Gratë turke (81%), serbe (78%) dhe vllahe

(78%) janë mbështetëset më të mëdha të kandidatëve të tillë, pasuar nga gratë rome (74%), boshnjake (74%) dhe maqedonase (71%). Sa i përket grave nga komuniteti shqiptar, megjithëse shumica e tyre do të votonin gjithashtu për një kandidat me një program të ndjeshëm gjinor, kjo përqindje është disi më e ulët në krahasim me pjesën tjetër të komuniteteve, 54% (Grafiku 46).

Për më tepër, gratë njëzëri deklaruan se gratë do të përfaqësojnë më mirë nevojat e grave. Mbi 70% e grave nga të gjitha komunitetet pajtohen ose pajtohen plotësisht me këtë deklaratë, përkatësisht 87% e grave boshnjake dhe vllahe, 83% e grave serbe, 82% e grave rome dhe maqedonase, 74% e grave turke dhe 72% e grave shqiptare (Grafiku 47).

I njëjti nivel i përgjigjes pozitive merret kur pyeten më konkretisht, nëse besojnë se gratë politike do të përfaqësojnë më mirë nevojat e grave nga komuniteti i tyre më mirë. Gjegjësisht, 88% e lartë e grave nga komuniteti turk pajtohen ose pajtohen plotësisht me këtë deklaratë, të lënë në hije nga 84% e grave vllahe, 83% e grave boshnjake, 81% e grave maqedonase, 80% e grave rome, 77% e grave shqiptare dhe 76% e grave serbe (Grafiku 48).

Shumica e grave gjithashtu pretendojnë se jeta politike në vend do të jetë më pak e korruptuar dhe më pak e dhunshme nëse gratë janë më të përfshira në të. Përkatësisht, 70% e grave shqiptare dhe boshnjake pajtohen ose pajtohen plotësisht që gratë do ta bëjnë jetën politike më pak të korruptuar, siç mendojnë 61% e grave maqedonase, 57% e grave turke, 53% e grave vllahe, 52% e grave serbe dhe 37% e grave rome (Grafiku 49). Një përgjigje e ngjashme u mor kur u pyetën për shkallën në të cilën pajtohen me deklaratën se gratë do ta bëjnë jetën politike më pak të dhunshme, me 77% të grave boshnjake dhe 75% të grave shqiptare që pajtohen ose pajtohen plotësisht, si dhe 69% të grave serbe dhe maqedonase, 65 të grave turke, 55% të grave vllahe dhe 37% të grave rome (Grafiku 50).

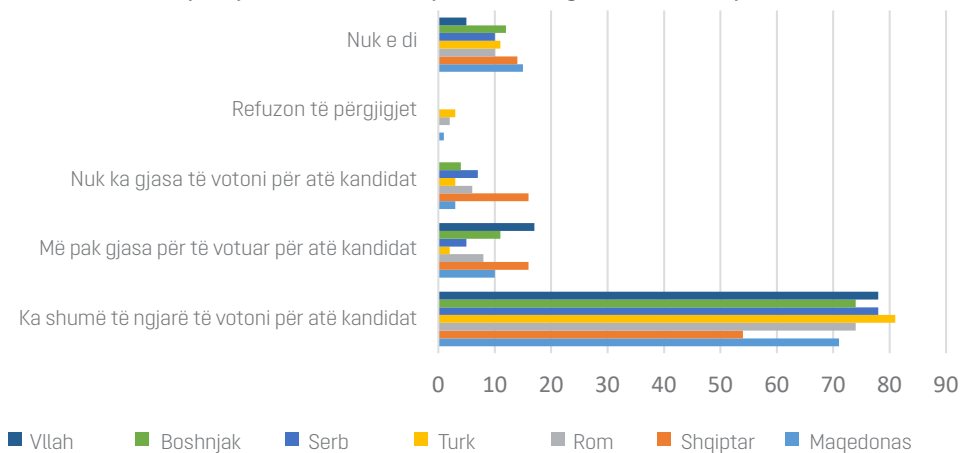
Gratë gjithashtu i perceptojnë gratë politike si më të përkushtuara ndaj gjendjes së mirëqenies sociale në vend. Më shumë se 60% e grave nga të gjitha komunitetet besojnë se gratë politike do të forcojnë politikat e mirëqenies sociale. Në përputhje me këtë, 77% e lartë e grave boshnjake pajtohen ose pajtohen plotësisht me këtë deklaratë, pasuar nga 73% e grave shqiptare, 70% e grave maqedonase, 64% e grave vllahe, 63% e grave rome dhe turke dhe 61% e grave serbe (Grafiku 51).

Në përputhje me këtë rezultat, një nga deputetet e intervistuar shpjegoi se kriteret për angazhimin e grave në politikë janë të ndryshme nga kriteret për burrat, gjë që është një pengesë shtesë për gratë që ndjekin karrierën politike. Ajo deklaroi: *“Ju do të vlerësoheni, si një grua, për gjithçka... Do të kritikoheni për gjithçka që një burrë nuk do të kritikohet. Burrat kritikohen vetëm në një rast të sjelljes së keqe financiare, gratë nga ana tjetër – për gjithçka. Kemi një politikan në Ballkan, Edi Rama, marka tregtare e të cilit janë çorapet shumëngjyrëshe dhe pantallonat e shkurtra dhe kjo shihet me simpati, se ai është*

unik, se ai është ndryshe, që nuk mund të përsëritet dhe se është karizma e tij. Imagjinoni nëse e bëj këtë...doni të numëroni minutat derisa të fillojnë të flitet për çorapet e mia të modeluara për Krishtlindjet e Vitit të Ri?”.

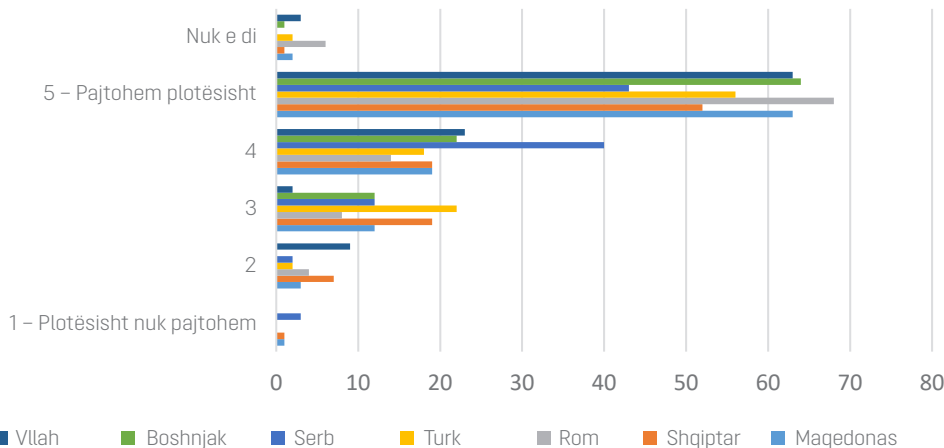
Shumica e grave në të gjitha komunitetet do të votojnë për kandidatët që përfshijnë mbështetje për përmirësimin e pozitës së grave në shoqëri në programet e tyre.

Grafiku 46.: A do të votonit për një kandidat që në programin e tij/saj përfshin aktivitete për përmirësimin e pozitës së grave në shoqëri? (%)

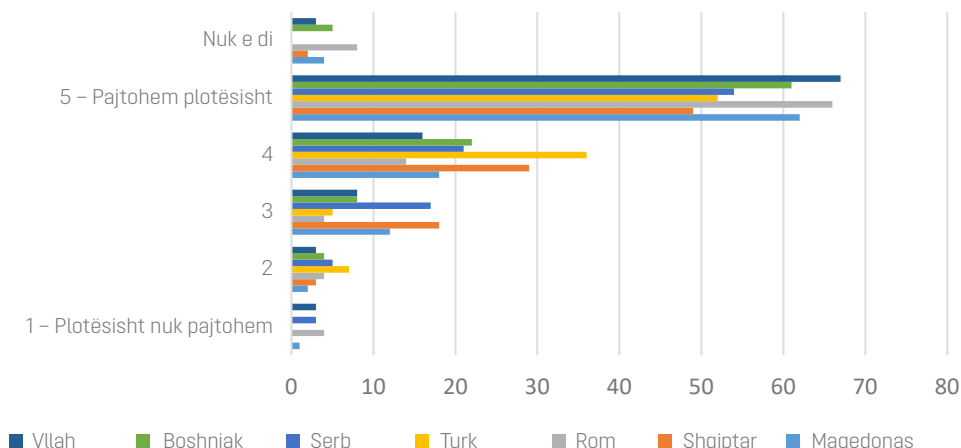
Gratë njëzëri bien dakord se nevojat e tyre do të përfaqësohen më mirë nga politikanet femra.

Grafiku 47.: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë do të përfaqësojnë më mirë nevojat e grave (%)

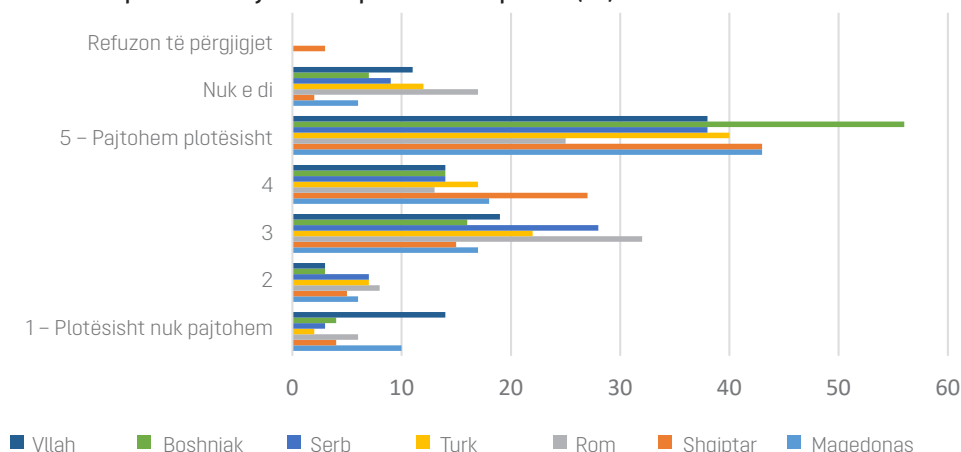
Gratë besojnë se gratë politike do të përfaqësojnë më mirë nevojat e grave nga komunitetet e tyre.

Grafiku 48.: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë do të përfaqësojnë më mirë nevojat e grave nga komuniteti i tyre më mirë

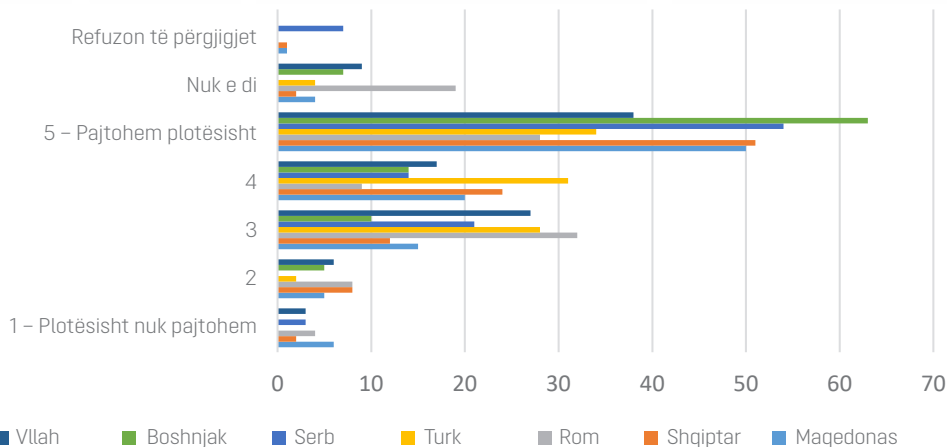
Gratë besojnë se gratë politike do ta bëjnë jetën politike të jetë më pak e korruptuar.

Grafiku 49.: Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë do ta bëjnë jetën politike të jetë më pak e korruptuar (%)

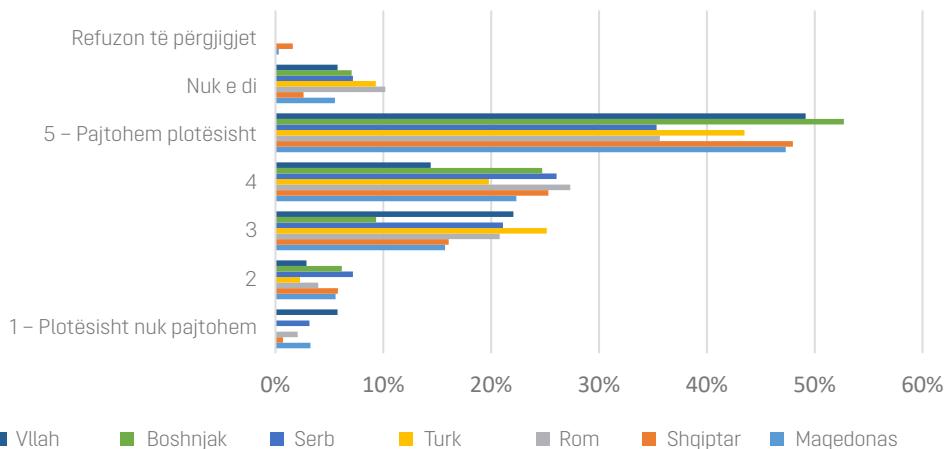
Gratë besojnë se gratë politike do ta bëjnë jetën politike më pak të dhunshme.

Grafiku 50. Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë do ta bëjnë jetën politike më pak të dhunshme (%)

Gratë politike do të forcojnë mirëqenien sociale në vend.

Grafiku 51. Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë do të forcojnë politikën e mirëqenies sociale (%)

Të anketuarit u pyetën gjithashtu nëse besojnë se gratë nuk do të jenë aq me ndikim sa burrat dhe nuk do të jenë në gjendje të zbatojnë politikën për të cilat avokojnë në të

njëjtin nivel me burrat. Rezultatet tregojnë se shumica e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet, nuk pajtohen me këtë deklaratë. Gjegjesisht, gjysma e grave rome (55%), serbe (53%) dhe maqedonase (51%), deri diku nuk pajtohen me këtë deklaratë, si dhe 42% e grave boshnjake dhe 35% e grave vllahe. Nga ana tjetër, 51% e grave shqiptare pajtohen ose pajtohen plotësisht se gratë nuk do të jenë aq me ndikim sa burrat dhe nuk do të jenë në gjendje të zbatojnë politikat e tyre, ndërsa 20% besojnë të kundërtën. Përqindja e grave turke që pajtohen me deklaratën, është e barabartë me përqindjen që nuk pajtohen, përkatësisht 29% dhe 30% (Grafiku 52).

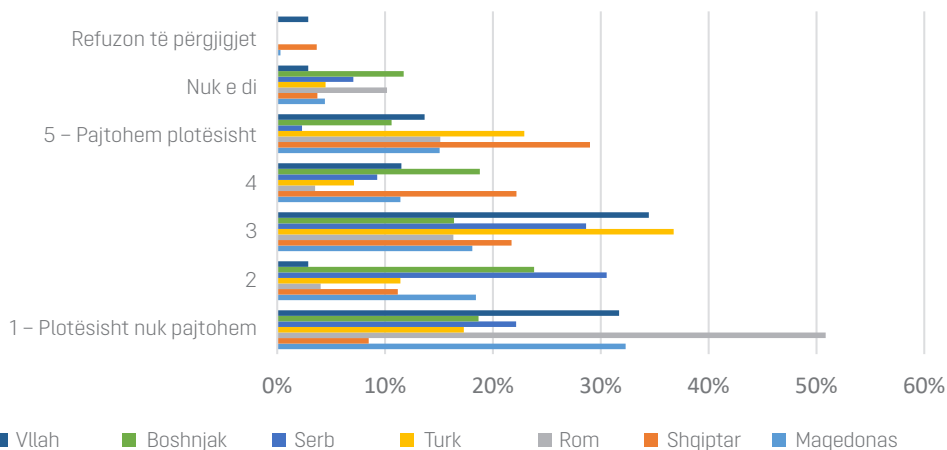
Vetëm një shumicë e grave rome (47%) dhe maqedonase (37%) nuk pajtohen me deklaratën se burrat në politikë vendosin në emër të grave në politikë, nëse shumica e grave nga komunitetet e tjera prirën të pajtohen në një farë mase. Dy të tretat e grave vllahe (65%), rreth gjysma e grave turke (55%), shqiptare (54%), serbe (49%) dhe boshnjake (43%) perceptojnë se politikanët burra vendosin për koleget e tyre femra (Grafiku 53).

Sidoqoftë, gratë janë të ndara kur bëhet fjalë për perceptimin rreth ndikimit aktual të grave në politikë. Në mesin e komuniteteve shqiptare (42%), maqedonase (37%) dhe serbe (31%), një përqindje më e lartë e grave besojnë se gratë në politikë janë disi me ndikim në krahasim me ato që besojnë se nuk janë (23%, 20% dhe 11% në mënyrë përkatëse). Në të kundërt, perceptimi është i kundërt në komunitetet e tjera, me 42% të grave rome, 34% të grave vllahe, 30% të grave turke dhe 28% të grave boshnjake besojnë se gratë në politikë kanë ndikim të ulët ose aspak ndikim, ndërsa përqindja e grave nga komunitetet e tyre që besojnë të kundërtën është më e ulët (15% e grave rome, 21% e grave vllahe, 19% e grave turke, 18% e grave boshnjake). Megjithatë, një pjesë e konsiderueshme e grave mbeten të pavendosura për këtë çështje (vlerësim 3 – as me ndikim dhe as pa ndikim) – 59% e grave serbe, 54% e grave boshnjake, 45% e grave vllahe, 42% e grave turke, 39% e grave maqedonase, 37% rome dhe 28% e grave shqiptare (Grafiku 54).

Duke reflektuar këtë perceptim, një deputete ndau një përvojë mbi një pengesë specifike që gratë hasin kur përpiqen të iniciojnë ndryshimin dhe të ushtrojnë mandatin e tyre: *“Tradicionalisht, në politikën maqedonase, ne kemi një shprehje që të gjithë e dimë, që është” Mos bëj dallgë”, që do të thotë të mbash ujën të qetë, pavarësisht nëse uji është plot me gjak me gjemba. Kjo vlen edhe për burrat, por tradicionalisht mendoj se është më e drejtuar ndaj grave. Sepse u vjen natyrshëm për shkak të kulturës, lypni dhe mos insistoni.”*

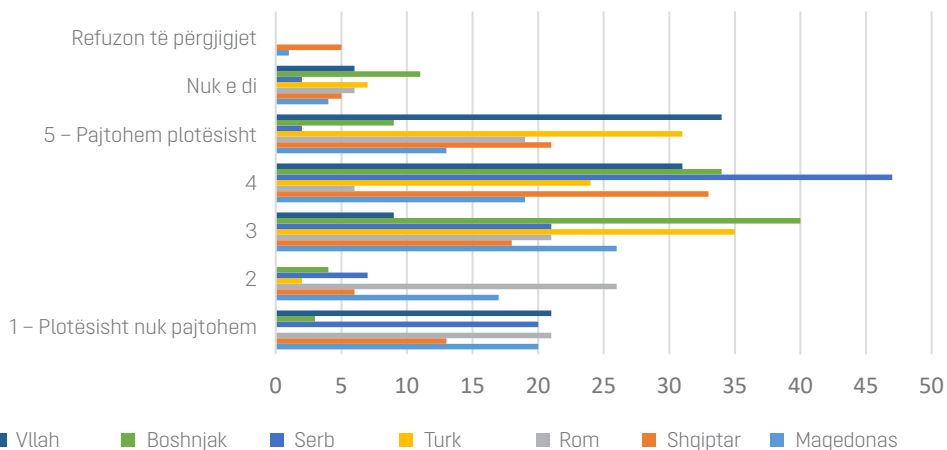
Shumica e grave nuk besojnë se gratë politike nuk mund të jenë aq me ndikim sa burrat në zbatimin e politikave të tyre. Gratë shqiptare janë një përjashtim, me shumicën që besojnë të kundërtën. Gratë turke janë të ndara për këtë çështje.

Grafiku 52. Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Gratë nuk do të jenë aq me ndikim sa burrat dhe nuk do të jenë në gjendje të zbatojnë politikat e tyre (%)

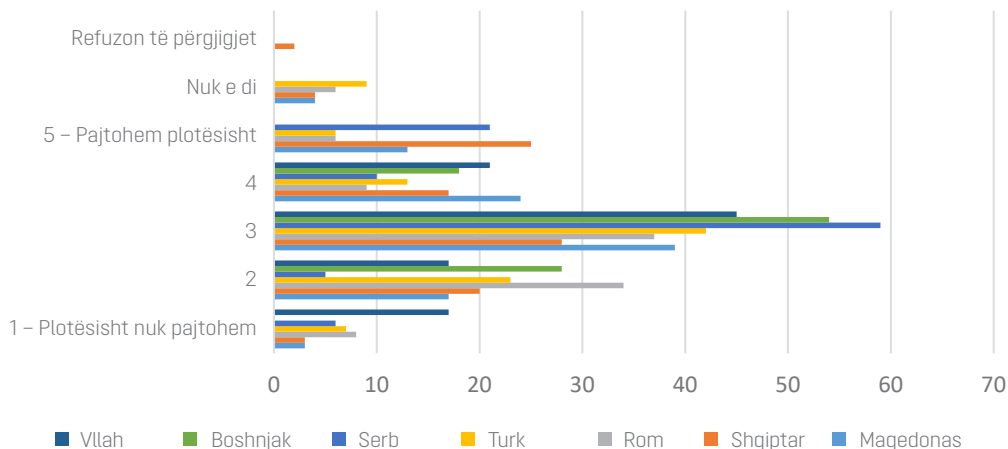
Shumica e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet besojnë se burrat në politikë vendosin në emër të grave në politikë. Shumica e grave rome dhe maqedonase besojnë të kundërtën.

Grafiku 53. Në shkallën 1 – nuk pajtohem plotësisht deri në 5 – pajtohem plotësisht, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Burrat në politikë vendosin në emër të grave në politikë (%)

Shumica e grave janë të pavendosura se sa me ndikim janë gratë në politikë. Përqindja e grave nga komunitete të ndryshme që kanë mendime specifike për këtë çështje tregon ndarje.

Grafiku 54: Në shkallën 1 – pa ndikim deri në 5 – shumë me ndikim, ju lutemi vlerësoni fjalinë e mëposhtme: Sa me ndikim mendoni se janë gratë në politikë? (%)

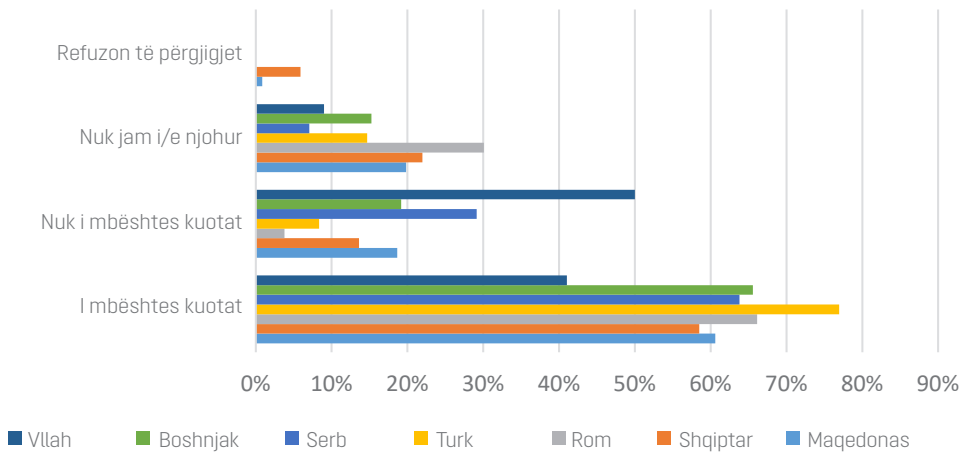
Më shumë se gjysma e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet mbështesin kuotat e detyrueshme për përfaqësimin e grave në listën e kandidatëve të partive politike. Prandaj, 77% e grave turke janë në favor të kuotave, siç janë 66% e grave rome dhe boshnjake, 64% e grave serbe, 61% e grave maqedonase dhe 59% e grave shqiptare. Gratë nga komuniteti vllah janë një përjashtim, me gjysmën e tyre (50%) kundër dhe 41% pro kuotave. Për më tepër, 29% e grave serbe janë gjithashtu kundër kuotave, siç janë 19% e boshnjakeve dhe maqedonaseve, 14% e shqiptareve, 8% e turkeve dhe 4% e grave rome. Megjithatë, një përqindje e konsiderueshme e të anketuarve deklaruan se nuk janë të njohur me kuotat, përkatësisht 30% e romëve, 22% e shqiptarëve, 20% e maqedonasve, 15% nga turqit dhe boshnjakët, 9% nga gartë vllahë dhe 7% nga gratë serbe (Grafiku 55).

Grave që nuk mbështesin kuotat u kërkua më tej të shpjegojnë qëndrimin e tyre, dhe pothuajse gjysma e tyre (47%), thanë se gjinia nuk duhet të jetë kriter që dikush të jetë në listën e kandidatëve. Për më tepër, 18% besojnë se nuk ka nevojë për kuota pasi gratë tashmë kanë të drejta të barabarta politike si burrat, 14% deklaruan se është e drejta e partisë politike të organizojë listën e tyre të kandidatëve dhe 6% thanë se gratë politike janë gjithsesi nën kontrollin e kolegëve të tyre meshkuj. Vetëm 3% besojnë se është normale që gratë të jenë më pak të përfaqësuara në politikë sesa burrat (Grafiku 56).

Opinionet e politikaneve të intervistuar ndryshojnë për sa i përket perceptimit të tyre për dobinë dhe përdorimin e kuotave, dhe nëse mund të ketë një mënyrë alternative për të mbajtur dhe rritur numrin e grave në politikë. Një deputete tha: *“Nëse ka gra shtesë në tryezë, shtoni karrige, pse të përdorni kuota? Në një grup burrash udhëheqës, nëse dy gra lejohen të ulen, menjëherë shtrohet një pyetje – Si arritën atje? dhe kënga “E kujt je ti?” luan në prapavijë...Kuota më shqetëson, jo se nuk më shqetëson, por gjithashtu më frikëson se në momentin që hiqen kuotat, nuk do të ketë asnjë grua në skenën politike. Prandaj, pyetja është nëse gratë nuk do të kërkojnë pozicion politik atëherë ose thjesht nuk do të lejohen, ose një kombinim i të dyjave.”* Nga ana tjetër, kolegja e saj në Kuvend theksoi mbështetjen e saj për kuotën dhe avokon për rritjen e saj: *“Të punojmë në rritjen e kuotës nga 40 në 50 përqind, edhe për më shumë gra në pushtetin ekzekutiv.”*

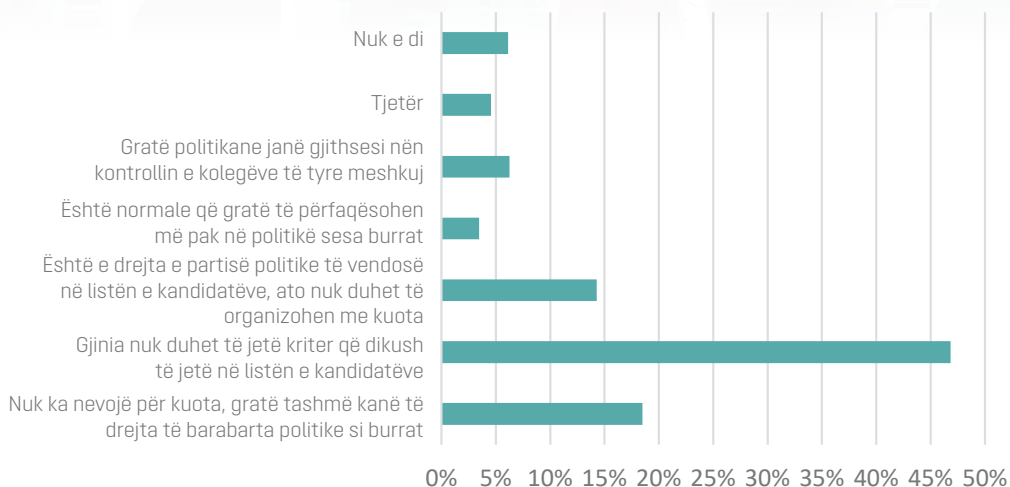
Shumica e grave nga pothuajse të gjitha komunitetet mbështesin kuotat për përfaqësimin e grave në listën e kandidatëve të partive politike.

Grafiku 55. A i mbështesni kuotat e detyrueshme për përfaqësimin e grave në listën e kandidatëve të partive politike? (%)

Gjysma e grave që janë kundër kuotave deklaruan se gjinia nuk duhet të jetë kriter që dikush të jetë në listën e kandidatëve.

Grafiku 56. Nëse nuk i mbështetni kuotat, pse jo? (%)

Gratë u pyetën nëse ishin të njohura me punën e grave këshilltare brenda Këshillit të tyre komunal dhe 84% e lartë e grave rome, 78% e grave vllahe dhe 77% e grave turke, si dhe 70% e grave turke, 69% e grave maqedonase, 58% e grave shqiptare dhe 53% e grave boshnjake u përgjigjën negativisht. Vetëm rreth një e treta e grave boshnjake (36%), shqiptare (27%) dhe maqedonase (27%), deklaruan se ishin të njohura, dhe sa i përket komuniteteve të tjera, kjo përqindje ndryshonte midis 11% të grave rome dhe 18% të grave serbe (Grafiku 57).

Një përqindje e lartë e grave gjithashtu nuk janë të njohura me gratë deputete në Kuvend. Ky është rasti me dy të tretat ose më shumë të grave nga çdo komunitet, duke filluar me 60% të grave nga komuniteti shqiptar, 67% nga komuniteti boshnjak, 69% nga komuniteti maqedonas, 74% e grave nga komuniteti serb, 75% e grave nga komuniteti vllah dhe 91% e grave nga komuniteti rom. Më pak se një e treta e grave maqedonase (27%) thanë se ishin të njohura me gratë deputete, si dhe 21% e grave nga komuniteti shqiptar, 19% e grave nga komunitetet serbe dhe vllahe, 18% e grave nga komuniteti boshnjak, 11% nga komuniteti turk dhe 9% e grave nga komuniteti rom (Grafiku 58).

Të anketuarave iu kërkua të emëronin një udhëheqës politik në vend, stilin e udhëheqjes së të cilit ato e shohin pozitivisht. Megjithëse shumica dërrmuese e grave nga të gjitha komunitetet deklaruan se nuk ka asnjë ose që ato nuk e dinë, ende në mesin e grave që u përgjigjën nga pothuajse të gjitha komunitetet, mbizotëruan emrat e udhëheqësve politikë meshkuj. Udhëheqësit meshkuj u emëruan nga një e treta e grave serbe (35%) dhe rome (32%), ndërsa udhëheqësit politikë femra u emëruan përkatësisht nga 9%

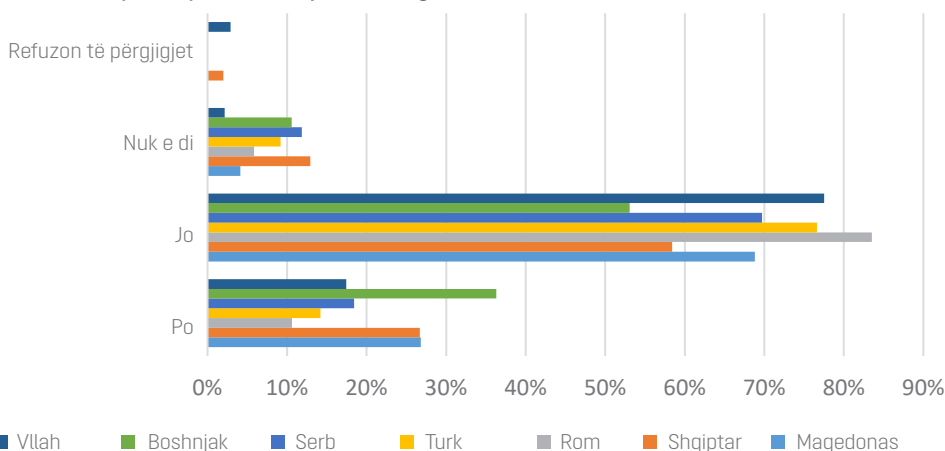
dhe 2% e të dy komuniteteve. Rasti është gjithashtu i ngjashëm brenda komuniteteve vllahe dhe maqedonase, ku 30% e grave vllahe deklaruan një emër mashkull dhe 13% një emër femre, dhe 20% e grave maqedonase deklaruan një emër mashkull dhe 12% një emër femre. Diferenca është më pak e dukshme në komunitetin shqiptar, ku 11% emëruan një politikan mashkull dhe 6% një femër, dhe përqindjet janë të niveluara brenda komunitetit turk (7% - mashkull, 6% - femër) dhe komunitetit boshnjak (15% - mashkull, 16% - femër, Grafiku 59).

Hulumtimet më tej tregojnë se gratë politikane, anëtare të komuniteteve jo-shumicë, rrallë, nëse ndonjëherë, dëgjohen nga publiku. Gjegjësisht, në mesin e pesë nga shtatë komunitete, më shumë se 83% e grave deklaruan se nuk kishin dëgjuar apo lexuar një fjalim të një gruaje nga një komunitet pakicë në politikë. Ky është rasti me 92% të grave turke, 88% të maqedonaseve, 87% të grave rome, 86% të grave serbe dhe 83% të grave vllahe. Megjithatë e konsiderueshme, kjo përqindje është ende më e ulët midis boshnjakeve (75%) dhe grave shqiptare (62%, Grafiku 60).

Një deputete e një komuniteti më të vogël pranoi se gratë politikane janë më pak të dukshme në publik dhe ajo e identifikoi këtë çështje si pasojë e drejtpërdrejtë e burimeve frikësuese që gratë kanë në dispozicion për qëllime promovuese: *“Në realitet, gratë janë më pak të pranishme se burrat në media, më pak të promovuara dhe një nga arsytet pas gjithë kësaj është shpërndarja e burimeve.”*

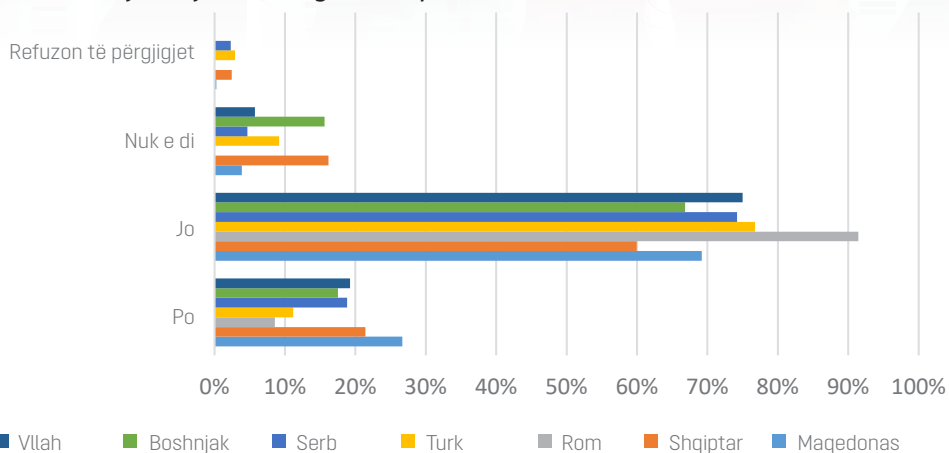
Gratë në komunitete të ndryshme janë kryesisht të panjohura me punën e grave këshilltare në Këshillat e tyre komunale.

Grafiku 57. A jeni njohur me punën e grave këshilltare në Këshillin e komunës suaj?

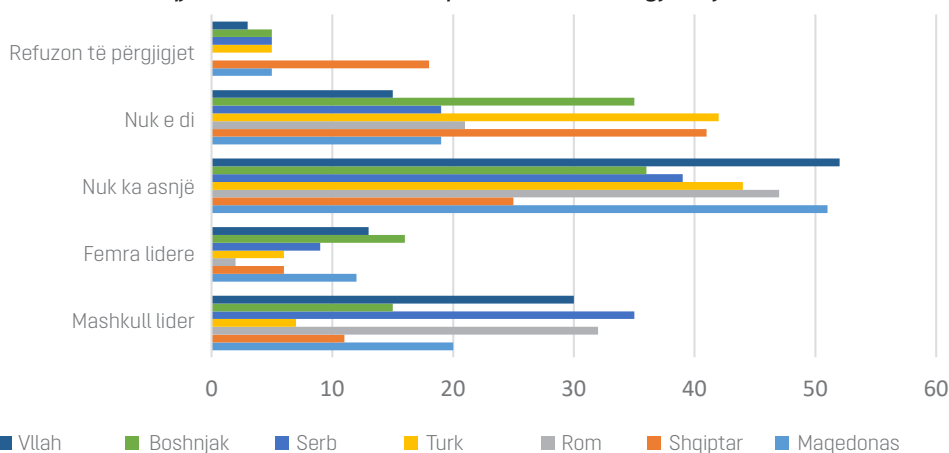
Gratë nga të gjitha komunitetet në përgjithësi janë të panjohura me gratë deputete.

Grafiku 58. A jeni njohur me gratë deputete? (%)

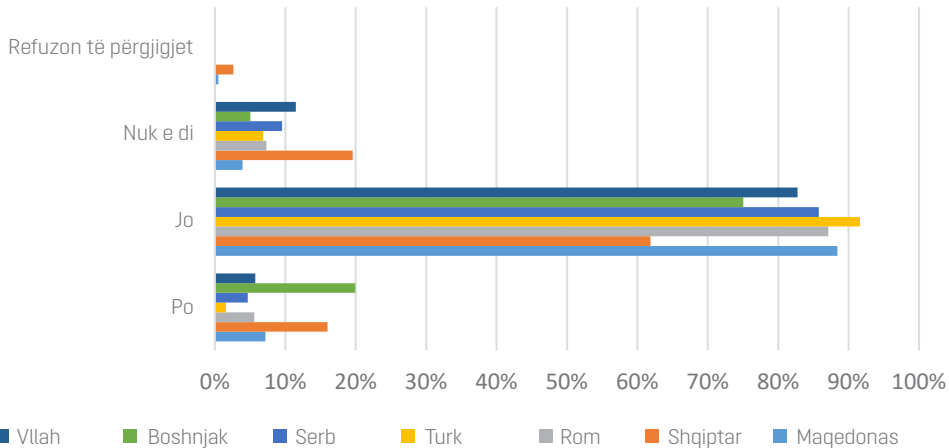
Gratë e kryesisht të gjitha komuniteteve fillimisht e njohin udhëheqësin mashkull si shembull pozitiv për stilin e udhëheqjes.

Grafiku 59. Emëroni një udhëheqës politik në Maqedoninë e Veriut, stilin e udhëheqjes së të cilit e shihni pozitivisht (% , zgjedhje të shumëfishta)

Gratë nuk janë të ekspozuara ndaj fjalimeve të politikanëve që vijnë nga gra anëtare të një komuniteti jo-shumicë.

Grafiku 60. Në 7 ditët e fundit, a keni dëgjuar (ose lexuar) një fjalim të një gruaje nga komuniteti jo-shumicë në politikë? (Në TV, personalisht, në internet, gazetë... %)

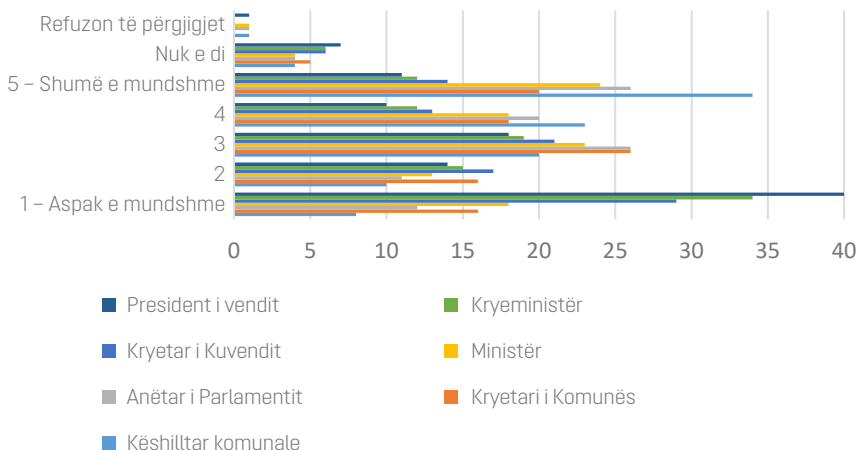
Gratë janë gjithashtu skeptike në lidhje me propabilitet që gratë nga komunitetet jo-shumicë do të mbajnë poste të larta politike në të ardhmen e afërt. Të pyetura në shkallën nga 1 -nuk ka mundësi aspak, në 5 – ka shumë mundësi, për të shënuar gjasat që gratë nga komunitetet jo-shumicë të mbajnë një pozitë të caktuar të lartë politike, më shumë se gjysma e grave (54%) besojnë se nuk ka mundësi që një grua nga një komunitet jo-shumicë të bëhet Presidente e vendit, 40% e të cilave ndihen shumë të sigurta se kjo nuk do të ndodhë aspak. Nga ana tjetër, 21% mendojnë të kundërtën, përkatësisht se ka mundësi ose ka shumë mundësi që ky pozicion të mbahet nga një grua nga një komunitet pakicë. Këto rezultate janë në një farë mase të ngjashme kur bëhet fjalë për pozicionet politike të Kryeministrit dhe Kryetarit të Kuvendit, ku 49% e grave nuk besojnë se një grua nga një komunitet pakicë do të bëhet Kryeministre (34% e të cilave deklaruan se ky rast nuk ka të mundësi të ndodhë aspak) dhe 46% kanë të njëjtin mendim për pozicionin e Kryetarit të Kuvendit (29% e të cilave u përgjigjën me 1 – nuk ka mundësi aspak). Në kundërshtim me këtë gjendje, 24% e grave besojnë se është e mundur që një grua nga komuniteti jo-shumicë të bëhet Kryeministre dhe 27% besojnë të njëjtën gjë për Kryetaren e Kuvendit (Grafiku 61).

Përqindjet janë më optimiste në rastin e pozicioneve politike Ministër, Anëtar i Parlamentit (Deputet), Kryetar i Komunës dhe Këshilltar Komunal. Pothuajse gjysma e të anketuarve (46%) deklaruan se është e mundur ose shumë e mundur që një grua nga një komunitet jo-shumicë të mbajë një pozicion deputet, 42% besojnë të njëjtën gjë për pozicionin politik Ministër në Qeverinë e vendit dhe 38% për pozicionin Kryetar

i komunës. Përqindja e grave që nuk pajtohen është 23% për pozicionin e deputetit, 31% për pozicionin e ministrit dhe 32% për kryetarin e komunës. Gratë kanë më shumë besim kur bëhet fjalë për një pozicion politik Anëtare e këshillit komunal, ku pothuajse dy të tretat (57%) u përgjigjën se ka mundësi ose ka shumë mundësi që një grua nga një komunitet pakicë të zgjidhet si Këshilltare komunale, ndërsa vetëm 18% besojnë të kundërtën (Grafiku 61).

Ndërsa pozicioni politik fiton më shumë pushtet politik, gratë janë gjithnjë e më pak të sigurta se një grua nga një komunitet pakicë do të zgjidhet ndonjëherë si ushtruese e këtij funksioni.

Grafiku 61. Sa është probabiliteti që gratë nga komunitetet jo-shumicë do të mbanjnë një nga pozicionet udhëheqëse të mëposhtme: (%)

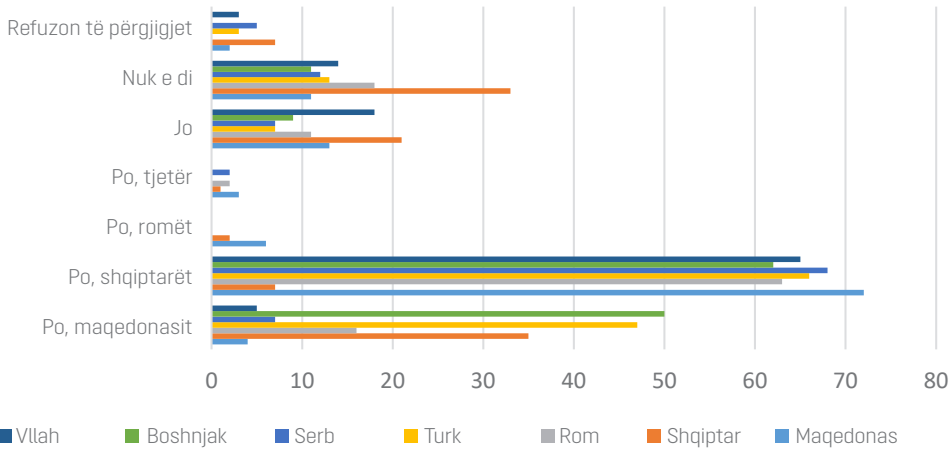
Më shumë se dy të tretat e grave nga të gjitha komunitetet, përveç shqiptareve, besojnë se komuniteti shqiptar është i mbi-përfaqësuar në jetën politike dhe publike në vend. Ky perceptim ndahet nga 72% e grave maqedonase, 68% e grave serbe, 66% e grave turke, 65% e grave vllahe, 63% e grave rome dhe nga 7% e grave shqiptare. Komuniteti maqedonas ndjek në këtë drejtim, i identifikuar nga 50% e grave boshnjake, 47% e grave turke, 35% e grave shqiptare, 16% e grave rome, 7% e grave serbe, 5% e grave vllahe dhe 4% e grave maqedonase (Grafiku 62).

Politikania e intervistuar u pajtua se përfaqësimi politik i çdo komuniteti dhe çdo grupi në rrezik të përjashtimit social është kyç për zhvillimin demokratik të vendit. Një deputete në këtë drejtim deklaroi: *“Nëse nuk do të isha pjesë e kësaj përbërjeje parlamentare, problemet e komunitetit tim mund të zvarriteshin ende për një kohë të pacaktuar. Është pozitive të kesh gjithmonë një përfaqësues nga një komunitet specifik, i cili i nje problemet dhe mund të ofrojë një zgjidhje sistematike. Është një qasje më efektive dhe mbart më*

shumë peshë. Prandaj, unë, si një grua përfaqësuese e atij komuniteti, jam e prekur nga problemet dhe i njoh ato, kam punuar për atë problem, dhe mbasi jam këtu mund t'i bind më lehtë kolegët e mi që ta zgjidhin çështjen.”

Gratë në komunitete të ndryshme, përveç shqiptareve, e perceptojnë komunitetin shqiptar si të mbi-përfaqësuar në jetën politike dhe publike në vend. Komuniteti maqedonas vijon në këtë drejtim.

Grafiku 62.: A besoni se komunitete të caktuara janë të mbi-përfaqësuar në jetën politike dhe publike në vend? (%)

Gratë gjithashtu u pyetën, në shkallën nga 1 – jo si të gjitha në 5 – absolutisht po, të vlerësojnë tre deklaratat stereotipike për pozitën e grave në jetën politike bazuar në gjykimin dhe bindjen e tyre personale. Prandaj, kur u pyetën nëse gruaja duhet të jetë pasive dhe e qetë në jetën politike të vendit/komunitetit, më shumë se gjysma e grave nga të gjitha komunitetet nuk pajtohen. Megjithatë, numrat ndryshojnë midis komuniteteve të ndryshme, ku niveli më i lartë i mospajtimit të qartë me këtë deklaratë (notë 1), është shënuar në mesin e grave maqedonase (notë 1 - 62%; notë 1 ose notë 2 - 80%), rome (notë 1 - 61%, notë 1 ose notë 2 - 67%), dhe vllahe (notë 1 - 60%, notë 1 ose notë 2 - 70%). Në përgjithësi, përqindja e grave që nuk pajtohen plotësisht (notë 1 ose notë 2) me deklaratën është midis 52% midis grave shqiptare, 60% gratë boshnjake, 64% turke, 67% rome, 70% vllahe dhe 80% midis grave maqedonase (Grafiku 63).

Nga ana tjetër, në krahasim, përqindja e grave në komunitete të ndryshme që nuk mendojnë se gratë duhet të ndjekin burrat në jetën politike të vendit/komunitetit është dukshëm më e ulët. Gjegjësisht, më shumë se gjysma e grave nga komuniteti serb (69%), komuniteti maqedonas (64%) dhe boshnjak (55%) nuk pajtohen që gratë duhet t'i ndjekin burrat në jetën politike, dhe 7% gra serbe, 15% maqedonase dhe 25% boshnjake pajtohen. Gratë shqiptare dhe turke, janë të ndara në mënyrë të barabartë në

këtë drejtim, përkatësisht 36% e grave shqiptare nuk pajtohen ndërsa 35% pajtohen, dhe 35% e grave turke nuk pajtohen dhe 36% pajtohen. Referuar pjesës tjetër të komuniteteve, 33% e vllahëve dhe 25% e grave rome nuk janë dakord, dhe 25% e grave vllahe dhe 19% e komunitetit rom pajtohen me deklaratën (Grafiku 64).

Gratë gjithashtu janë të ndara në perceptimin e tyre nëse grave u mësohet ose jo se administrata dhe udhëheqja politike nuk është puna e tyre. Nga këtu, përqindja e grave që nuk pajtohen me deklaratën është më e lartë se përqindja e grave që mendojnë të kundërtën midis grave rome (66% nuk pajtohen vs 11% pajtohen), maqedonase (58% nuk pajtohen vs 19% pajtohen), shqiptare (39% nuk pajtohen vs 30%) dhe turke (34% nuk pajtohen vs 29% pajtohen). Rasti është i ndryshëm me komunitetet e tjera, ku përqindja e grave që pajtohen se grave u mësohet se administrata dhe udhëheqja politike nuk është puna e tyre është më e lartë se gratë që nuk pajtohen. Gjegjesisht 46% e grave serbe pajtohen dhe 38% nuk pajtohen, 39% e grave vllahe pajtohen dhe 34% nuk pajtohen, dhe 28% e grave boshnjake pajtohen dhe 22% nuk pajtohen (Grafiku 65).

Lidhur me mënyrën se si shoqëria, dhe komunitetet e ndryshme në përgjithësi, e shohin rolin e gruas në politikë, të gjithë bashkëbiseduesit pajtohen që baza shpesh vendoset në fazat e hershme të fëmijërisë. Një deputete, anëtare e komunitetit më të vogël, deklaroi se këto dallime vendosen pikërisht në momentin e lindjes së fëmijës, shumë kohë para se veçoritë biologjike madje të mund të konsiderohen si një faktor: *“Do të pranoni retorikë të ndryshme kur njerëzit ju urojnë për lindjen e një djali vs një vajze. Ti ke një djalë! Oooo, ke vajzë? Toni i zërit është krejtësisht i ndryshëm. Kur djali rrëzohet, i themi të mos qajë, ti je djalë, ti je burrë. Kur një vajzë rrëzohet, auu, ra princesha e babit dhe e mamit, a u lëndove? Djemtë pritet të jenë të këqij, edhe kur nuk kanë ende testosteron si faktor biologjik. Por nëse një vajzë nëse sillet kështu, e dërgojmë në klinikën e fëmijëve të marrë një diagnozë, çfarë lloj gruaje do të rritet.”* Kolegia e saj nga parlamenti, më tej specifikon se situata është më alarmante në komunitetet rurale dhe të izoluara shoqërore: *“Në komunitetet rurale dhe të izoluara, mbështetja është më e madhe për fëmijët meshkuj sesa për fëmijët femra... kur them se fëmijët meritojnë mbështetje të barabartë dua të them arsimin, kemi pasur një problem në komunitetin tim, fëmijët meshkuj janë të regjistruar në shkollë, fëmijët femra nuk janë. Kur u ndryshua ligji në lidhje me arsimin e detyrueshëm fillor dhe të mesëm, numrat filluan të barazoheshin, por familjet gjithashtu duhet të ofrojnë mbështetje të barabartë për fëmijët e tyre.”*

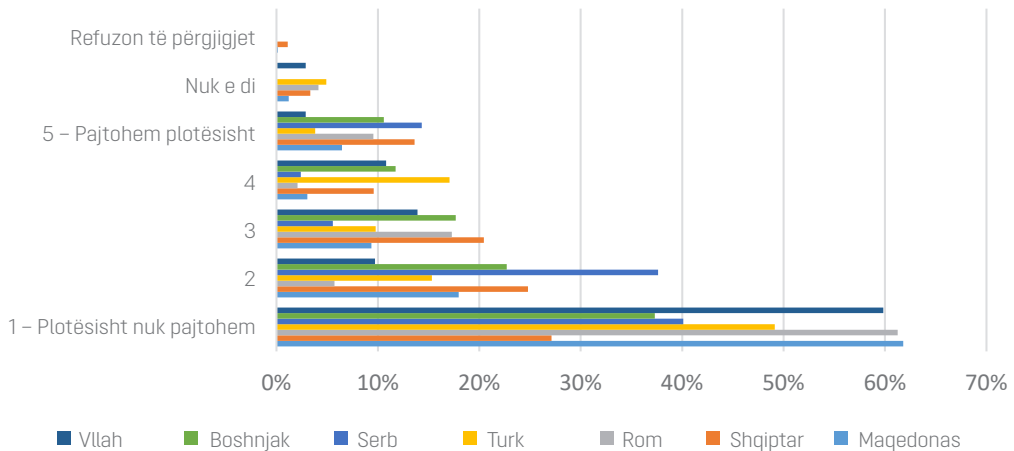
Duke kujtuar përvojën e saj personale, një deputete shqiptare deklaroi se ishte nën perceptimin e gabuar gjatë zhvillimit të karrierës së saj, se gratë nuk mund të kenë një karrierë të suksesshme dhe njëkohësisht të përmbushin rolin e tyre si nënë dhe bashkëshorte, një përshtypje e cila, sipas saj, është shpërqendruese, por për fat të keq ende e pranishme: *“Ndërsa isha studente, mendova se qielli ishte kufiri. Në momentin që u martova, gjërat ndryshuan. Pritshmëritë e shoqërisë ishin që unë të isha gruaja, nëna, nusja më e mirë... Nuk jam e trishtuar që kaloj kohë në edukimin e fëmijëve të mi, por humba shumë*

vite duke menduar se qëllimet e mia personale nuk shkojnë paralelisht me jetën familjare... Ne rrisim vajzat tona për t'i bërë ato gati për jetën martesore.”

Në përputhje me këtë dialog, një përfaqësuese e qeverisë, shqiptare theksoi më tej rolin e sistemit arsimor në përcaktimin e rrugës së ndryshme të karrierës për vajzat, duke i shtyrë ato drejt profesionit të edukimit dhe kujdesit: “Mësuesit, madje edhe gratë mësuese, i këshillojnë vajzat të bëhen mësuese, pasi është profesioni më i mirë që do të na lejonte si gra të kujdeseshim për familjen dhe fëmijët.”

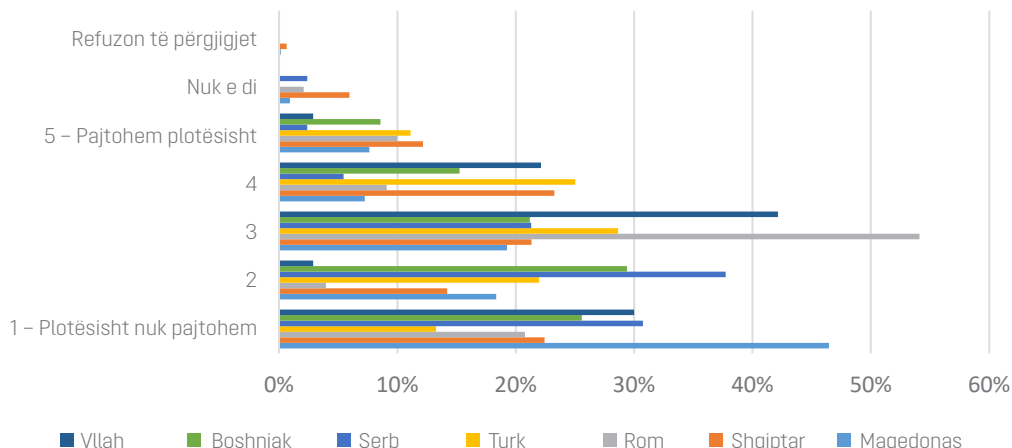
Shumica e grave nga të gjitha komunitetet nuk pajtohen që gratë duhet të jenë pasive dhe të qeta në jetën politike të vendit/komunitetit.

Grafiku 63.: Në shkallën nga 1 – aspak në 5 – absolutisht po, deri në çfarë mase pajtoheni me pohimin e mëposhtëm: Gruaja duhet të jetë pasive dhe e qetë në jetën politike të vendit/komunitetit (%)

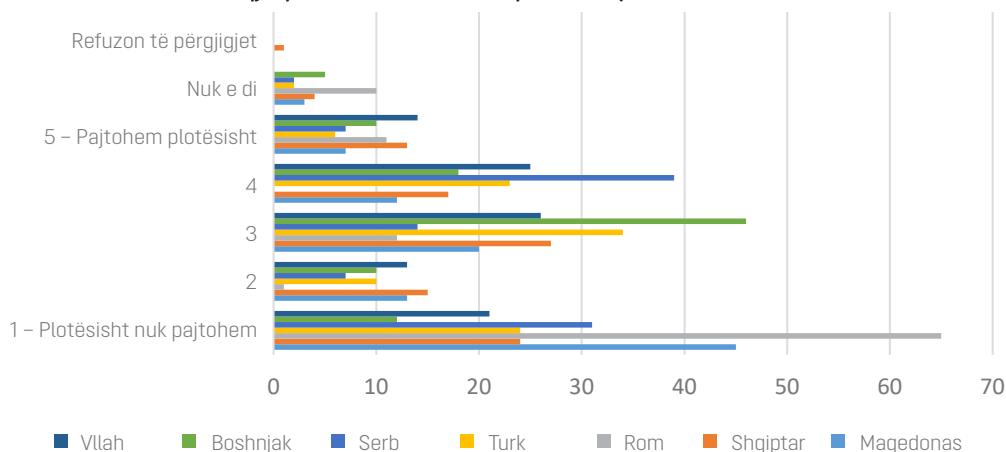
Gratë në përgjithësi ndahen midis komuniteteve se në çfarë mase ato pajtohen që gratë duhet të ndjekin burrat në jetën politike të vendit/komunitetit.

Grafiku 64. Në shkallën nga 1 – aspak në 5 – absolutisht po, deri në çfarë mase pajtoheni me pohimin e mëposhtëm: Gruaja duhet të ndjekë burrin në jetën politike të vendit/komunitetit

Gratë gjithashtu janë përgjithësisht të ndara midis komuniteteve sa i përket shtrirjes së pajtimit të tyre se grave u mësohet se administrata dhe udhëheqja politike nuk është puna e tyre.

Grafiku 65. Në shkallën nga 1 – aspak në 5 – absolutisht po, deri në çfarë mase pajtoheni me pohimin e mëposhtëm: Gratë mësohen se administrata dhe udhëheqja politike nuk është puna e tyre (%)

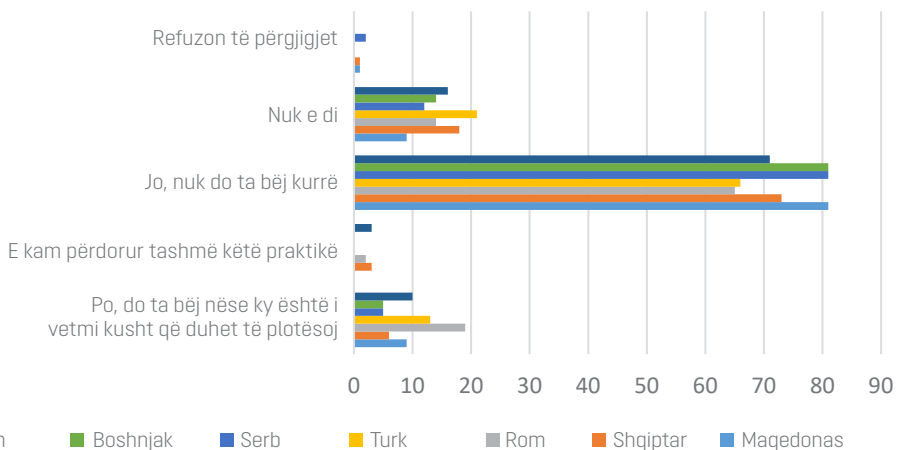
Më shumë se dy të tretat e grave treguan se kurrë nuk do të deklarohen si anëtare të një komuniteti tjetër, nëse përmbushja e kuotës për një komunitet të caktuar është i vetmi kusht i nevojshëm për punësim në ndonjë institucion publik. Përkatësisht, ky është rasti me 81% të grave maqedonase, serbe dhe boshnjake, 73% të grave shqiptare, 71% të grave vllahe, 66% të grave turke dhe 65% të grave rome (Grafiku 66).

Një përqindje e caktuar e grave më tej deklaruan se njohin dikë nga komuniteti i tyre që ka përdorur këtë praktikë. Kjo përqindje është më e lartë midis grave boshnjake (39%) dhe më e ulët midis grave vllahe (13%) dhe shqiptare (7%). Për pjesën tjetër të komuniteteve, është rreth 20% (24% e grave turke, 21% serbe, 20% rome dhe 17% e grave maqedonase, Grafiku 67).

Nga ana tjetër, gratë të komuniteteve të ndryshme besojnë se kjo praktikë përdoret shpesh brenda komunitetit të tyre. Gjegjësisht, më shumë se dy të tretat e grave rome (68%) dhe maqedonase (64%) deklaruan se njerëzit për komunitetin e tyre herë pas here ose shpesh deklarojnë një prejardhje të ndryshme etnike me qëllim të gjetjes së punësimit. E njëjta përgjigje u mor edhe nga më shumë se gjysma e grave për komunitetin boshnjak (51%) dhe vllah (56%) dhe nga 42% e grave turke dhe serbe. Në krahasim me komunitetet e tjera, ky perceptim është më pak i zakonshëm tek gratë shqiptare, ku 32% besojnë se shqiptarët herë pas here ose shpesh deklarojnë një prejardhje të ndryshme etnike për qëllime punësimi (Grafiku 68).

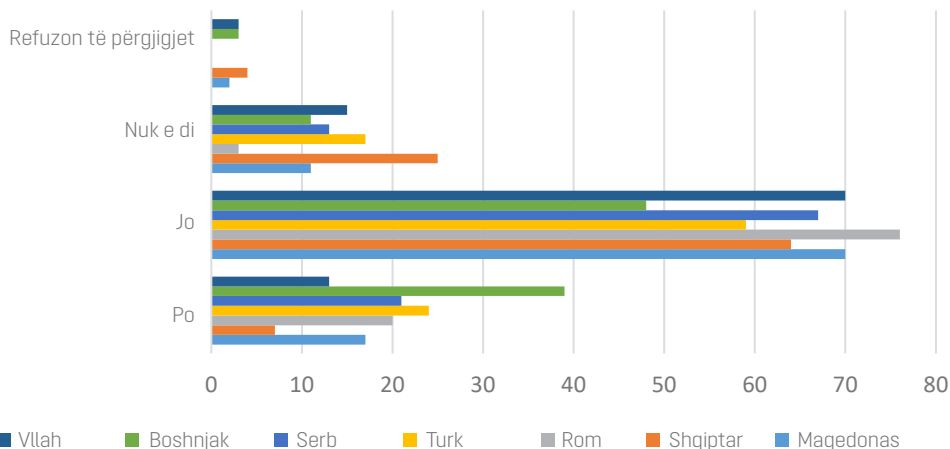
Më shumë se dy të tretat e grave kurrë nuk do të deklarohen si anëtare të një komuniteti tjetër në mënyrë që të punësohen.

Grafiku 66. A do të deklaroheni ndonjëherë si anëtar i një komuniteti tjetër, nëse përmbushja e kuotës për një përkatësi të caktuar etnike është i vetmi kusht që qëndron në rrugën tuaj për punësim në ndonjë institucion publik (%)

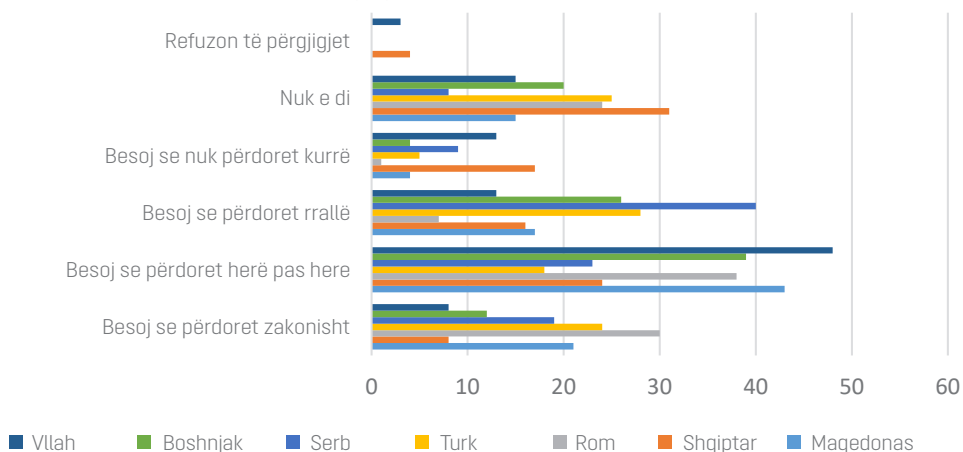
Një numër i caktuar i grave nga të gjitha komunitetet njohin dikë nga komuniteti i tyre që ka deklaruar prejardhje të ndryshme etnike për të marrë punësim në administratën publike.

Grafiku 67. A njihni dikë nga komuniteti juaj që e ka deklaruar veten si anëtar të një komuniteti tjetër etnik për të fituar punësim në administratën publike? (%)

Perceptimi i përbashkët i grave është se në një farë mase, praktika e deklarimit të një komuniteti të ndryshëm për punësim është e pranishme në çdo komunitet

Grafiku 68. A beson se duke përdorur këtë praktikë, deklarimi i një komuniteti të ndryshëm për punësim në komunitetin tonë përdoret shpesh brenda komunitetit tënd? (%)

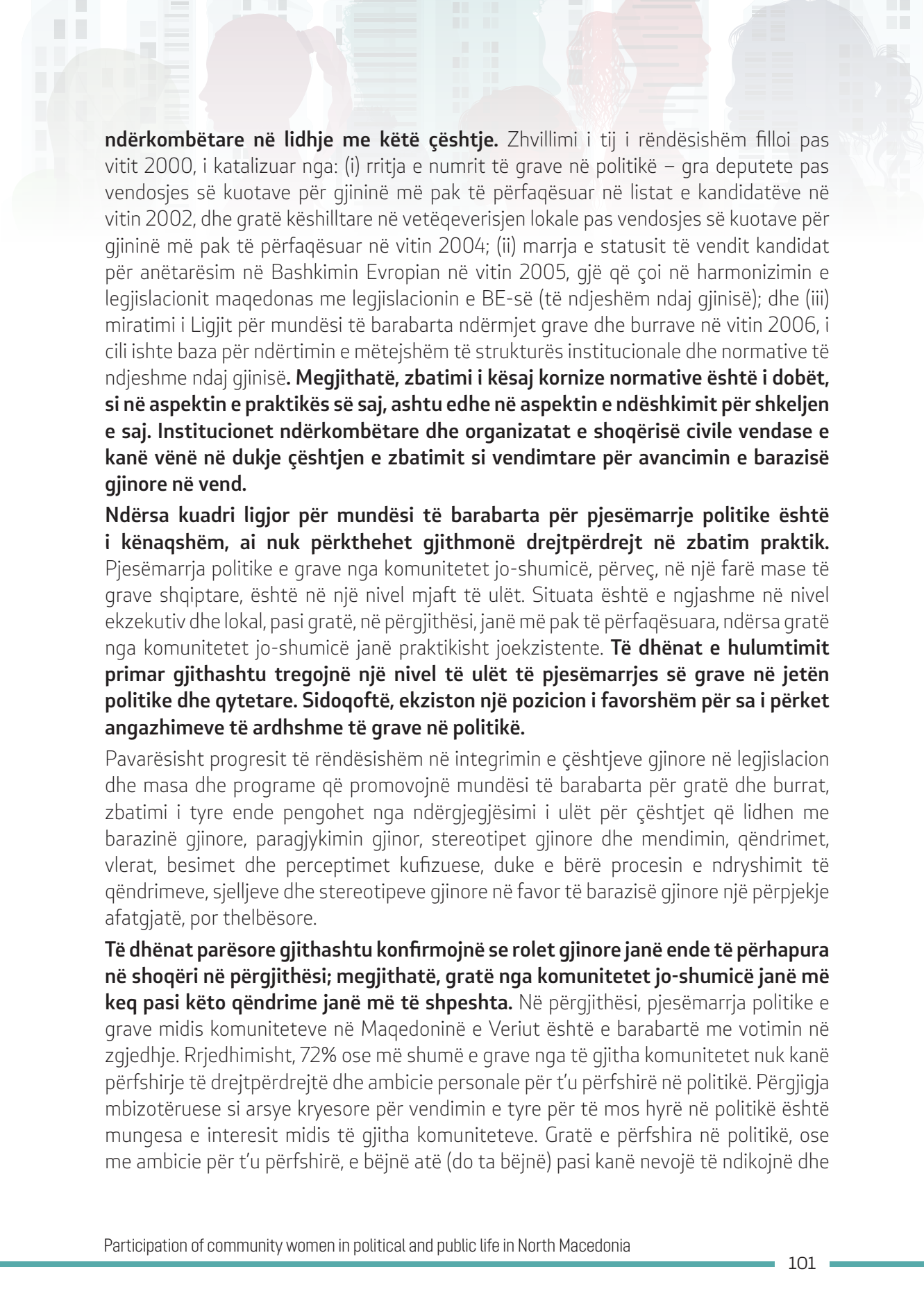
VI. Përfundime

Objektivi i këtij hulumtimi ka qenë të sigurojë një përmbledhje të pjesëmarrjes politike të grave nga komunitetet jo-shumicë në Maqedoninë e Veriut, duke theksuar qëndrimin dhe perceptimet e tyre. **Në përgjithësi mungojnë të dhëna institucionale për pjesëmarrjen politike të grave nga komunitetet jo-shumicë. Institucionet dhe ministritë qeveritare rrallë kanë të dhëna të ndara të rëndësishme për vlerësimin e pozitës së grave nga komunitetet jo-shumicë, gjë që e ashpëson procesin e politikëbërjes.**

Rritja e përfshirjes së grave në politikën e Maqedonisë së Veriut i atribuohet përmirësimeve të vazhdueshme në rregulloret zgjedhore dhe përpjekjeve të vazhdueshme të avokimit të grave politikane dhe aktiviste. Themelimi i Klubit të Grave Parlamentare në vitin 2003 dhe formimi i Komisionit për Mundësi të Barabarta të Grave dhe Burrave në Kuvend në vitin 2006 pasqyrojnë hapat institucionalë për të adresuar legjislacionin e lidhur me gjininë. Vendoja e kuotës gjinore në vitin 2002 mandatoi që 30% e kandidatëve në listat zgjedhore, si në nivel kombëtar dhe lokal, të jenë nga gjinia më pak e përfaqësuar. Ndryshimet e mëvonshme në vitin 2006 specifikuan se çdo i treti kandidat në lista duhet t'i përkasë gjinisë më pak të përfaqësuar, duke rritur ndjeshëm pjesëmarrjen e grave në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Kodi Zgjedhor 2014 prezantoi mekanizëm shtesë për të mbrojtur përfaqësimin e grave në jetën politike të vendit, duke parashikuar që nëse një grua jep dorëheqjen nga posti i saj si deputete, gruaja tjetër në listën e kandidatëve mund ta zëvendësojë atë. Në vitin 2015, ndryshimet në Kodin Zgjedhor rritën kuotën gjinore në 40%. **Pavarësisht këtyre përmirësimeve, sfidat vazhdojnë në sigurimin e qasjes në strukturat vendimmarrëse për grupe specifike të grave, të tilla si gratë rome, gratë rurale dhe gratë me aftësi të kufizuara.**

Gratë nga komunitetet jo-shumicë përjetojnë diskriminim të dyfishtë në bazë të prejardhjes së tyre etnike dhe në bazë të gjinisë së tyre. Kështu, krahasuar me gratë nga komuniteti shumicë, ato mbajnë një nga pozicionet më të dobëta në shoqëri. Shpesh përballen me përjashtimin nga jeta publike dhe rrallë kanë fuqinë për të ndikuar në politika. **Ky pozicion i pafavorshëm vihet re në nivel global dhe, në një nivel të caktuar, pasqyrohet si në vendet e pasura ashtu edhe në rajonet e pazhvilluara.**

Maqedonia e Veriut ka një kornizë të gjerë normative dhe institucionale që i referohet promovimit të barazisë gjinore në vend, e cila në përgjithësi është vendosur dhe harmonizuar në mënyrë solide me direktivat dhe konventat

ndërkombëtare në lidhje me këtë çështje. Zhvillimi i tij i rëndësishëm filloi pas vitit 2000, i katalizuar nga: (i) rritja e numrit të grave në politikë – gra deputete pas vendosjes së kuotave për gjininë më pak të përfaqësuar në listat e kandidatëve në vitin 2002, dhe gratë këshilltare në vetëqeverisjen lokale pas vendosjes së kuotave për gjininë më pak të përfaqësuar në vitin 2004; (ii) marrja e statusit të vendit kandidat për anëtarësim në Bashkimin Evropian në vitin 2005, gjë që çoi në harmonizimin e legjislacionit maqedonas me legjislacionin e BE-së (të ndjeshëm ndaj gjinisë); dhe (iii) miratimi i Ligjit për mundësi të barabarta ndërmjet grave dhe burrave në vitin 2006, i cili ishte baza për ndërtimin e mëtejshëm të strukturës institucionale dhe normative të ndjeshme ndaj gjinisë. **Megjithatë, zbatimi i kësaj kornize normative është i dobët, si në aspektin e praktikës së saj, ashtu edhe në aspektin e ndëshkimit për shkeljen e saj. Institucionet ndërkombëtare dhe organizatat e shoqërisë civile vendase e kanë vënë në dukje çështjen e zbatimit si vendimtare për avancimin e barazisë gjinore në vend.**

Ndërsa kuadri ligjor për mundësi të barabarta për pjesëmarrje politike është i kënaqshëm, ai nuk përkthehet gjithmonë drejtpërdrejt në zbatim praktik. Pjesëmarrja politike e grave nga komunitetet jo-shumicë, përveç, në një farë mase të grave shqiptare, është në një nivel mjaft të ulët. Situata është e ngjashme në nivel ekzekutiv dhe lokal, pasi gratë, në përgjithësi, janë më pak të përfaqësuara, ndërsa gratë nga komunitetet jo-shumicë janë praktikisht joekzistente. **Të dhënat e hulumtimit primar gjithashtu tregojnë një nivel të ulët të pjesëmarrjes së grave në jetën politike dhe qytetare. Sidoqoftë, ekziston një pozicion i favorshëm për sa i përket angazhimeve të ardhshme të grave në politikë.**

Pavarësisht progresit të rëndësishëm në integrimin e çështjeve gjinore në legjislacion dhe masa dhe programe që promovojnë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat, zbatimi i tyre ende pengohet nga ndërgjegjësimi i ulët për çështjet që lidhen me barazinë gjinore, paragjykimin gjinor, stereotipet gjinore dhe mendimin, qëndrimet, vlerat, besimet dhe perceptimet kufizuese, duke e bërë procesin e ndryshimit të qëndrimeve, sjelljeve dhe stereotipeve gjinore në favor të barazisë gjinore një përpjekje afatgjatë, por thelbësore.

Të dhënat parësore gjithashtu konfirmojnë se rolet gjinore janë ende të përhapura në shoqëri në përgjithësi; megjithatë, gratë nga komunitetet jo-shumicë janë më keq pasi këto qëndrime janë më të shpeshta. Në përgjithësi, pjesëmarrja politike e grave midis komuniteteve në Maqedoninë e Veriut është e barabartë me votimin në zgjedhje. Rrjedhimisht, 72% ose më shumë e grave nga të gjitha komunitetet nuk kanë përfshirje të drejtpërdrejtë dhe ambicie personale për t'u përfshirë në politikë. Përgjigja mbizotëruese si arsye kryesore për vendimin e tyre për të mos hyrë në politikë është mungesa e interesit midis të gjitha komuniteteve. Gratë e përfshira në politikë, ose me ambicie për t'u përfshirë, e bëjnë atë (do ta bëjnë) pasi kanë nevojë të ndikojnë dhe

përmirësojnë situatën në shoqëri dhe nevojën për të ndikuar dhe përmirësuar situatën në komunitetet e tyre.

Ushtrimi i së drejtës së votës në zgjedhjet e fundit është qartë më i ulëti midis grave romë me dy të tretat e grave që deklaruan se kanë votuan, krahasuar me komunitetet e tjera ku pjesëmarrja ishte midis 73% dhe 95%. Kur votojnë, bindjet politike personale dhe vlerat politike të qëndrueshme janë baza e vetme për shumicën e grave në të gjitha komunitetet. Angazhimi me partitë politike është rreth 10% për gratë nga të gjitha komunitetet, me përjashtim të boshnjakëve dhe maqedonasve (25% përkatësisht 17%). Sidoqoftë, angazhimi i grave në partitë politike në përgjithësi është i kufizuar vetëm në anëtarësim.

Rreth gjysma ose më shumë e grave nga të gjitha komunitetet duan që interesat e tyre të merren parasysh kur merret një vendim politik. Për më tepër, nxitja për të marrë pjesë në aktivitete dhe iniciativa qytetare është e pranishme midis grave nga të gjitha komunitetet. Përqindja e grave që deklaruan se nuk kishin interes kur bëhet fjalë për gatishmërinë për reagim nëse ndonjë vendim politik është kundër interesave të tyre, është më e larta midis grave romë (65%).

Gratë nuk kanë besim se aftësitë dhe njohuritë e tyre i plotësojnë kërkesat për të mbajtur pozita të larta politike. Besimi më i lartë vihet re për pozicionin më lokal të propozuar, atë të këshilltarit komunal, ku gratë nga të gjitha komunitetet janë të ndara nëse posedojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme. Gratë romë janë një përjashtim; vetëm 6% besojnë se i plotësojnë kërkesat për këtë pozicion politik. Kjo pasiguri rritet me pozicionin më të lartë politik të propozuar në hulumtim.

Një përqindje e konsiderueshme nga të gjitha komunitetet perceptojnë se komuniteti rom është më i diskriminuar krahasuar me të tjerët. Të gjithë politikanët e intervistuar pretenduan se ata u përballën ose ende po përballen me disa nga diskriminimi, kryesisht i lidhur me gjininë e tyre, por në disa raste, një kombinim i gjinisë dhe prejardhjes etnike. Shumica e grave pajtohen se gratë janë më pak të përfaqësuara në jetën politike dhe publike. Ky perceptim pasqyrohet përsëri në përfaqësimin e grave nga komunitetet jo-shumicë në jetën politike. Gratë në të gjitha komunitetet pajtohen se do të ishte më mirë për shoqërinë nëse do të kishte më shumë gra të përfshira në jetën politike. Një nivel i lartë i pajtimit midis komuniteteve vihet re gjithashtu në lidhje me diskutimin nëse gratë duhet, para së gjithash, të jenë gra, nëna të mira dhe të kujdesen për shtëpitë e tyre. Politikanet pajtohen se gratë janë më pak të përfaqësuara në politikë, duke identifikuar mungesën e ambicies dhe këmbënguljes për përfshirje në këtë sferë dhe qasjen e pakët në burime që gratë në politikë kanë si disa nga arsyet kryesore.

Gratë në të gjitha komunitetet janë të ndara nëse gratë nga komunitetet jo-shumicë në politikë kanë fuqinë për të ushtruar ndikim, kështu që përqindja më e lartë e përgjigjeve pozitive është shënuar midis grave serbe (40%) dhe më e ulët midis grave vllahe (26%). Politikanët e intervistuar ranë dakord që fuqia për të ndikuar në politikë, jo vetëm për

gratë nga komunitetet jo-shumicë, por për gratë në përgjithësi, është më e ulët në krahasim me burrat. Ata më tej argumentojnë se kjo ndikohet ndjeshëm nga mënyra e ndryshme e jetesës dhe rolet tradicionale gjinore të praktikuara nga burrat dhe gratë në shoqërinë tonë, që janë të lidhura drejtpërdrejt me praktikën e vendimmarrjes.

Gratë në të gjitha komunitetet ndajnë besimin se gratë politikane do ta bëjnë jetën politike më pak të korruptuar, më pak të dhunshme dhe do të forcojnë mirëqenien sociale në vend. Të pyetura për të emëruar një udhëheqës politik, stilin e udhëheqjes së të cilit ato e shohin pozitivisht, një shumicë e madhe e grave nga të gjitha komunitetet deklaruan një person, një emër të një udhëheqësi politik mashkull. Për më tepër, gratë politikane anëtare të komuniteteve jo-shumicë, rrallë, nëse ndonjëherë, dëgjohen nga publiku. Një deputete pranoi se gratë politikane janë më pak të dukshme në publik dhe e lidhi këtë çështje me burimet frikësuese që gratë kanë në dispozicion për qëllime promovuese. Gratë janë gjithashtu skeptike në lidhje me propabilitet që gratë nga komunitetet jo-shumicë do të mbajnë poste të larta politike në të ardhmen e afërt. Prandaj, më shumë se gjysma e grave (54%) besojnë se nuk ka gjasa që gratë nga komunitetet jo-shumicë të bëhen Presidente të vendit.

Më shumë se dy të tretat e grave u përgjigjën se kurrë nuk do të deklarohen si anëtare të një komuniteti tjetër, nëse përmbushja e kuotës për një përkatësi të caktuar etnike është i vetmi kusht i nevojshëm për punësim në ndonjë institucion publik. Nga ana tjetër, gratë të etnive të ndryshme besojnë se kjo praktikë përdoret shpesh brenda komunitetit të tyre.

VII. Rekomandime

Ekziston një nevojë urgjente për të rritur përfaqësimin e grave nga komunitete të ndryshme në politikë përmes partive politike. Partitë politike duhet të inkurajohen që në mënyrë aktive të rekrutojnë dhe mbështesin gratë kandidate nga prejardhje të ndryshme etnike për pozita të zgjedhura dhe të zbatojnë kuota gjinore brenda partisë së tyre për të siguruar një përfaqësim më të barabartë veçanërisht në Qeveri dhe Komunitat. Për më tepër, partitë politike duhet të krijojnë programe të synuara për të angazhuar në mënyrë aktive gratë nga komunitetet jo-shumicë në aktivitete politike, duke përfshirë sigurimin e burimeve dhe mbështetjen për pjesëmarrjen e tyre në proceset politike dhe vendimmarrjen.

Partitë politike duhet të ofrojnë mbështetje dhe burime të barabarta për burrat dhe gratë në politikë. Gratë në politikë duhet të kenë qasje të barabartë në iniciativa, trajnime, mentorim, mbështetje financiare, mundësi për rrjetëzim dhe burime për fushatën si kolegët e tyre meshkuj, brenda partisë së tyre politike.

Investimi në arsim dhe rritja e ndërgjegjësimit në lidhje me gratë në politikë dhe të drejtat politike në përgjithësi. Ka nevojë për fushata edukative për të rritur ndërgjegjësimin për rëndësinë e pjesëmarrjes së grave në politikë dhe për të siguruar informacion në lidhje me procesin politik, të drejtat e votës dhe mënyrën e përfshirjes në qeverisjen lokale dhe qendrore. Një fokus specifik duhet të jetë në komunitetet jo-shumicë, në veçanti gratë dhe vajzat.

Krijimi dhe nxitja e mjedisit mundësues për përfshirjen aktive të grave në politikë. Organizatat politike duhet të krijojnë një kulturë që vlerëson dhe promovon angazhimin e grave në politikë, lufton në mënyrë aktive seksizmin dhe diskriminimin në sferën politike dhe promovon një mjedis politik më gjithëpërfshirës dhe më të larmishëm.

Ekziston një nevojë urgjente për përmirësimin e nivelit të zbatimit të shkallës së zbatimit të politikave që parandalojnë dhunën, ngacmimin, diskriminimin dhe gjuhën e urrejtjes mbi gjininë dhe prejardhjen etnike, me theks në rastet kundër grave në politikë. Është e nevojshme që institucionet kompetente të reagojnë më intensivisht ndaj rasteve të tilla dhe të dekurajojnë shkaktarët e mundshëm.

Është thelbësore që gratë në politikë, dhe veçanërisht gratë nga komunitetet pakicë, të kenë pjesë të barabartë të përfaqësimit në të gjitha organet vendimmarrëse, duke zbatuar politika që promovojnë **diversitetin dhe përfshirjen**. Është e nevojshme që gratë të kenë një zë dhe ndikim në organet vendimmarrëse, përfshirë qeverisjen lokale dhe qendrore.

Është e rëndësishme të adresohen pengesat kulturore dhe sociale për angazhimin aktiv të grave në politikë. Është e nevojshme të sfidohen rolet tradicionale gjinore dhe stereotipet, dhe stereotipet etnike dhe të promovohet rëndësia e pjesëmarrjes së grave në politikë, dhe veçanërisht në mesin e grave nga komunitetet pakicë. Me një mjedis më mbështetës për gratë, angazhimi i tyre në politikë do të rritet.

Futja e mentorimit dhe zhvillimit të lidërshiptit për gratë dhe politikën ose me ambicie për përfshirje në politikë. Krijimi i këtij lloji të programeve për zhvillim, të përshtatura posaçërisht për gratë nga komunitetet jo-shumicë, do t'u sigurojë atyre aftësitë, mbështetjen dhe rrjetet e nevojshme për të ndjekur karrierën politike dhe për t'u bërë lidere brenda komuniteteve të tyre

Përmirësimi i kuotave gjinore për të siguruar një përfaqësim minimal të grave në institucionet politike. Kjo masë legjislative duhet të përmirësohet më tej në mënyrë që të pasqyrojë nevojat për përfaqësim të barabartë të grave, dhe veçanërisht grave nga komunitetet jo-shumicë në degët legjislative dhe ekzekutive në vend, në nivel kombëtar dhe lokal.

Ekziston një nevojë urgjente për institucionet qeveritare dhe ministritë përgjegjëse për të mbledhur dhe publikuar të dhënat përkatëse për pjesëmarrjen politike dhe sociale të grave nga komunitetet jo-shumicë dhe të dhënat e përgjithshme në lidhje me barazinë gjinore. Kjo do të kontribuonte në hartimin më të mirë të politikave dhe qasje më të mira për përmirësimin e niveleve dhe kushteve të pjesëmarrjes politike dhe sociale të këtyre grave.

Ekziston një nevojë urgjente për qasje sistematike të shqyrtimit ex ante të ligjeve të ndjeshme ndaj gjinisë. Qeveria kryen një Vlerësim të Ndikimit Rregullator (VNM) për propozim - ligjin, megjithatë, nuk ka vlerësim të ndikimit gjinor (VNGj) brenda VNM-së dhe Kuvendi nuk ka një metodologji për kryerjen e VNGj-së mbi ligjet e propozuara nga deputetët. Jo të gjitha ligjet në fazën e tyre përgatitore konsultohen me ekspertë për barazi gjinore. Edhe pse në Kuvend shpesh organizohen debate publike për propozim - ligje të caktuara, kjo praktikë mbulon një segment të vogël të ligjeve të miratuara. VNM dhe VNGj do t'u mundësojë vendimmarrësve të marrin në konsideratë prejardhjet e ndryshme të grave dhe të zhvillojnë politika dhe legjislacion të informuar nga rrethana specifike me të cilat përballen gra të ndryshme të komunitetit. Komisioni për Mbrojtjen nga Diskriminimi duhet të marrë parasysh kryqëzimin midis gjinisë dhe prejardhjes etnike, ndër identitetet e tjera, kur adreson ankesat e grave për diskriminim.

Ekziston një nevojë urgjente për kontroll pas-legjislativ (KPL) dhe ndjekjen e zbatimit të legjislacionit për barazinë gjinore dhe të drejtat e komunitetit. Kryerja e KPL-së do të hidhte dritë mbi mënyrën se si legjislacioni për barazinë gjinore dhe të drejtat e komunitetit kanë funksionuar në praktikë që nga miratimi nga Kuvendi dhe do të ndihmonte në përmirësimin e politikave qeveritare, legjislacionit dhe shërbimeve publike. Është thelbësore që Kuvendi të angazhojë në mënyrë aktive mekanizmin e tij

të mbikëqyrjes për të ndjekur progresin e zbatimit të normave të ndjeshme gjinore (seanca dëgjimore mbikëqyrëse, pyetje të deputetëve, pyetje etj.). Për më tepër, ekziston nevoja për krijimin e praktikës së mbledhjes së informacionit mbi zbatimin e ligjit në lidhje me çështjet gjinore dhe ndikimin e zbatimit të tyre. Adresimi i pengesave për hyrje: Identifikimi dhe adresimi i pengesave specifike që i pengojnë gratë të përfshihen në politikë, siç janë diskriminimi gjinor, mungesa e qasjes në kujdesin për fëmijët dhe burimet e kufizuara financiare, dhe zbatimi i politikave për heqjen e këtyre pengesave.

Miratimi i Ligjit të ri për barazi gjinore që synon barazinë e plotë gjinore në të gjitha sferat e jetës publike dhe private duke forcuar pozitën dhe statusin e grave në shoqëri dhe duke ofruar mundësi të barabarta për realizimin e të gjitha të drejtave përmes promovimit të barazisë gjinore. Ligji përdor qasje ndër-sektoriale dhe transformuese gjinore që janë vendimtare në trajtimin e stereotipeve dhe paragjykimeve dhe avokon për makineri të reja kombëtare gjinore.

Ekziston nevoja për një investim më të rëndësishëm të burimeve drejt zbatimit të kornizës normative dhe institucionale për barazinë gjinore në vend. Nevojiten përpjekje më të mëdha në zbatimin e kornizës normative dhe aktivizimin e institucioneve përgjegjëse për zbatimin e saj. Kryerja e analizave të rregullta ex-post në këtë fushë mund të kontribuojë ndjeshëm në praktikën dhe përmirësimin e kornizës.

Nevojitet rritje e investimeve në objektet e kujdesit për fëmijët dhe ato për personat e moshuar dhe të pamundur dhe angazhimi i stafit profesional shtesë në këto institucione për t'u lejuar grave një zgjedhje optimale midis vendimit për të pushuar zhvillimin e tyre profesional për shkak të kujdesit për anëtarët e familjes. Disponueshmëria e një infrastrukture të tillë dhe cilësia e saj janë pengesat më të mëdha për vendimin dhe mundësinë që gratë t'i përkushtohen në mënyrë efektive karrierës së tyre profesionale, përfshirë karrierën politike.

